

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра української мови та прикладної лінгвістики

**АСПЕКТОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ
ТЕРМІНОЛОГІЇ: ЕТИМОЛОГІЧНИЙ, СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ,
СЛОВОТВІРНИЙ ВИМІРИ**

Кваліфікаційна робота
на здобуття ОС «магістр»
студентки II року навчання
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»,
спеціалізації 035.01 «Українська мова
та література», ОНП «Українська
філологія та західноєвропейська мова»
Євгенія Владиславівна
НЕЧИПОРЕНКО

Науковий керівник:
д.філол.н., проф. **Оксана Іванівна**
НІКА

«Допущено до захисту»
Протокол засідання кафедри
української мови та прикладної лінгвістики
протокол № 14 від «14» травня 2026 року
завідувач кафедри _____ (підпис)
к.філол.н., доц. **Сергій РІЗНИК**

КИЇВ – 2026

АНОТАЦІЯ

Магістерську роботу присвячено дослідженню української лінгвістичної термінології в етимологічному, структурно-семантичному та словотвірному аспектах. Актуальність теми зумовлена потребою систематизації сучасної української лінгвістичної терміносистеми, вивченням джерел її формування, процесів адаптації термінів і розвитком українського термінознавства й термінографії.

Об'єктом дослідження є українська лінгвістична термінологія. Предмет дослідження становлять етимологічні, структурно-семантичні та словотвірні особливості лінгвістичних термінів української мови. Мета роботи полягає у комплексному аналізі української лінгвістичної терміносистеми з урахуванням її походження, семантичної організації та способів термінотворення. Для реалізації поставленої мети проаналізовано теоретичні засади термінознавства й термінографії, класифіковано лінгвістичні терміни за походженням, визначено роль грецьких і латинських етимонів у формуванні наукової метамови, досліджено семантичні відношення між термінами та продуктивні словотвірні моделі сучасної української лінгвістичної термінології.

Структура роботи складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. У дослідженні використано описовий, етимологічний, порівняльний і структурний методи, а також прийоми структурно-семантичного, словотвірного й кількісного аналізу, що забезпечило комплексне вивчення походження, структури та семантичної організації лінгвістичних термінів.

У результаті дослідження встановлено, що українська лінгвістична терміносистема є динамічною системою, у якій взаємодіють питомі та запозичені елементи. З'ясовано, що провідну роль у формуванні лінгвістичної метамови відіграють терміни грецького та латинського походження. Доведено, що сучасна українська лінгвістична термінологія характеризується системністю, варіантністю та активними словотвірними процесами.

Ключові слова: українська лінгвістична термінологія, термінознавство, термінографія, терміносистема, етимологія, запозичення, термінотворення, грецькі та латинські етимони, адаптація термінів, семантичні відношення, словотвір.

ABSTRACT

The master's thesis is devoted to the study of Ukrainian linguistic terminology in its etymological, structural-semantic, and word-formative dimensions. The relevance of the topic is determined by the need to systematize the modern Ukrainian linguistic terminological system, to investigate the sources of its formation and the processes of term adaptation, as well as by the development of Ukrainian terminology studies and terminography.

The object of the research is Ukrainian linguistic terminology. The subject of the study comprises the etymological, structural-semantic, and word-formative features of linguistic terms in the Ukrainian language. The aim of the thesis is to provide a comprehensive analysis of the Ukrainian linguistic terminological system with regard to its origin, semantic organization, and methods of term formation. To achieve this aim, the theoretical foundations of terminology studies and terminography were analyzed, linguistic terms were classified according to their origin, the role of Greek and Latin etymons in the formation of scientific metalanguage was determined, and semantic relations between terms together with productive word-formative models of modern Ukrainian linguistic terminology were investigated.

The structure of the thesis consists of an introduction, four chapters, conclusions, a list of references, and appendices. The research applies descriptive, etymological, comparative, and structural methods, as well as techniques of structural-semantic, word-formative, and quantitative analysis, which ensured a comprehensive study of the origin, structure, and semantic organization of linguistic terms.

The research establishes that the Ukrainian linguistic terminological system is a dynamic system in which native and borrowed elements interact. It has been found that terms of Greek and Latin origin play a leading role in the formation of linguistic metalanguage. The study proves that modern Ukrainian linguistic terminology is characterized by systematic organization, variability, and active word-formative processes.

Keywords: *Ukrainian linguistic terminology, terminology studies, terminography, terminological system, etymology, borrowings, term formation, Greek and Latin etymons, adaptation of terms, semantic relations, word formation.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ТЕРМІНОГРАФІЇ.....	10
1.1. Термінознавство як галузь мовознавства.....	10
1.2. Термін як об'єкт сучасного мовознавства, його ознаки та функції.....	11
1.3. Галузева термінологія: сутність і типологія.....	18
1.4. Лінгвістична термінологія як особлива терміносистема.....	23
1.5. Лексикографічне опрацювання лінгвістичної термінології.....	25
Висновки до першого розділу.....	34
РОЗДІЛ 2 КЛАСИФІКАЦІЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПОХОДЖЕННЯМ.....	36
2.1. Основні типи лінгвістичних термінів української мови за походженням.....	36
2.1.1. Питомі українські лінгвістичні терміни.....	37
2.1.2. Лінгвістичні терміни грецького й латинського походження.....	39
2.1.3. Запозичення з інших мов у лінгвістичній термінології.....	40
2.1.4. Кальковані лінгвістичні терміни.....	46
2.3. Продуктивні класичні етимони та їх адаптація в українській лінгвістичній термінології.....	47
2.3.1. Роль грецьких етимонів у формуванні лінгвістичної термінології..	49
2.3.2. Латинські етимони в системі української лінгвістичної термінології.	61
2.3.3. Адаптаційні процеси лінгвістичних термінів іншомовного походження в українській мові.....	70
2.3. Репрезентація та співвідношення питомих і запозичених елементів в українській лінгвістичній термінології.....	74
Висновки до другого розділу.....	78
РОЗДІЛ 3. СЕМАНТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ ТА ЇХ ФУНКЦІЙНА РОЛЬ У ЛІНГВІСТИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	80
3.1. Синонімічні відношення в лінгвістичній термінології.....	80
3.2. Антонімічні відношення в системі лінгвістичних термінів.....	87
3.3. Полісемія як семантичне явище в лінгвістичній термінології.....	92
3.4. Функційна роль синонімії, антонімії та полісемії в лінгвістичній термінології.....	99
Висновки до третього розділу.....	102
РОЗДІЛ 4 СЛОВОТВІРНІ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ.....	104
4.1. Способи термінотворення та дериваційні моделі в лінгвістичній	

термінології.....	104
4.1.1 Морфологічні способи термінотворення лінгвістичних термінів...	107
4.1.2. Неморфологічні способи термінотворення.....	110
4.2. Структурна організація лінгвістичних термінів.....	112
Висновки до четвертого розділу.....	114
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	116
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	121
ДОДАТКИ.....	131
ДОДАТОК А	
Результати кількісного аналізу співвідношення лінгвістичних термінів за походженням (за матеріалами «Українсько-англійсько-литовсько-польсько-грецько-латинського словника лінгвістичної термінології»)	131
ДОДАТОК Б.....	132
Предметний покажчик лінгвістичних термінів.....	132

ВСТУП

Сучасний розвиток мовознавства супроводжується активним формуванням і вдосконаленням наукової метамови, важливим складником якої є лінгвістична термінологія. Терміни забезпечують систематизацію наукових знань, точність фахової комунікації та репрезентацію мовознавчих понять у науковому просторі. У зв'язку з інтенсивним розвитком лінгвістичної науки, появою нових напрямів дослідження, розширенням міжнародних наукових контактів і посиленням міждисциплінарних зв'язків українська лінгвістична терміносистема зазнає постійних змін, що виявляються у процесах термінотворення, запозичення, семантичного переосмислення та структурного оновлення термінів.

Актуальність дослідження зумовлена потребою комплексного вивчення української лінгвістичної термінології в етимологічному, структурно-семантичному та словотвірному аспектах. Сучасне українське термінознавство потребує систематизації й поглибленого аналізу джерел формування лінгвістичних термінів, закономірностей їх функціонування, адаптації іншомовних елементів та продуктивних моделей термінотворення. Особливого значення набуває дослідження ролі грецьких і латинських етимонів у формуванні наукової метамови, оскільки саме класичні терміноелементи становлять основу значної частини сучасної лінгвістичної термінології. Актуальність роботи посилюється також необхідністю впорядкування сучасної української лінгвістичної терміносистеми та вироблення цілісного підходу до аналізу її структурної організації й семантичних відношень.

Об'єктом дослідження є українська лінгвістична термінологія. **Предмет** дослідження становлять етимологічні, структурно-семантичні та словотвірні особливості лінгвістичних термінів української мови.

Мета роботи полягає у комплексному аналізі української лінгвістичної терміносистеми з урахуванням її походження, семантичної організації та способів термінотворення.

Для реалізації поставленої мети передбачено виконання таких **завдань**:

- проаналізувати теоретичні засади сучасного термінознавства й термінографії;
- охарактеризувати лінгвістичну термінологію як особливу терміносистему;
- класифікувати лінгвістичні терміни за походженням;
- визначити роль грецьких і латинських етимонів у формуванні лінгвістичної метамови;
- дослідити процеси адаптації іншомовних запозичень у сучасній українській лінгвістичній термінології;
- проаналізувати структурно-семантичні відношення між лінгвістичними термінами;
- виявити продуктивні словотвірні моделі сучасної української лінгвістичної термінології;
- охарактеризувати структурні особливості лінгвістичних термінів української мови.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці відомих мовознавців і термінознавців, зокрема Р. І. Дудка, А. С. Д'якова, В. Л. Іващенко, І. А. Казимирової, Т. Р. Кияка, І. М. Кочан, Н. А. Ляшук, Л. М. Овсієнко, Р. В. Стацюка, Т. В. Стасюк, Л. М. Томіленко, Л. В. Туровської, І. М. Фецько, О. С. Чуєшковой, І. А. Ярошевич та інших у галузі термінознавства, лексикології, термінографії та словотвору.

У дослідженні використано описовий, етимологічний, порівняльний і структурний **методи**, а також прийоми структурно-семантичного, словотвірного й кількісного аналізу, що дали змогу комплексно дослідити походження, семантичну організацію та словотвірні особливості лінгвістичних термінів.

Матеріалом дослідження стали лінгвістичні терміни, зафіксовані у словниках лінгвістичних термінів, термінографічних працях, наукових дослідженнях із мовознавства та сучасних лінгвістичних джерелах. У процесі дослідження опрацьовано близько 1000 термінологічних одиниць питомого

українського та запозиченого походження, зокрема грецького, латинського, французького, англійського й німецького.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі української лінгвістичної термінології в етимологічному, структурно-семантичному та словотвірному вимірах, систематизації лінгвістичних термінів за походженням, визначенні ролі класичних етимонів у формуванні наукової метамови, а також у виявленні продуктивних словотвірних моделей і структурно-семантичних особливостей сучасної української лінгвістичної терміносистеми.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання у подальших дослідженнях українського термінознавства, у термінографічній та лексикографічній практиці, під час укладання словників лінгвістичних термінів, а також у викладанні мовознавчих дисциплін у закладах вищої освіти.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. У першому розділі розглянуто теоретичні засади дослідження української лінгвістичної термінології та термінографії; у другому — проаналізовано класифікацію лінгвістичних термінів за походженням, продуктивні етимони та адаптаційні процеси; третій розділ присвячено семантичним відношенням у лінгвістичній термінології; у четвертому розділі досліджено словотвірні та структурні особливості лінгвістичних термінів.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ТЕРМІНОГРАФІЇ

1.1. Термінознавство як галузь мовознавства

Формування й розвиток термінологічної системи будь-якої мови безпосередньо пов'язані з еволюцією наукового знання, що зумовлює зростання ролі термінознавства як окремої галузі мовознавства. У сучасній лінгвістиці термінознавство постає як міждисциплінарна наукова сфера, що інтегрує здобутки різних наук, зокрема лексикології, семасіології, когнітивної лінгвістики, соціолінгвістики та перекладознавства.

Як зазначає І. М. Кочан, українське термінознавство пройшло складний шлях становлення і на сучасному етапі характеризується активним розвитком і утвердженням як самостійної наукової дисципліни [Кочан, 2019, с. 25]. Історичний розвиток українського термінознавства зумовлений як внутрішньомовними процесами, так і позамовними чинниками, зокрема суспільно-політичними трансформаціями, що впливали на формування наукової мови. У цьому контексті дослідники виокремлюють кілька етапів становлення української наукової термінології, серед яких особливе значення має період кінця XIX — початку XX ст., коли відбувалося активне нормування й кодифікація термінологічних систем [Іващенко, 2013, с. 215]. Саме в цей час закладаються основи української термінографії, зокрема в працях І. Огієнка, якого І. А. Казимирова справедливо вважає засновником історичної лінгвотермінографії в Україні [Казимирова, 2019, с. 36]. Подальший розвиток термінознавства у XX–XXI ст. пов'язаний із розширенням функціональних сфер використання термінології та зростанням ролі спеціалізованої лексики в науковій комунікації. За словами Л. В. Туровської, сучасне українське термінознавство характеризується багатовекторністю досліджень, що охоплюють питання семантики терміна, його функціонування, стандартизації, перекладу та лексикографічного опрацювання [Туровська, 2018, с. 58]. Водночас у сучасній науці спостерігається зміщення акцентів від суто

нормативного підходу до терміна до його когнітивно-дискурсивного осмислення. Так, Т. В. Стасюк підкреслює, що термін слід розглядати не лише як мовну одиницю, а як елемент соціокогнітивного простору, що функціонує в межах певної наукової картини світу [Стасюк, 2013, с. 78]. Такий підхід розширює традиційне розуміння терміна й дозволяє аналізувати його як динамічну одиницю, що змінюється під впливом розвитку науки.

Окрім того, сучасні дослідження акцентують на необхідності комплексного підходу до вивчення термінології. У колективній монографії за редакцією І. А. Казимирової наголошено, що українське термінознавство розвивається в контексті загальнослов'янських тенденцій і водночас зберігає національну специфіку, зумовлену історичними та культурними чинниками [Казимирова, 2023, с. 45]. Це свідчить про інтеграцію української термінологічної науки у світовий науковий простір. Попри значні досягнення, сучасне термінознавство стикається з низкою проблем, серед яких — варіантність термінів, полісемія, синонімія, запозичення та відсутність єдиних підходів до їх нормування. Як зазначає Р. В. Стацюк, відсутність уніфікованого визначення терміна та різноманіття підходів до його трактування свідчать про складність і багатовимірність цього явища [Стацюк, 2016, с. 112].

Отже, термінознавство як наукова галузь перебуває в стані активного розвитку, що зумовлено як внутрішньою складністю об'єкта дослідження, так і динамікою сучасної наукової комунікації.

1.2. Термін як об'єкт сучасного мовознавства, його ознаки та функції

Однією з центральних проблем сучасного термінознавства є визначення поняття *термін*, що зумовлено багатогранністю цього явища та різноманітністю підходів до його осмислення. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, у лінгвістичній науці досі не існує єдиного універсального визначення терміна, що свідчить про складність його природи. Як слушно зауважує Р. В. Стацюк, різноманітність дефініцій терміна пояснюється

відмінностями у методологічних підходах і наукових традиціях [Стацюк, 2016, с. 113].

У межах традиційного термінознавства термін зазвичай визначають як слово або словосполучення, що позначає спеціальне поняття певної галузі знань. Так, Д. В. Фурт трактує термін як «мовну одиницю, що слугує для позначення спеціального поняття» [Фурт, 2020, с. 18]. Подібне розуміння відображає традиційний номінативний підхід, згідно з яким основною функцією терміна є називання об'єктів і явищ наукової дійсності. Розвиваючи цю позицію, А. С. Д'яков наголошує, що термін є результатом свідомого мовного конструювання і використовується для точного позначення понять у межах спеціалізованої сфери [Д'яков, 2000, с. 15]. У цьому визначенні акцент зроблено на цілеспрямованому характері термінотворення, що відрізняє термін від загальноновживаних слів.

Водночас у сучасному термінознавстві поширеним є підхід, який розглядає термін як елемент терміносистеми. Зокрема, Ю. В. Попович визначає термін як складник термінології, що функціонує в межах певної системи понять і відображає її структуру [Попович, 2020, с. 206]. Такий підхід підкреслює системний характер терміна і його залежність від інших одиниць.

Важливим є також системно-структурний підхід, у межах якого термін розглядається як елемент впорядкованої терміносистеми. Ю. Мазуріна зазначає, що термінологія є системою, у якій кожен термін пов'язаний з іншими через семантичні та логічні відношення [Мазуріна, 2022, с. 82]. Це положення підкреслює взаємозалежність термінів і їхню роль у формуванні наукової картини світу. Не менш суттєвою є проблема співвідношення терміна і загальноновживаного слова. У цьому контексті дослідники наголошують, що термін, на відміну від загальноновживаної лексики, має більш чітко окреслене значення і функціонує в межах спеціалізованої сфери. Водночас, як зазначає Л. М. Томіленко, між термінологією і загальноною лексикою існує постійна взаємодія, що проявляється у процесах термінологізації та детермінологізації [Томіленко, 2015, с. 12].

Окрему групу становлять дефініції, що акцентують на семантичній природі терміна. Так, Р. І. Дудок зазначає, що термін є особливим знаком, у якому поєднуються значення і смисл, причому останній формується в процесі наукового пізнання [Дудок, 2009, с. 45]. Це визначення розширює традиційне розуміння терміна, вводячи до аналізу когнітивний компонент. Подібний підхід розвиває Л. М. Овсієнко, яка розглядає термін як результат пізнавальної діяльності людини та водночас як інструмент подальшого формування знань [Овсієнко, 2022, с. 75]. У цьому контексті термін виступає не лише як мовна одиниця, а як елемент когнітивної системи.

У межах соціокомунікативного підходу термін трактується як засіб професійного спілкування. Т. В. Стасюк підкреслює, що термін є одиницею, яка забезпечує кодування, збереження і передачу спеціальної інформації в межах фахового дискурсу [Стасюк, 2013, с. 76]. Такий підхід дозволяє розглядати термін у контексті його функціонування в комунікації.

Узагальнюючи наведені підходи, можна констатувати, що в сучасному термінознавстві сформувалося кілька основних напрямів у трактуванні терміна: номінативний, системно-структурний, когнітивний і комунікативний. Кожен із них відображає окремий аспект цього складного явища, однак жоден не може вичерпно пояснити його природу. З огляду на це, доцільно сформулювати узагальнене визначення терміна, яке б ураховувало різні підходи. На нашу думку, *термін — це спеціалізована мовна одиниця (слово або словосполучення), що функціонує в межах певної терміносистеми, позначає наукове поняття, має характеризується точністю й однозначністю та забезпечує процеси пізнання і професійної комунікації*. Таким чином, дефініційна множинність терміна не є недоліком термінознавства, а відображає складність і багатовимірність самого об'єкта дослідження.

Після з'ясування сутності поняття *термін* і аналізу основних підходів до його визначення закономірним є звернення до характеристики його ознак, які дозволяють відмежувати термін від інших одиниць лексичної системи мови. У сучасному термінознавстві проблема виокремлення ознак терміна є

дискусійною, оскільки різні дослідники пропонують неоднакові їх переліки та ієрархії. Водночас можна виділити низку характеристик, які найчастіше розглядаються як визначальні.

Однією з базових ознак терміна є його *системність*. Термін функціонує не ізольовано, а в межах певної терміносистеми, де його значення визначається через співвідношення з іншими термінами. Як зазначає Ю. В. Попович, терміни утворюють впорядковану сукупність, що відображає структуру наукових понять [Попович та ін., 2020, с. 206]. Подібну думку висловлює Ю. Мазуріна, яка підкреслює, що терміносистема характеризується наявністю внутрішніх зв'язків, зокрема парадигматичних, які забезпечують її цілісність [Мазуріна, 2022, с. 82]. Отже, системність є однією з ключових ознак терміна, оскільки саме вона визначає його місце в структурі наукового знання. Не менш важливою є *дефінітивність* терміна, тобто наявність чіткого визначення. У класичному термінознавстві вважається, що кожен термін повинен мати однозначне й вичерпне тлумачення. Так, Д. В. Фурт наголошує, що термін має супроводжуватися дефініцією, яка розкриває його зміст [Фурт, 2020, с. 19]. Проте сучасні дослідження засвідчують, що в реальному функціонуванні термінів можливі варіації дефініцій, зумовлені розвитком науки. На це звертає увагу Н. А. Ляшук, зазначаючи, що концептуальна багатозначність термінів є результатом еволюції наукового знання [Ляшук, 2011, с. 319]. Таким чином, дефінітивність слід розглядати як тенденцію до чіткості, а не як абсолютну характеристику. Тісно пов'язаною з дефінітивністю є ознака *точності*. Термін має максимально адекватно відображати зміст поняття, уникати двозначності та забезпечувати однозначне розуміння в межах фахового спілкування. Р. В. Стацюк підкреслює, що точність є необхідною умовою ефективної наукової комунікації [Стацюк, 2016, с. 116]. Водночас, як і у випадку з дефінітивністю, точність не завжди є абсолютною, оскільки на практиці можливі різні інтерпретації одного й того самого терміна. Традиційно до ознак терміна відносять також *однозначність*. У традиційній термінології вважалося, що термін повинен мати лише одне значення в межах певної галузі. Однак

сучасні дослідження засвідчують, що це положення не завжди реалізується. Зокрема, Т. С. Михайлова зазначає, що в термінології існує явище синонімії, коли одне поняття може позначатися кількома термінами [Михайлова, 2003, с. 24]. О. С. Чуєшкова також підкреслює, що синонімія може виконувати функцію уточнення значення [Чуєшкова, 2017, с. 105]. Отже, доцільніше говорити про тенденцію до однозначності, ніж про її абсолютність. Важливою характеристикою терміна є *стилістична нейтральність*. На відміну від загальноновживаних слів, терміни, як правило, позбавлені емоційно-експресивного забарвлення і використовуються в науковому стилі для точного позначення понять. Ця ознака забезпечує об'єктивність і логічність наукового викладу [Фурт, 2020, с. 20]. Водночас у сучасному гуманітарному дискурсі іноді спостерігається часткове відхилення від цієї норми, що свідчить про динамічність термінології. Ще однією важливою ознакою є *спеціалізованість* терміна, тобто обмеженість сфери його вживання. Термін функціонує переважно в межах певної галузі знань і використовується фахівцями. Як зазначає Л. М. Томіленко, термінологічна лексика є складником спеціальної лексики, що обслуговує наукову сферу [Томіленко, 2015, с. 5]. Водночас між спеціальною і загальною лексикою існує взаємодія, що проявляється у процесах переходу одиниць з однієї сфери в іншу. Суттєвою ознакою терміна є також *мотивованість*, яка полягає у зв'язку між формою терміна і його значенням. Терміни можуть утворюватися як на основі внутрішніх ресурсів мови, так і шляхом запозичення. У першому випадку мотивованість є прозорішою, тоді як у другому — може бути менш очевидною. Окремо слід виділити *унормованість і кодифікованість* терміна. Термін повинен бути зафіксований у словниках або інших нормативних джерелах. І. М. Кочан підкреслює, що кодифікація термінів є необхідною умовою їхнього функціонування [Кочан, 2022, с. 27]. Саме термінографія відіграє ключову роль у забезпеченні цієї ознаки. У сучасному термінознавстві також звертається увага на такі характеристики, як *динамічність і варіантність*. Як зазначає Л. Д. Малевич, термінологія перебуває в постійному розвитку, що зумовлює

появу варіантів і нових одиниць [Малевиц, 2018, с. 80]. Це свідчить про те, що термін не є статичною одиницею, а змінюється разом із розвитком науки.

Узагальнюючи викладене, можна констатувати, що термін характеризується комплексом взаємопов'язаних ознак, серед яких основними, на нашу думку, є системність, дефінітивність, точність і тенденція до однозначності. Інші ознаки (стилістична нейтральність, спеціалізованість, мотивованість, унормованість, динамічність) доповнюють цю характеристику, відображаючи різні аспекти функціонування терміна. Таким чином, аналіз ознак терміна дозволяє глибше зрозуміти його природу як специфічної мовної одиниці, що функціонує в системі наукового знання.

Важливим етапом комплексного аналізу терміна як об'єкта сучасного мовознавства є з'ясування його функцій, оскільки саме функційний аспект дозволяє повніше розкрити його роль у системі наукового знання та професійної комунікації. У сучасному термінознавстві термін розглядається як поліфункційна мовна одиниця, що виходить за межі суто номінативного призначення. Як зазначає Л. М. Овсієнко, термін виконує низку функцій, причому «його функційна структура є складнішою, ніж у загальновживаних слів» [Овсієнко, 2022, с. 89], що зумовлено специфікою його функціонування в науковому дискурсі.

Передусім слід виокремити *номінативну функцію*, яка традиційно вважається основною. Вона полягає у позначенні спеціальних понять і забезпечує їх фіксацію в мовній формі. Як підкреслює Д. В. Фурт, термін є мовною одиницею, що використовується для називання наукових понять [Фурт, 2020, с. 18]. З номінативною функцією тісно пов'язана *сигніфікативна функція*, яка полягає у відображенні узагальненого змісту поняття. Термін не просто називає явище, а репрезентує його як елемент певної системи знань, забезпечуючи узагальнення та абстрагування. У цьому аспекті термін виступає як знак, що фіксує результат пізнавальної діяльності. Однією з ключових у сучасному термінознавстві також є *когнітивна функція* терміна. Вона полягає в тому, що термін не лише відображає вже сформовані знання, а й бере участь у їх

формуванні. Як зазначає Р. І. Дудок, термін є особливим мовним знаком, у якому поєднуються значення і смисл, що формується в процесі пізнання [Дудок, 2009, с. 45]. Подібну думку висловлює Л. М. Овсієнко, наголошуючи, що термін є водночас результатом і інструментом когнітивної діяльності [Овсієнко, 2022, с. 73]. Таким чином, термін виступає важливим елементом наукового мислення. Не менш значущою є *комунікативна функція* терміна, яка забезпечує передачу спеціальної інформації між фахівцями. У межах цієї функції термін виступає засобом кодування і декодування наукової інформації. Т. В. Стасюк підкреслює, що термін є одиницею, яка забезпечує «збереження і передавання спеціальних знань» [Стасюк, 2013, с. 76]. Саме завдяки термінам досягається точність і однозначність у професійній комунікації. У сучасних дослідженнях також виокремлюють *системоорганізувальну функцію* терміна. Вона полягає в тому, що терміни не лише позначають поняття, а й структурують їх, формуючи цілісну систему знань. Як зазначає Ю. Мазуріна, терміносистема відображає взаємозв'язки між поняттями, а терміни виступають її структурними елементами [Мазуріна, 2022, с. 82]. Тож термін виконує роль організатора наукового знання. Особливої уваги також заслуговує *прагматична функція*, яка реалізується в конкретних умовах професійного спілкування. Термін використовується з урахуванням комунікативної ситуації, адресата і мети висловлювання, що зумовлює його варіативність. У цьому аспекті термін виступає як динамічна одиниця, здатна адаптуватися до різних умов функціонування. Окрім того, дослідники виділяють *евристичну функцію* терміна, яка полягає у його здатності сприяти відкриттю нових знань. У процесі наукового пошуку нові терміни не лише фіксують результати досліджень, а й стимулюють формування нових концепцій. Це свідчить про активну роль терміна в розвитку науки. Не менш суттєвою є *аккумулятивна функція*, яка полягає у збереженні знання. Як зазначає Л. М. Томіленко, термінологія виконує функцію накопичення і передачі наукової інформації [Томіленко, 2015, с. 5]. Саме через терміни знання фіксується в наукових текстах і передається наступним поколінням.

Узагальнюючи наведені підходи, слід зазначити, що термін є поліфункційною одиницею, яка виконує низку взаємопов'язаних функцій. На нашу думку, основними є номінативна, когнітивна, системоорганізувальна та комунікативна функції, оскільки саме вони визначають сутність терміна як інструмента наукового пізнання і комунікації. Інші ж функції доповнюють цю характеристику, розкриваючи окремі аспекти його функціонування.

1.3. Галузева термінологія: сутність і типологія

Лінгвістична термінологія є різновидом галузевої термінології, що зумовлює необхідність її окремого розгляду як об'єкта спеціального лінгвістичного аналізу. Як система термінів вона відображає процеси концептуалізації, систематизації та мовного оформлення спеціального знання в межах мовознавства як окремої наукової галузі. Посилення уваги до галузевої термінології зумовлене не лише кількісним зростанням спеціальної лексики, а й ускладненням її внутрішньої організації, розширенням комунікативних функцій терміна, активізацією міждисциплінарних зв'язків, а також потребою уніфікації, кодифікації та лексикографічного опрацювання спеціальних назв. Л. В. Туровська слушно наголошує, що в сучасному українському термінознавстві активно розвиваються різні напрями студій, серед яких чільне місце належить саме галузевому термінознавству [Туровська, 2018, с. 57–58]. Отже, галузева термінологія є одним із найпродуктивніших об'єктів термінознавчих досліджень.

Поняття галузевої термінології безпосередньо пов'язане із загальним розумінням термінології як сукупності спеціальних мовних одиниць. У сучасній лінгвістиці термінологію зазвичай визначають як сукупність термінів, що використовуються в тій чи іншій сфері наукового знання або професійної діяльності для позначення її фахових понять [Попович, Бялик, 2020, с. 206]. Відповідно галузева термінологія є сукупністю термінів, що обслуговують окрему галузь науки, техніки, виробництва чи гуманітарного знання. Таке трактування узгоджується з підходом Д. Фурта, який розглядає термінологію як

спеціалізований шар лексики, сформований відповідно до потреб певної галузі знань [Фурт, Дмитрук, 2020, с. 18–21]. Подібне розуміння має важливе методологічне значення, оскільки дозволяє розглядати галузеву термінологію не лише як перелік фахових назв, а як мовну форму репрезентації спеціальної поняттєвої системи.

Галузева термінологія є складником спеціальної лексики й водночас підсистемою загальнонаціональної мови. Л. М. Томіленко підкреслює, що термінологічна лексика обслуговує наукову сферу та забезпечує збереження й передавання спеціальних знань [Томіленко, 2015, с. 5]. Це означає, що галузева термінологія, з одного боку, пов'язана із загальномовною системою, а з іншого — функціонує за власними закономірностями, що впливають із характеру спеціального знання. Саме тому її вивчення потребує врахування як загальномовних, так і власне термінологічних параметрів. Особливо важливо, що між загальноновживаною та спеціальною лексикою не існує абсолютної межі: Л. М. Томіленко зауважує, що між ними постійно відбуваються процеси термінологізації та детермінологізації [Томіленко, 2015, с. 12]. Через це галузева термінологія не є замкненою системою, а перебуває в постійній взаємодії з іншими шарами лексики.

Водночас у сучасному термінознавстві галузеву термінологію доцільно розглядати не лише як сукупність одиниць, а як особливе системне утворення. На системному характері галузевої термінології наголошує І. Б. Ментинська, яка підкреслює, що терміни належать до певних сукупностей, між елементами яких простежуються різні відношення й зв'язки [Ментинська, 2024, с. 60]. Отже, об'єктом лінгвістичного аналізу в цьому разі є не окремий термін як ізольована одиниця, а система спеціальної номінації з її внутрішньою організацією, ієрархією, тематичними групами, семантичними та словотвірними відношеннями. У цьому аспекті галузева термінологія безпосередньо наближається до поняття терміносистеми, проте не зливається з ним повністю, оскільки може охоплювати й менш упорядковані пласти спеціальної лексики. Одним із принципових питань у дослідженні галузевої

термінології є з'ясування її співвідношення із загальнонауковою термінологією. Загальнонаукові терміни, як правило, позначають універсальні категорії наукового мислення й функціонують у різних галузях знання, тоді як галузеві терміни характеризуються вищим ступенем спеціалізації та пов'язані з поняттєвим апаратом конкретної дисципліни. І. Б. Ментинська слушно підкреслює, що саме високий рівень спеціалізації є однією з визначальних рис галузевої термінології [Ментинська, 2019, с. 34]. Водночас межа між загальнонауковою і галузевою термінологією не є абсолютно сталою: І. Козелко зазначає, що в процесі розвитку науки терміни можуть змінювати свій статус, переходячи з міжгалузевого в галузевий або навпаки [Козелко, 2016, с. 132]. Це ще раз підтверджує динамічний характер спеціальної лексики.

У межах типології галузевої термінології найчастіше використовують класифікацію *за ступенем спеціалізації*. Відповідно до неї розрізняють вузькогалузову та міжгалузову термінологію. Вузькогалузева термінологія охоплює терміни, що функціонують у межах однієї конкретної галузі знань і позначають специфічні для неї поняття. Такі терміни є максимально точними в межах відповідної системи і, як правило, зрозумілі передусім фахівцям. Натомість міжгалузева термінологія включає одиниці, що використовуються в кількох споріднених або віддалених галузях і можуть зберігати спільне значення або набувати певної семантичної модифікації залежно від контексту. Саме міжгалузеві терміни забезпечують взаємодію різних наук, уможливлюють міждисциплінарний обмін поняттями й сприяють формуванню спільного наукового метамовного простору. Крім поділу за ступенем спеціалізації, галузову термінологію можна класифікувати *за сферою функціонування*. У цьому випадку виокремлюють термінологію природничих, технічних, соціальних, суспільних і гуманітарних наук. Така класифікація має особливе значення для нашого дослідження, оскільки дозволяє виявити специфіку гуманітарних терміносистем, до яких належить і лінгвістична термінологія. На відміну від термінології точних або природничих наук, гуманітарна термінологія частіше виявляє варіантність, інтерпретаційну відкритість,

полісемійність і залежність від наукової школи, методологічної парадигми та історичного контексту. Саме ця риса зумовлює особливу увагу дослідників до семантичної рухливості гуманітарних термінів. Окрему увагу в типології галузевої термінології привертає класифікація *за ступенем усталеності*. У цьому аспекті можна говорити про усталені, кодифіковані терміни та неусталені, варіантні, нові або конкуруючі одиниці. Л. В. Туровська підкреслює, що сучасне термінознавство охоплює не лише опис уже сформованих терміносистем, а й аналіз процесів їх оновлення, нормування й кодифікації [Туровська, 2018, с. 57–58]. Отже, галузева термінологія має не лише статичний, а й процесуальний вимір, адже дослідник працює не тільки з усталеним корпусом термінів, а й із динамікою його формування.

Специфіка галузевої термінології як об'єкта лінгвістичного аналізу полягає також у тому, що вона відображає не лише мовні, а й когнітивні та соціальні параметри наукового знання. Р. Дудок слушно наголошує, що термінологія є особливим знаковим утворенням, у якому виявляється специфіка наукового мислення [Дудок, 2009, с. 45]. Це положення особливо важливе для розуміння галузевої термінології: кожна галузева терміносистема є не механічним набором назв, а мовною моделлю певної галузевої картини світу. Саме через термінологію наука впорядковує свій предмет, вибудовує ієрархії понять, фіксує відношення між ними та передає результати пізнавальної діяльності. Однією з визначальних рис галузевої термінології є її *системність*. Л. М. Томіленко підкреслює, що терміни кожної галузі науки, техніки чи виробництва утворюють власні терміносистеми, а всередині таких систем лексика поділяється на термінологічні поля та мікрополя, у яких окремі одиниці пов'язані тематично, поняттєво й лінгвістично [Томіленко, 2015, с. 9, 18–19]. Такий підхід дозволяє розглядати галузеву термінологію як ієрархічно впорядковану структуру, де кожна одиниця посідає певне місце й набуває повного змісту лише у взаємозв'язку з іншими елементами системи. У цьому сенсі родо-видові, синонімічні, антонімічні, полісемійні та інші семантичні відношення не є випадковими, а становлять внутрішній механізм організації

термінологічного масиву. Також принциповою рисою галузевих терміносистем є їхня *структурованість*. У межах кожної терміносистеми можна виокремити ядро й периферію, тематичні групи, мікросистеми, поля й підполя. Саме тому аналіз галузевої термінології не може обмежуватися описом окремих термінів; він передбачає виявлення внутрішніх зв'язків, ієрархій і логіки побудови системи. Таке розуміння цілком узгоджується з поглядом Ю. Мазуріної, яка підкреслює, що терміносистема є цілісною структурою, у якій терміни пов'язані між собою парадигматичними відношеннями [Мазуріна, Павленко, Степова, 2022, с. 82]. Ще однією суттєвою рисою галузевої термінології є її *відкритість і динамічність*. Жодна галузева терміносистема не є абсолютно завершеною, оскільки розвиток науки постійно породжує нові поняття, уточнює вже наявні, зумовлює появу нових термінів і трансформацію старих. Звідси випливає, що галузева термінологія є не лише результатом, а й процесом наукового розвитку. Власне, саме тому в сучасному термінознавстві такої ваги набувають питання кодифікації, унормування й стандартизації. І. Кочан слушно наголошує, що утвердження національних терміносистем передбачає їхнє впорядкування, уточнення значень термінів, окреслення меж терміносистем і вилучення одиниць, які не відповідають системним можливостям української мови [Кочан, 2019, с. 29–30]. Отож галузева термінологія є не лише об'єктом опису, а й об'єктом свідомої мовної політики та наукової експертизи. У характеристиці галузевої термінології не можна оминути й такого явища, як *варіантність*. Л. Д. Малевич підкреслює, що варіантність є природною властивістю сучасної термінології, оскільки вона відображає динамічний характер мовної системи та різні етапи кодифікації спеціальної лексики [Малевич, 2018, с. 79]. З одного боку, варіантність може ускладнювати наукову комунікацію, зумовлювати конкуренцію термінів і порушувати однозначність; з іншого — саме вона нерідко вказує на активний процес формування терміносистеми, пошук найдоцільніших номінацій, взаємодію національного та інтернаціонального в спеціальній лексиці.

Таким чином, галузева термінологія є складним, багатовимірним і динамічним явищем, що поєднує в собі мовні, когнітивні та соціальні характеристики. Її сутність полягає в тому, що вона функціонує як спеціалізований пласт лексики, який відображає поняттєву структуру певної галузі знань і забезпечує її професійну комунікацію. У типологічному плані галузева термінологія може бути класифікована за ступенем спеціалізації, сферою функціонування та рівнем усталеності, що дозволяє всебічно описати її внутрішню організацію. Ми вважаємо, що розгляд галузевої термінології як системного об'єкта є принципово важливим для подальшого аналізу лінгвістичної термінології, оскільки саме вона становить один із різновидів галузевої терміносистеми, проте водночас має низку специфічних рис, зумовлених її метамовним характером.

1.4. Лінгвістична термінологія як особлива терміносистема

Лінгвістична термінологія як різновид галузевої термінології посідає особливе місце в системі наукового знання, що зумовлено специфікою її об'єкта — мови як складної знакової та когнітивної системи. У сучасному мовознавстві вона розглядається не лише як сукупність термінів, а як структурована й концептуально зумовлена терміносистема, яка відображає етапи розвитку лінгвістичної думки та забезпечує функціонування наукового дискурсу. Як зазначає С. Х. Кім, «лінгвістична термінологія є не лише засобом позначення наукових понять, а й інструментом їх формування» [Кім, 2022, с. 142], що свідчить про її активну роль у процесі наукового пізнання.

Визначальною особливістю лінгвістичної термінології є її історична та парадигмальна зумовленість. Вона формується в межах різних наукових шкіл і відображає їхні теоретичні засади, що призводить до співіснування альтернативних термінологічних систем. І. Козелко підкреслює, що «лінгвістична термінологія є результатом розвитку різних лінгвістичних концепцій, що зумовлює її неоднорідність і варіативність» [Козелко, 2016, с. 131]. У цьому контексті І. А. Казимирова зазначає, що розвиток

терміносистеми безпосередньо пов'язаний із концептуальними змінами в науці, оскільки «термінологія відображає не лише стан знання, а й динаміку його розвитку» [Казиминова, 2023, с. 47]. Тож лінгвістична термінологія є історично змінною системою, що реагує на трансформації наукової парадигми. Системний характер лінгвістичної термінології виявляється у складній мережі внутрішніх зв'язків між її одиницями. Ю. Мазуріна наголошує, що «лінгвістична термінологія функціонує як цілісна система, елементи якої пов'язані парадигматичними відношеннями» [Мазуріна, 2022, с. 82]. Розвиваючи це положення, А. Я. Ілуца підкреслює, що системність лінгвістичної термінології проявляється через її організацію в межах концептуальних полів, де терміни взаємодіють на рівні значень і функцій [Ілуца, с. 56]. Таким чином, терміни ту ж не є ізольованими одиницями, а функціонують як елементи складної ієрархічної структури, що відображає логіку наукового опису мови. Однією з ключових рис лінгвістичної термінології є її метамовний характер. На відміну від терміносистем, що описують об'єкти зовнішньої дійсності, лінгвістична термінологія спрямована на опис мови як об'єкта дослідження, тобто функціонує як метамова. Це означає, що її одиниці позначають не реалії, а мовні явища, що потребують теоретичного осмислення. У зв'язку з цим Р. І. Дудок зауважує, що «термін у гуманітарних науках є складним знаковим утворенням, у якому поєднуються значення і смисл» [Дудок, 2009, с. 45], і ця характеристика є особливо актуальною саме для лінгвістичної термінології. Із метамовністю безпосередньо пов'язана висока абстрактність лінгвістичних термінів. Вони позначають узагальнені категорії та процеси, що формуються в результаті теоретичного узагальнення мовних явищ. Як зазначає С. Х. Кім, «абстрактність лінгвістичних термінів є наслідком складності об'єкта дослідження — мови як багаторівневої системи» [Кім, 2022, с. 143]. Це зумовлює необхідність чіткої дефініції термінів, а також пояснює труднощі їх уніфікації. Суттєвою характеристикою лінгвістичної термінології є її варіативність, що проявляється у співіснуванні кількох термінів для позначення одного поняття або в багатозначності окремих термінів. Н. А. Ляшук

підкреслює, що «концептуальна багатозначність термінів є закономірним наслідком розвитку наукового знання» [Ляшук, 2011, с. 101]. Аналогічно, Т. С. Михайлова зазначає, що синонімія в терміносистемах є результатом історичного розвитку науки та співіснування різних підходів до опису явищ [Михайлова, 2003, с. 24]. У цьому контексті Л. Д. Малевич розглядає варіантність як «природний прояв динаміки термінологічної системи» [Малевич, 2018, с. 81], що відображає процес її становлення і розвитку.

Окрім цього, лінгвістична термінологія виконує низку важливих функцій у науковому дискурсі. Вона не лише забезпечує номінацію мовних явищ, а й бере участь у формуванні наукового знання та його передачі. У цьому контексті слушно згадати думку Л. М. Овсієнко, яка зазначає, що термін є поліфункційною одиницею, яка поєднує номінативну, когнітивну та комунікативну функції [Овсієнко, 2022, с. 77]. У свою чергу, Т. В. Стасюк наголошує, що термін має соціально-комунікативну природу, оскільки функціонує як засіб професійної взаємодії [Стасюк, 2013, с. 76]. У цьому аспекті лінгвістична термінологія забезпечує не лише опис мовних явищ, а й організацію наукової комунікації.

Таким чином, лінгвістична термінологія є складною, динамічною та системно організованою терміносистемою, що відображає структуру мовознавчого знання і водночас впливає на його формування. Її метамовний характер, абстрактність, залежність від наукових парадигм і варіативність визначають її специфіку порівняно з іншими галузевими термінологіями.

1.5. Лексикографічне опрацювання лінгвістичної термінології

Лексикографічне опрацювання термінології є одним із провідних напрямів сучасного термінознавства, оскільки саме словники забезпечують фіксацію, систематизацію, тлумачення, кодифікацію й частково унормування метамови мовознавства. Для лінгвістичної термінології цей аспект має особливе значення, адже вона не лише обслуговує опис мови як об'єкта дослідження, а й формує поняттєвий каркас самої науки про мову. Саме тому ступінь лексикографічного

опрацювання лінгвістичних термінів доцільно розглядати як один із показників зрілості відповідної терміносистеми. І. М. Кочан слушно наголошує, що українська лінгвістична термінографія «має свою історію і певні особливості», а її розвиток охоплює шлях від ранніх фіксацій мовознавчих термінів до сучасних термінографічних видань [Кочан, 2022, с. 25–26]. У цьому ж контексті В. Я. Жалай, Н. М. Биховець, Т. Г. Линник, А. Ф. Пархоменко, І. І. Рахманова, Л. М. Рубашова підкреслюють, що сучасний словник лінгвістичної термінології має не просто реєструвати терміни, а «зафіксувати та пояснити мовознавчі терміни, виражені однослівно або словосполученням», а також відобразити специфічно мовні особливості термінів і зони опису реєстрового слова [Жалай та ін., 2011, с. 3]. Отже, йдеться не про механічне збирання термінів, а про концептуально організований лексикографічний опис.

У сучасній українській лінгвотермінографії найдоцільніше розрізняти *тлумачні, енциклопедичні, перекладні й вузькогалузеві* словники лінгвістичних термінів. Такий поділ є продуктивним не лише з формального погляду, а й з огляду на функції словника: один тип орієнтується насамперед на дефініцію, інший — на розгорнутий науковий коментар, третій — на міжмовну відповідність, четвертий — на глибоке опрацювання окремої підсистеми термінів [Кочан, 2022, с. 29–35]. Водночас жодна словникова класифікація не здатна повністю охопити все типологічне розмаїття лінгвістичних словників, що свідчить про динамічність самої лексикографічної практики [Кочан, 2022, с. 29]. На нашу думку, саме тому аналіз словників лінгвістичної термінології має поєднувати їх класифікаційний опис із характеристикою конкретних видань.

Провідне місце в системі лексикографічного опрацювання посідають *тлумачні* словники лінгвістичних термінів. Їх основне завдання полягає в тому, щоб подати дефініцію терміна, увиразнити його зміст і, по можливості, показати місце в поняттєвій системі мовознавства. Першим із загальних тлумачних словників в українській лінгвотермінографії І. М. Кочан називає «Словник лінгвістичних термінів» Є. В. Кротевича та Н. С. Родзевич 1957 року, який нині вже став бібліографічною рідкістю [Кочан, 2022, с. 30]. Його

завданням було, за спостереженням дослідниці, сформувані в загальних рисах уявлення про систему мовознавчих понять, їхній зміст і взаємозв'язок. Водночас В. Я. Жалай та співавтори відзначають важливу особливість цього словника: він охоплював приблизно 600 заголовних слів, стосувався загального мовознавства, славістики, частково індоєвропейстики, приділяв увагу питомій термінології, подавав російські відповідники, стислі етимологічні відомості, а до багатьох статей — бібліографію [Жалай та ін., 2011, с. 6]. Сильною стороною цього словника є саме його інтерпретаційна насиченість: він не обмежується короткою дефініцією, а прагне ввести термін у ширший науковий контекст. Проте з сучасного погляду його очевидним обмеженням є історична зумовленість: словник не міг охопити новітні напрями лінгвістики, а його реєстр частково відбиває ще нерозчленований підхід до філологічного знання. Отже, значення цієї праці полягає насамперед у тому, що вона започаткувала системний український опис лінгвістичної термінології й заклала підвалини подальшої кодифікації [Кочан, 2022, с. 30; Жалай та ін., 2011, с. 6]. Наступним важливим етапом став «Словник лінгвістичних термінів» Д. І. Ганича та І. С. Олійника 1985 року. Як показує І. М. Кочан, ця праця була створена вже в інший період розвитку терміносистем і значною мірою відрізнялася від словника Кротевича й Родзевич відбором матеріалу, обсягом і способом тлумачення [Кочан, 2022, с. 30–31]. За спостереженням дослідників, укладачі відмовилися від розлогого бібліографічного супроводу, задумавши словник як довідник для студентів і вчителів; натомість вони використали алфавітно-гніздовий принцип організації термінологічних словосполучень, подали до всіх термінів російські відповідники, а для іншомовних одиниць — етимологічні відомості [Жалай та ін., 2011, с. 7]. Ця праця важлива тим, що поєднує дефінітивний опис з елементами перекладного й етимологічного коментаря. Її безперечною перевагою є систематизація основного фонду мовознавчих термінів і зручність користування. Водночас у науковому плані словник має і свої межі: прагнення до компактності об'єктивно звужує простір для подання дискусійних тлумачень чи розгорнутих міжтермінних зв'язків. На

нашу думку, саме тому словник Д. І. Ганича й І. С. Олійника доцільно розглядати як зразок нормативно-довідкового типу, у якому пріоритет надано ясності й системності, а не багатоваріантності інтерпретацій. Значно ширшу аудиторію обслуговує «Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів» за редакцією С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодорової. І. М. Кочан зазначає, що цей словник охоплює близько 900 найуживаніших термінів, які репрезентують як традиційну проблематику, так і поняття стилістики, соціолінгвістики, історії літературної мови [Кочан, 2022, с. 31–32]. В. Я. Жалай з іншими дослідниками акцентують, що словник фіксує й порівняно нові на той час терміни, зокрема *дискурс*, *ментальність*, а також використовує алфавітно-гніздовий принцип і часто супроводжує дефініцію прикладами вживання [Жалай та ін., 2011, с. 7]. Однією з переваг цього словника є його дидактична чіткість: він пристосований до потреб широкого україномовного користувача, подає дефініції компактно й водночас досить наочно. Однак саме формат короткого тлумачного словника зумовлює його межі: він не ставить за мету вичерпно розгорнути теоретичну історію терміна, а радше забезпечує оперативне засвоєння базового поняттєвого апарату. Якісно інший рівень тлумачного опису демонструє «Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни» А. П. Загнітка. За анотацією словника, у ньому «схарактеризовано сучасну лінгвістичну термінологію» з розкриттям етимології, зв'язків з іншими термінами, багатозначності та функційного навантаження в різних розділах мовознавчої науки; особливістю видання названо максимальне охоплення як усталених, так і новітніх термінів із виявом можливих розбіжностей у використанні й простеженням синонімічних та антонімічних зв'язків [Загнітко, 2012, с. 2]. У вступі автор прямо пов'язує потребу такого словника зі стрімкою зміною лінгвістичних парадигм і появою великої кількості нових термінів, що потребують систематизації та витлумачення [Загнітко, 2012, с. 4–6]. Рецензійна оцінка Т. А. Космеди також важлива для критичного аналізу: дослідниця підкреслює, що поява нового словника, який відрізняється і принципом подання, і структурою словникової

статті, і методологією репрезентації понять, є добрим знаком розвитку термінологічної лексикографії [Космеда, 2014, с. 195]. На нашу думку, словник А. Загнітка є одним із найважливіших сучасних тлумачних видань саме тому, що поєднує дефінітивний, етимологічний і системний аспекти опису. Його потенційною складністю є надзвичайна насиченість матеріалом: для нефахового користувача така широта може ускладнювати швидкий пошук, однак для наукового дослідження це, навпаки, є перевагою. Особливий різновид тлумачного словника репрезентує «Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія» І. О. Бабій, М. І. Голянич, Р. І. Стефурака. Уже в анотації до видання підкреслено, що словник містить понад 600 словникових статей і понад 700 найуживаніших термінів трьох розділів мовознавства, а «дефінітивна частина довідника побудована так, що до кожної реєстрової одиниці запропоновано декілька визначень різних авторів» [Бабій, Голянич, Стефурак, 2024, с. 2]. У передмові укладачі наголошують, що особливістю праці є пряме цитування та репрезентація термінів із різних мовознавчих джерел, передусім енциклопедії «Українська мова»; крім того, словник демонструє як традиційні, так і нові або міжгалузеві терміни, а також враховує наявність синонімів [Бабій, Голянич, Стефурак, 2024, с. 4–6]. Саме в цьому полягає найбільша наукова цінність словника: він не штучно усуває багатоголосся наукових дефініцій, а, навпаки, робить його видимим. На нашу думку, саме словники такого типу є особливо продуктивними, бо дозволяють побачити не лише нормативний результат, а й процес наукового осмислення терміна.

Поряд із тлумачними важливе місце посідають *енциклопедичні* словники лінгвістичних термінів. Їхня специфіка полягає в тому, що вони виходять за межі короткої дефініції й подають термін у ширшому історико-теоретичному контексті. І. М. Кочан, покликаючись на класифікацію І. Вихованця, наголошує, що енциклопедичні словники подають історію виникнення терміна, різні його тлумачення, ілюстрації та бібліографію, тоді як тлумачні обмежуються коротшим визначенням [Кочан, 2022, с. 29]. З сучасних українських джерел до

енциклопедичного типу належать насамперед «Українська мова: енциклопедія» та «Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія» О. О. Селіванової. В. Я. Жалай та інші характеризують енциклопедію «Українська мова» як видання, що подає широку інформацію про поняття, його історію, етимологію, системні зв'язки, а також статті про окремих мовознавців, чим допомагає простежити історію науки [Жалай та ін., 2011, с. 5]. Сильним боком енциклопедичних словників є концептуальна глибина; слабшим — менша оперативність довідки порівняно з короткими тлумачними словниками. Проте для дослідницької роботи саме такі джерела особливо цінні, бо дають можливість простежити багатовимірність терміна. До енциклопедичного сегмента доречно віднести й «Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики» І. Б. Штерн, який у кількох джерелах прямо названо енциклопедичним словником для фахівців з теоретичних гуманітарних дисциплін та гуманітарної інформатики [Штерн, 1998; Космеда, 2014, с. 195]. Уже сама адресованість фахівцям засвідчує, що це не навчально-мінімалістичний, а аналітично орієнтований тип словника. У поєднанні з іншими словниками-енциклопедіями ця праця формує той тип джерел, які дозволяють не лише дати визначення терміна, а й осмислити його як елемент сучасної наукової картини мовознавства.

Не менш важливими є *перекладні* словники лінгвістичної термінології, оскільки вони забезпечують міжмовну репрезентацію термінів і сприяють міжнародній науковій комунікації. В. Я. Жалай та співавтори підкреслюють, що одномовні, енциклопедичні, багатомовні та перекладні словники утворюють широкий спектр спеціальної лексикографії, а останні особливо активно використовуються з огляду на посилення міжнародного спілкування вчених і співпраці наукових установ [Жалай та ін., 2011, с. 4]. У цьому контексті перекладний словник виконує подвійну функцію: з одного боку, він забезпечує пошук еквівалента, з іншого — опосередковано бере участь у нормуванні терміносистеми, адже вибір відповідника не є нейтральним. І. П. Борисевич та Л. В. Ратомська справедливо наголошують, що переклад термінів українською

мовою пов'язаний із труднощами еквівалентності та вибору найдоцільнішої форми [Борисевич, Ратомська, 2012, с. 85–86]. Отже, перекладні словники лінгвістичних термінів слід розглядати не як суто технічні видання, а як важливий інструмент інтерлінгвального узгодження понять. Серед двомовних словників варто назвати згаданий І. М. Кочан «Турецько-український словник лінгвістичних термінів» В. М. Подвойного [Кочан, 2022, с. 34; Подвойний, 2000], а також «Українсько-англійський словник лінгвістичних термінів» Л. В. Коломієць, О. Л. Паламарчук, Г. П. Стрельчук, М. В. Шевченко й «Українсько-польський словник лінгвістичної термінології» Л. В. Коломієць, О. Л. Паламарчук, Г. П. Стрельчук, Т. О. Черниш, М. В. Шевченко як важливі зразки перекладної лінгвотермінографії. І. М. Кочан окремо зазначає, що в українській практиці сформувалися також українсько-болгарські, українсько-сербські, українсько-хорватські, українсько-німецькі, українсько-італійські, українсько-іспанські та українсько-білоруські словники лінгвістичних термінів [Кочан, 2022, с. 34]. Їхня основна перевага — практична спрямованість і придатність для перекладу фахових текстів; обмеження — порівняно менша глибина дефінітивного опису. Саме тому ми вважаємо, що двомовні словники найефективніше працюють у поєднанні з тлумачними або енциклопедичними джерелами. Окремий підтип становлять багатомовні словники, які поєднують перекладний принцип із ширшим теоретичним охопленням. У праці В. Жалай та співавторів ідеться про проект нового словника-довідника української лінгвістичної термінології, який має фіксувати українські терміни й подавати їх відповідники російською, англійською, французькою, німецькою та іспанською мовами [Жалай та ін., 2011, с. 3]. Принципово важливо, що автори акцентують не тільки на багатомовності, а й на концептуальності реєстрових слів і структурі словникової статті. Це означає, що сучасний багатомовний словник уже не мислиться як просте зіставлення еквівалентів, а як складна лексикографічна модель, яка повинна враховувати специфіку терміна в різних мовах і наукових культурах. Особливу увагу слід приділити «Українсько-англійсько-литовсько-польсько-грецько-латинському

словнику лінгвістичної термінології» за редакцією О. Ніки та С. Гриценко, оскільки саме це видання найближче до проблематики нашого дослідження. У передмові прямо зазначено, що словник спрямований на поглиблене вивчення українських лінгвістичних термінів та їхніх різномовних еквівалентів; до нього увійшли терміни з різних галузей лінгвістики, які складають метамову як традиційного, так і сучасного мовознавства; він укладений за тлумачно-перекладним принципом, причому українські терміни супроводжуються дефініцією, а перекладна частина є багатомовною й охоплює англійську, литовську, польську, грецьку, латинську мови [Ніка, Гриценко, ред., 2022, с. 4–5]. Особливо цінним є те, що автори «врахували неоднакове розуміння окремих термінів у різних наукових традиціях», а також подали етимологію грецьких і латинських складників, завдяки чому словник працює не лише як інструмент перекладу, а й як засіб осмислення походження термінів та їх ролі у формуванні сучасних терміносистем [Ніка, Гриценко, ред., 2022, с. 5]. На нашу думку, саме цей словник репрезентує найпродуктивнішу модель сучасної лінгвотермінографії, оскільки інтегрує дефінітивний, перекладний, порівняльний і етимологічний рівні опису.

Окремим, надзвичайно важливим сегментом є *вузькогалузеві* словники лінгвістичних термінів, що фіксують поняттєвий апарат окремих розділів або новітніх напрямів мовознавства. І. М. Кочан підкреслює, що до цієї групи належать словники морфології, синтаксису, словотвору, ономастики, текстолінгвістики, лексикології, фразеології, лексикографії, а також нових напрямів — міжкультурної комунікації, прикладної (комп'ютерної) лінгвістики тощо [Кочан, 2022, с. 35]. Показовим прикладом тут знову є словник І. О. Бабій, М. І. Голянич, Р. І. Стефурак, який зосереджується на трьох взаємопов'язаних підгалузях — лексикології, фразеології, лексикографії — і завдяки цьому забезпечує глибший рівень опрацювання матеріалу, ніж загальні словники. Не менш показовим є «Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики» А. П. Мартинюк. У передмові до цього видання прямо сказано, що когнітивно-дискурсивна лінгвістика є молодого галуззю, а її термінологічний

апарат «ще знаходиться у стадії становлення», тому мета словника полягає в осмисленні накопиченого матеріалу та його системному викладі [Мартинюк, 2011, с. 4]. Саме ця теза є надзвичайно важливою: вузькогалузеві словники не лише фіксують терміни, а й активно сприяють стабілізації нових терміносистем. Їхньою перевагою є висока спеціалізація й чутливість до новітнього матеріалу, однак існує й недолік: вони не можуть дати повну картину лінгвістичної метамови загалом.

Сучасне лексикографічне опрацювання лінгвістичної термінології не можна повноцінно оцінити без урахування *дидактичних* і *навчально-довідкових* видань. У цьому аспекті варто згадати «Словник філологічних термінів» Є. Барань та В. Газдага. У вступній частині прямо зазначено, що це «глосарій для студентів-філологів», покликаний допомогти зорієнтуватися в поняттєвому багатстві мовознавства й літературознавства [Барань, Газдаг, 2024, с. 6]. Його специфіка полягає в навчальному спрямуванні: він не претендує на енциклопедичну повноту, але важливий як інструмент засвоєння базового термінологічного мінімуму. Такі словники, на нашу думку, відіграють важливу роль у входженні користувача в терміносистему, хоча для глибокого наукового аналізу потребують доповнення спеціалізованими та енциклопедичними джерелами.

Отже, критичний аналіз словників лінгвістичної термінології дає підстави твердити, що сучасна українська лінгвотермінографія є розвиненою, внутрішньо диференційованою і методологічно багатошаровою. Тлумачні словники забезпечують нормативно-дефінітивне ядро терміносистеми; енциклопедичні — концептуальну глибину й історико-теоретичний контекст; перекладні — міжмовну репрезентацію та умови для міжнародної фахової комунікації; вузькогалузеві — високу спеціалізацію й оперативне реагування на розвиток окремих напрямів мовознавства. Ми вважаємо, що жоден тип словника не є самодостатнім у відриві від інших. Найбільш продуктивною для сучасної науки є інтегративна модель словника, яка поєднує тлумачний, перекладний, етимологічний і системний компоненти. Саме тому серед

сучасних видань особливо вагомим видається словник за редакцією О. Ніки та С. Гриценко, оскільки він найбільш повно реалізує цю інтегративну лексикографічну стратегію і, відповідно, може слугувати однією з найважливіших опорних праць для дослідження лінгвістичної термінології.

Висновки до першого розділу

У першому розділі магістерської роботи здійснено теоретичне осмислення лінгвістичної термінології як складного й багатовимірної об'єкта сучасного мовознавства. Установлено, що українське термінознавство сформувалося як самостійна галузь науки внаслідок тривалого історичного розвитку та на сучасному етапі характеризується інтеграцією різних наукових підходів і зміщенням акценту в бік когнітивно-дискурсивного аналізу.

З'ясовано, що поняття терміна не має єдиного універсального визначення, що зумовлено різноманітністю методологічних підходів до його трактування. Узагальнення номінативного, системного, когнітивного й комунікативного підходів дало змогу розглядати термін як спеціалізовану мовну одиницю, що функціонує в межах терміносистеми, позначає наукові поняття та забезпечує процеси пізнання і фахової комунікації.

Визначено основні ознаки терміна, серед яких ключовими є системність, дефінітивність, точність і тенденція до однозначності, а також додаткові характеристики — стилістична нейтральність, спеціалізованість, мотивованість, кодифікованість і динамічність. Доведено, що термін є поліфункційною одиницею, яка виконує не лише номінативну, а й когнітивну та комунікативну функції, а також низку допоміжних функцій, що забезпечують організацію наукового знання.

Обґрунтовано, що галузева термінологія є системно організованою сукупністю спеціальної лексики, яка відображає поняттєву структуру окремих сфер знання та характеризується відкритістю, динамічністю й варіантністю. На цьому тлі лінгвістична термінологія визначена як особлива терміносистема, якій

властиві метамовний характер, абстрактність, залежність від наукових парадигм і розвинена система внутрішніх зв'язків.

Установлено, що лексикографічне опрацювання лінгвістичної термінології є ключовим чинником її впорядкування, кодифікації та стандартизації, а різні типи термінологічних словників забезпечують фіксацію, інтерпретацію й міжмовну репрезентацію термінів.

Отже, проведений теоретичний аналіз дозволив сформулювати цілісне уявлення про лінгвістичну термінологію як динамічну систему, що поєднує мовні, когнітивні та комунікативні параметри і становить підґрунтя для подальших досліджень.

РОЗДІЛ 2 КЛАСИФІКАЦІЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПОХОДЖЕННЯМ

2.1. Основні типи лінгвістичних термінів української мови за походженням

Питання походження лінгвістичних термінів посідає важливе місце в сучасному термінознавстві, оскільки терміносистема будь-якої науки формується внаслідок тривалої взаємодії внутрішніх мовних ресурсів і зовнішніх впливів. Українська лінгвістична термінологія в цьому аспекті репрезентує складну, багат шарову систему, у межах якої поєднуються різні за походженням елементи. Така структурна неоднорідність зумовлена як розвитком власне української мовної традиції, так і активними міжмовними контактами в процесі становлення мовознавства як науки.

У сучасному термінознавстві аналіз термінів за походженням ґрунтується на їх систематизації відповідно до джерел формування. Такий підхід є принципово важливим, оскільки дозволяє не лише впорядкувати термінологічний матеріал, а й виявити закономірності розвитку наукової лексики, адже різні типи походження відображають різні способи номінації спеціальних понять. У цьому зв'язку особливо показовими є міркування М. О. Вакуленка, який наголошує, що «формування сучасних терміносистем відбувається під впливом двох взаємопов'язаних тенденцій — національної та інтернаціональної» [Вакуленко, 2022, с. 104]. Перша реалізується через використання внутрішніх ресурсів мови — передусім термінологізацію загальноживаної лексики та словотворення на національній основі, тоді як друга пов'язана із запозиченням готових номінацій разом із новими науковими поняттями [Вакуленко, 2022, с. 110]. Така двовекторність розвитку термінології зумовлює формування неоднорідного за походженням термінологічного складу, у якому поєднуються як питомі, так і запозичені одиниці.

Отже, походження лінгвістичних термінів безпосередньо пов'язане з основними способами формування наукової номінації: або на базі власних мовних ресурсів, або шляхом запозичення, або внаслідок поєднання цих

процесів. Саме це створює підґрунтя для їх класифікації за походженням, яка відображає структурну організацію терміносистеми. З огляду на це у складі української лінгвістичної термінології доцільно виокремлювати такі основні групи термінів за походженням: питомі українські терміни, запозичені одиниці з інших мов (латинської, грецької, англійської, німецької, французької) і кальковані терміни. Кожна з цих груп має свої особливості формування та функціонування, що зумовлює необхідність їх послідовного й детального аналізу.

2.1.1. Питомі українські лінгвістичні терміни

Як зазначає О. Романова, «основою будь-якої національної терміносистеми є питома термінологія, утворена на власному мовному ґрунті» [Романова, 2012, с. 75]. Це положення особливо важливе для характеристики лінгвістичної термінології, оскільки саме питомі терміни забезпечують її національну специфіку та зв'язок із мовною традицією. Питомі українські лінгвістичні терміни становлять автохтонний, історично сформований шар терміносистеми, що виник на основі внутрішніх ресурсів української мови. Вони є результатом природного розвитку мовної системи та відображають її здатність до самостійної номінації базових мовних явищ і категорій без залучення іншомовних елементів. Характерною рисою питомих термінів є їхня семантична прозорість, тобто можливість безпосереднього встановлення зв'язку між формою слова та його значенням. У зв'язку з цим вони мають високий ступінь мотивованості, що є важливою ознакою ефективного терміна.

Також варто зазначити, що формування цього шару відбувається двома основними шляхами: шляхом термінологізації загальновживаної лексики та шляхом творення нових одиниць на основі національної мовної системи, зокрема із залученням давніх, праслов'янських лексичних ресурсів. На різнорівневість і функціональну значущість питомих термінів звертає увагу І. А. Ярошевич, яка підкреслює, що в українській термінології функціонують як первинні одиниці, так і вторинно спеціалізовані, утворені на базі

загальноновживаної лексики [Ярошевич, 2018, с. 69]. Це свідчить про те, що питомі терміни можуть розвиватися, уточнювати свої значення та адаптуватися до потреб наукового опису. Ще однією важливою особливістю питомих термінів є їхня стабільність у мовній системі. Вони рідше зазнають змін порівняно із запозиченими одиницями, оскільки їхня форма й значення закріплені в мовній традиції.

До питомих термінів належать передусім назви основних мовних одиниць, які становлять ядро мовознавчого опису: *слово, звук, речення, склад, корінь, наголос, значення, мова, мовлення, звертання*. На відміну від багатьох запозичених термінів, вони не потребують спеціального тлумачення, оскільки їхнє значення легко виводиться з мовної практики. Значний пласт питомої термінології становлять назви граматичних категорій і синтаксичних функцій: *підмет, присудок, означення, додаток, обставина, відмінок, закінчення*. Ці терміни характеризуються високим ступенем внутрішньої мотивованості. Наприклад, *підмет* пов'язаний із семантикою «підкладеного, основного елемента», а *присудок* — із дією «судження, висловлення», що відображає їхню функцію в структурі речення. Подібна мотивованість сприяє кращому засвоєнню термінів і забезпечує їхню логічну прозорість. До питомих належать також терміни, що позначають фонетичні та морфологічні процеси: *чергування звуків, уподібнення, оглушення, подовження, пом'якшення, спрощення*. Вони утворені на основі дієслівних і прикметникових основ української мови та відображають динамічні процеси, що відбуваються в мовній системі. Їхня структура є прозорою, а значення — безпосередньо пов'язаним із відповідними мовними явищами.

Водночас питомий шар не обмежується лише однослівними одиницями. У його межах активно функціонують і складені терміни, представлені словосполученнями: *частина мови, будова слова, словниковий склад, ключове слово, мовна одиниця, порядок слів, зв'язок слів, членування речення, основа слова*. Такі багатокomпонентні утворення дозволяють точніше передавати складні наукові поняття, використовуючи при цьому власні мовні ресурси.

Отже, питомі українські лінгвістичні терміни становлять самобутній і системно організований компонент терміносистеми. Вони характеризуються семантичною прозорістю, внутрішньою мотивованістю та стабільністю, що забезпечує їхню важливу роль у формуванні й функціонуванні української лінгвістичної термінології.

2.1.2. Лінгвістичні терміни грецького й латинського походження

У складі української лінгвістичної термінології особливе місце також посідають терміни грецького й латинського походження, які становлять один із найрозгалуженіших і найбільш репрезентативних її шарів. Їхня поява пов'язана з історичним розвитком європейської науки, у межах якої давньогрецька та латинська мови тривалий час виконували функцію універсальних засобів наукової комунікації. Саме через ці мови відбувалося формування основного поняттєвого апарату мовознавства, що зумовило подальше закріплення відповідних термінів у різних національних мовах, зокрема й в українській.

Терміни, що походять з грецької та латинської мов, охоплюють практично всі рівні мовної системи й усі основні розділи лінгвістики. У фонетиці та фонології функціонують такі одиниці, як *фонетика*, *фонологія*, *фонема*, *алофон*, *просодія*; у морфології — *морфологія*, *морфема*, *аломорф*, *грамема*; у синтаксисі — *синтаксис*, *предикат*, *валентність*; у лексикології та семантиці — *лексика*, *лексема*, *семантика*, *полісемія*, *омонімія*, *синонімія*, *антонімія*; у стилістиці — *метафора*, *метонімія*, *анадиплосис*, *анакофул*, *алегорія*, *іронія*, *евфемізм*, *дисфемізм*. Така широка представленість засвідчує, що цей тип термінів є невіддільною частиною наукового опису мовних явищ.

Однією з характерних ознак термінів грецького й латинського походження є їхня узагальненість і абстрактність. Вони переважно позначають не конкретні предмети чи явища, а наукові поняття, категорії, процеси та відношення, що формують теоретичний апарат мовознавства. Наприклад, терміни *семантика*, *синтаксис*, *прагматика*, *граматикалізація*, *назалізація* використовуються для опису складних мовних явищ і не мають безпосередніх відповідників у

повсякденному мовленні. Ще однією важливою особливістю є їхня формальна стабільність і усталеність у науковому вжитку. Такі терміни протягом тривалого часу зберігають свою форму й значення, що забезпечує їхню однозначність і точність у науковому дискурсі. Саме ця властивість є однією з ключових для термінологічної лексики загалом.

На продуктивність і функціональну значущість таких термінів звертає увагу З. Й. Куньч, зазначаючи, що вони відповідають таким вимогам, як точність, однозначність і стилістична нейтральність [Куньч, 2013, с. 215]. Ці характеристики зумовлюють їхнє широке використання в різних галузях знань і, зокрема, в мовознавстві.

Характерною рисою цієї групи є також її інтернаціональний характер. Значна частина термінів функціонує в подібній або майже ідентичній формі в різних європейських мовах, що забезпечує їхню впізнаваність і зрозумілість у міжнародному науковому середовищі. І. Ярошевич підкреслює, що інтернаціоналізми — це «слова різних мов, схожі за формою, що виражають одне і те саме поняття» [Ярошевич, 2018, с. 69].

Слід також зазначити, що терміни грецького й латинського походження активно функціонують не лише в традиційних, а й у новітніх напрямках мовознавства. У сучасних лінгвістичних дослідженнях широко вживаються такі одиниці, як *дискурс*, *прагматика*, *когнітивізм*, *концепт*, *інтертекстуальність*, які відображають розвиток нових теоретичних підходів і методологій. Це свідчить про динамічний характер цієї групи термінів і її здатність адаптуватися до нових наукових потреб.

Таким чином, лінгвістичні терміни грецького й латинського походження становлять один із найбільш розвинених і системно організованих шарів української лінгвістичної термінології. Вони характеризуються широкою сферою функціонування, високим ступенем абстрактності, стабільністю форми та інтернаціональним характером, що забезпечує їхню важливу роль у науковому описі мовних явищ.

2.1.3. Запозичення з інших мов у лінгвістичній термінології

Окрім значного шару термінів, які є запозичені з грецької та латинської мов, у складі української лінгвістичної термінології функціонують також одиниці, запозичені з інших мов. Ця група є менш численною, проте важливою для розуміння джерел формування терміносистеми, оскільки вона відображає впливи окремих європейських наукових традицій і розвиток мовознавства на різних етапах його становлення. Поява таких термінів зумовлена загальними закономірностями розвитку наукової лексики. І. Кочан зазначає, що причинами запозичень можуть бути потреба в позначенні нових понять, прагнення до точності, а також усталеність або престижність іншомовної назви [Кочан, 2012, с. 268–269]. У лінгвістичній термінології ці чинники реалізуються передусім у тих випадках, коли поняття входить у науковий обіг разом із терміном, сформованим у межах іншої мовної традиції. У межах цієї групи доцільно виділити кілька підтипів відповідно до мов-джерел, серед яких найбільш репрезентованими є французька, німецька та англійська мови.

Першу підгрупу становлять терміни французького походження, що закріпилися в українській лінгвістичній термінології переважно у сфері соціолінгвістики, стилістики та лексикології. Поява таких термінів в українському терміносистемному просторі пов'язана з активним запозиченням європейської наукової традиції, у межах якої саме французька мова тривалий час виконувала роль одного з провідних посередників формування гуманітарної термінології. До цієї групи належать, зокрема, терміни *жаргон*, *жаргонізм*, *арго*, *арготизм*, *тембр*, *тире*, *кліше*, які відзначаються відносною семантичною стабільністю та збереженням основного поняттєвого змісту мови-джерела. Зазначені одиниці функціонують передусім для позначення явищ, пов'язаних із соціальною диференціацією мови, особливостями мовлення окремих груп, а також усталеними моделями мовної репрезентації. Так, термін *жаргон* (фр. *jargon*) позначає різновид мовлення певної соціальної або професійної спільноти, який характеризується специфічною, часто експресивно забарвленою лексикою та обмеженою сферою функціонування. У межах української терміносистеми він активно співвідноситься з похідною одиницею *жаргонізм*,

що конкретизує окремий елемент цього мовного шару, тобто окрему лексичну одиницю, властиву жаргону. Поруч із ним функціонує термін *арго* (фр. *argot*), який також описує групову мовну підсистему, однак семантично акцентує на її закритості, умовності та відмежованості від загальнонародної мови. На відміну від *жаргону*, який може виконувати функцію маркера групової ідентичності без обов'язкової інтенції приховування змісту, *арго* зазвичай пов'язується з навмисним кодуванням інформації, що ускладнює її сприйняття для сторонніх носіїв мови. Відповідно, термін *арготизм* позначає окрему одиницю такого мовлення, виконуючи в терміносистемі функцію дериватного уточнення. У стилістичному та текстолінгвістичному аспектах важливу роль відіграє термін *кліше* (фр. *cliché*), який використовується для позначення стандартних, повторюваних мовних формул, що втратили індивідуальність і сприймаються як шаблонні. Його функціонування засвідчує закріплення у терміносистемі понять, пов'язаних із оцінкою мовної виразності та ступенем новизни висловлення. Близьким за сферою вживання є також термін *тире* (фр. *tiret*), який належить до пунктуаційної підсистеми й позначає графічний знак, що виконує структурно-синтаксичні та інтонаційні функції під час письма. Термін *тембр* (фр. *timbre*) належить до фонетичної сфери й відображає запозичення французької наукової традиції, позначаючи індивідуальне забарвлення звука, що є важливим параметром його акустичної характеристики. Усі ці одиниці демонструють спільну тенденцію: французькі запозичення в українській лінгвістичній термінології пов'язані насамперед із концептуалізацією соціально та стилістично маркованих мовних явищ, а також із описом функціональних характеристик мовлення. Вони не лише заповнюють номінативні лакуни, а й відображають етапи формування наукового апарату мовознавства, зокрема засвоєння понять, що виникли в межах західноєвропейської лінгвістичної традиції. Водночас ці терміни органічно інтегрувалися в українську мову, набувши властивих їй граматичних ознак і ставши невіддільною частиною сучасної терміносистеми..

Другу підгрупу становлять запозичення з німецької мови, які представлені меншою кількістю одиниць, однак вирізняються чіткою термінологічною спеціалізацією та тісною прив'язаністю до окремих підгалузей мовознавства. Їхня поява в українській лінгвістичній термінології зумовлена передусім впливом німецької наукової традиції XIX–початку XX ст., у межах якої сформувалися основи порівняльно-історичного мовознавства та індоєвропеїстики. Саме через цю традицію в український терміносистемний простір увійшла низка понять, що не лише номінують специфічні мовні явища, а й відображають відповідну методологію їх дослідження. Найхарактернішим прикладом є термін *аблаут* (нім. *Ablaut*), який використовується в історичній фонетиці та порівняльно-історичному мовознавстві для позначення закономірного чергування голосних у корені слова. Це поняття має фундаментальне значення для реконструкції прамовних станів і виявлення внутрішніх закономірностей розвитку індоєвропейських мов. Поруч із ним функціонує термін *умлаут* (нім. *Umlaut*), що позначає фонетичне явище регресивної асиміляції голосних під впливом наступного складу. Обидва терміни демонструють пряме перенесення наукових понять разом із їхньою усталеною номенклатурою, що свідчить про авторитетність німецької лінгвістичної школи у відповідній галузі. До цієї підгрупи належать також терміни *абзац* (нім. *Absatz*) і *шрифт* (нім. *Schrift*), які функціонують у сфері текстолінгвістики, графіки та теорії письма. Термін *абзац* використовується для позначення структурно-композиційної одиниці тексту, що організовує його зміст на рівні письма, тоді як *шрифт* позначає графічну форму відтворення літер і знаків письма, пов'язану з технікою письма та типографією. На відміну від *аблауту* й *умлауту*, ці одиниці мають ширше функціональне поле, однак їхня термінологічна спеціалізація зберігається в межах конкретних аспектів мовознавчого опису. Характерною рисою німецьких запозичень є їхня відносна формальна цілісність: вони, як правило, зберігають основну морфемну структуру слова-джерела, адаптуючись до української мови переважно на рівні графіки та фонетики (пор. *Ablaut* → *аблаут*, *Umlaut* → *умлаут*). Водночас такі

терміни не утворюють широких дериваційних гнізд у межах української мови, що відрізняє їх від грецько-латинських запозичень із їхньою високою словотвірною продуктивністю. Отже, німецькі запозичення в українській лінгвістичній термінології репрезентують специфічний шар, пов'язаний із вузькоспеціалізованими науковими поняттями, передусім у галузі історичного мовознавства та теорії письма. Їх функціонування засвідчує не лише запозичення окремих термінів, а й інтеграцію відповідних наукових підходів, що формувалися в межах німецької лінгвістичної традиції. Саме ця вузька спеціалізація та обмежене функціональне поле відрізняють їх від термінів грецького й латинського походження, які мають значно ширше поширення та вищий ступінь інтегрованості в різні підсистеми мовознавства.

Третю підгрупу становлять запозичення з англійської мови, що відображають сучасний етап розвитку лінгвістичної науки та безпосередньо пов'язані з її новітніми напрямками. Зростання кількості англійських запозичень у лінгвістичній термінології, як зауважує О. Романова, зумовлене статусом англійської мови як мови міжнародного наукового спілкування та активізацією міжкультурних контактів [Романова, 2012, с. 76]. Унаслідок цього нові поняття входять у науковий обіг разом із їхніми англійськими назвами, що, з одного боку, сприяє уніфікації та взаєморозумінню між науковими спільнотами, а з іншого — актуалізує проблему їх системного засвоєння в українській мові. Тож активне проникнення таких термінів в українську терміносистему зумовлене не лише появою нових наукових підходів, а й загальною трансформацією наукового дискурсу, в якому англійська мова набула статусу глобального засобу фахової комунікації. У межах мовознавства це насамперед стосується таких галузей, як когнітивна лінгвістика, соціолінгвістика, психолінгвістика, дискурс-аналіз і прикладні міждисциплінарні дослідження, де нові поняття часто фіксуються саме в англійській науковій традиції й разом із нею входять до інших мов. До цієї групи належать, зокрема, терміни *блендинг*, *фольклоризм*, *піджин*, *фрейм*, *фреймінг*, *спелінг*, *скрипт*. Вони позначають як конкретні мовні явища (*піджин*

— спрощена змішана мова, що виникає в умовах мовного контакту), так і теоретичні моделі та аналітичні інструменти (*фрейм, скрипт* — когнітивні структури, що організують знання про типові ситуації; *блендинг* — спосіб словотворення шляхом злиття частин двох основ; *спелінг* — система написання слів). Частина з цих одиниць функціонує як вузькоспеціалізовані терміни, тоді як інші демонструють тенденцію до ширшого вживання в суміжних галузях, що свідчить про їх поступову інтеграцію в загальну наукову мову. Особливу увагу привертають терміни з формантом *-інг, -инг* (*блендинг, фреймінг, спелінг*), які безпосередньо відтворюють англійську словотвірну модель і, по суті, репрезентують механічне перенесення іншомовної морфемної структури в українське мовне середовище. Такий тип запозичення засвідчує не лише лексичне, а й словотвірне проникнення англійської мови, що є характерною ознакою сучасного етапу розвитку терміносистеми. Водночас подібні одиниці не є органічними для української мовної системи, оскільки ці форманти не входять до традиційного набору словотвірних засобів української мови. Як зазначає М. О. Вакуленко, «запозичення з компонентом *-інг / -инг* (англ. *-ing*) суперечать орфоепічним і морфологічним законам української мови та можуть спричиняти артикуляційні труднощі через відсутність відповідного звукового оформлення у мові-реципієнті» [Вакуленко, 2022, с. 141]. Це вказує на їхню формальну чужорідність і водночас підкреслює проблему їх нормативного закріплення. У зв'язку з цим у сучасній українській лінгвістиці простежуються дві паралельні тенденції: з одного боку, збереження оригінальної форми запозичення як засобу міжнародної уніфікації термінології, а з іншого — прагнення до адаптації або заміни таких одиниць відповідниками, утвореними на національній основі (пор. можливі варіанти *змішування, рамкування, написання* тощо). Вибір між цими стратегіями залежить як від ступеня усталеності терміна, так і від його функціональної доцільності в науковому дискурсі. Отже, англійські запозичення репрезентують динамічний і відкритий шар сучасної терміносистеми, у якому найбільш виразно виявляється взаємодія глобалізаційних процесів і національно-мовних норм.

Загалом запозичення з французької, німецької, англійської мов характеризуються кількома спільними рисами. По-перше, вони мають обмежену сферу функціонування порівняно з грецько-латинськими термінами й часто пов'язані з окремими підгалузями мовознавства. По-друге, вони відображають вплив конкретних наукових традицій і шкіл. По-третє, значна частина таких термінів пов'язана з новішими етапами розвитку науки. Отже, запозичення з французької, німецької та англійської мов становлять окрему групу в складі української лінгвістичної термінології.

2.1.4. Кальковані лінгвістичні терміни

Окрему групу в складі української лінгвістичної термінології становлять кальковані терміни, які виникають унаслідок перекладу іншомовних моделей засобами української мови. На відміну від прямих запозичень, кальки не відтворюють іншомовну форму, а передають її зміст, використовуючи власні мовні ресурси. Саме тому вони поєднують інтернаціональний характер поняття з національною формою його вираження. Калькування є одним із продуктивних способів формування термінології, оскільки дозволяє інтегрувати нові наукові поняття в систему мови без безпосереднього запозичення іншомовного слова. Як зазначає Н. Краснопольська, калька є «більш осмисленим способом збагачення термінології, ніж механічне запозичення» [Краснопольська, 2024, с. 171]. Це пояснюється тим, що в процесі калькування іншомовна модель адаптується до національної мовної системи на рівні значення, зберігаючи при цьому її змістову структуру. У лінгвістичній термінології кальковані одиниці представлені досить широко й охоплюють різні рівні мовної системи. Найчастіше вони функціонують у вигляді словосполучень або складених термінів. До таких належать, зокрема, *багатозначність* (пор. *полісемія*), *двомовність* (пор. *білінгвізм*), *чергування звуків* (пор. *альтернація*), *будова слова*, *звукова система*, *словниковий склад*, *мовна одиниця*, *мовна норма*. У цих випадках іншомовне поняття відтворюється за допомогою українських лексичних засобів, що робить термін зрозумілішим і ближчим до мовної

практики. Особливістю калькованих термінів є їхня семантична прозорість. На відміну від багатьох запозичених одиниць, значення кальок зазвичай легко виводиться зі значення їхніх компонентів. Наприклад, термін *багатозначність* безпосередньо вказує на наявність кількох значень у слова, тоді як *двомовність* — на володіння двома мовами. Така прозорість полегшує сприйняття терміна й сприяє його активному використанню, особливо в навчальному та популярно-науковому дискурсі. Водночас важливою рисою калькованих термінів є їхнє функціонування поряд із відповідними запозиченими одиницями. У таких випадках виникають паралельні терміни, які позначають те саме поняття, але мають різну форму. Такі паралелі є характерною ознакою розвитку терміносистеми, оскільки вони відображають різні способи номінації одного й того самого поняття. На існування таких паралельних форм звертають увагу дослідники термінології. Зокрема, І. Ярошевич зазначає, що в українській науковій мові часто співіснують інтернаціональні терміни та їхні національні відповідники, що забезпечує варіативність і гнучкість терміносистеми [Ярошевич, 2018, с. 69]. Це дозволяє використовувати різні терміни залежно від контексту, стилю викладу та комунікативної ситуації, тобто терміни-кальки не заперечують функціонування запозичених термінів, а доповнюють їх, створюючи різноманіття форм у межах терміносистеми. Таким чином, кальковані та паралельні терміни становлять важливий компонент української лінгвістичної термінології. Вони характеризуються використанням національних мовних засобів, семантичною прозорістю, варіативністю форм і здатністю відтворювати складні наукові поняття без прямого запозичення іношомовних слів. Саме ці властивості визначають їхнє місце в системі лінгвістичних термінів української мови.

2.3. Продуктивні класичні етимони та їх адаптація в українській лінгвістичній термінології

У сучасній українській лінгвістичній терміносистемі простежується виразна орієнтація на класичні джерела термінотворення — передусім грецьку

та латинську мови, які історично сформували основу європейської наукової метамови. Така орієнтація має не випадковий, а закономірний характер, оскільки саме класичні мови впродовж тривалого часу виконували функцію універсального засобу номінації наукових понять і категорій. Унаслідок цього значний масив української лінгвістичної термінології формувався в руслі інтернаціональної традиції, спираючись на спільний етимологічний фонд, що забезпечує її системність, стабільність і міжмовну корелятивність.

Ключовим для аналізу в цьому контексті є поняття етимона як вихідної структурно-семантичної одиниці, що лежить в основі терміна і визначає його дериваційний потенціал. Грецькі та латинські етимони характеризуються високим ступенем абстрактності, семантичною ємністю та здатністю до регулярного відтворення в різних словотвірних моделях, що зумовлює їхню продуктивність у термінотворенні. Вони функціонують як інваріантні компоненти наукової номінації, на базі яких формуються численні термінологічні одиниці, об'єднані спільністю етимологічної основи та словотвірної структури. У такий спосіб класичні етимони забезпечують не лише кількісне поповнення терміносистеми, а й її внутрішню організацію, формуючи розгалужені словотвірні парадигми та сприяючи уніфікації термінологічного апарату.

Водночас функціонування класичних етимонів в українській мові не зводиться до їх механічного перенесення з мови-джерела. У процесі входження до української терміносистеми вони зазнають різнотипних адаптаційних змін, зумовлених специфікою фонетичної, графічної та морфологічної системи мови-реципієнта. Частина термінів зберігає формальну структуру етимона, обмежуючись транслітераційною адаптацією, тоді як інші демонструють модифікації формантного складу, варіативність афіксів, а також певні структурні трансформації. Таким чином, дослідження продуктивних етимонів неможливе без урахування процесів їх адаптації, оскільки саме ці процеси

визначають характер інтеграції іншомовних елементів у національну мовну систему.

Емпіричною базою дослідження слугує «Українсько-англійсько-литовсько-польсько-грецько-латинський лінгвістичної термінології» за редакцією О. Ніки та С. Гриценко, який репрезентує сучасний стан лінгвістичної термінології з одночасним поданням її етимологічних характеристик [Ніка, Гриценко, 2022]. Використання цього джерела дає змогу не лише встановити походження окремих термінів, а й простежити їх функціонування в різних мовах, зіставити формальні відповідники та виявити інваріантні етимологічні компоненти. Зіставний характер словника відкриває можливості для аналізу ступеня інтернаціоналізації термінів, а також для виявлення закономірностей збереження й трансформації етимонів у процесі їх адаптації до української мовної системи.

Отже, ми хочемо зосередити увагу на виокремленні найбільш продуктивних грецьких і латинських етимонів у складі української лінгвістичної термінології та на з'ясуванні особливостей їх функціонування й адаптації. Такий підхід дозволяє комплексно охарактеризувати джерела формування терміносистеми, виявити дериваційні можливості класичних основ і простежити механізми інтеграції інтернаціональних елементів у структуру української наукової мови.

2.3.1. Роль грецьких етимонів у формуванні лінгвістичної термінології

Грецькі етимони становлять один із найпродуктивніших пластів української лінгвістичної термінології, оскільки саме вони забезпечують номінацію базових понять мовознавства, позначення мовних рівнів, категорій, процесів, відношень, типів одиниць і наукових напрямів. Матеріал словника засвідчує, що грецькі компоненти не функціонують ізольовано, а формують цілі словотвірні ряди, у яких один і той самий етимон повторюється в різних

термінах, набуваючи статусу продуктивної термінотворчої основи [Ніка, Гриценко, 2022].

Насамперед до ядра грецького термінотворення належить етимон *λόγος* зі значенням «слово», «вчення», «наука». Його продуктивність є найвищою, оскільки він бере участь у творенні назв наукових галузей, напрямів і метамовних понять: *аксіолінгвістика*, *аксіологія* (*ἀξία* «цінність» + *λόγος* «слово, вчення, наука»), *акцентологія* (*λόγος* «слово, вчення, наука»), *аналогія* (*ἀναλογία* «відповідність, співмірність» < *ἀνάλογος* «співмірний, відповідний» < *ἀνά* «вгорі, по, на, крізь, між» + *λόγος* «слово, вчення, наука»), *аспектологія* (*λόγος* «слово, вчення, наука»), *граматикологія* (*γράμμα* «літера, письмо» + *λόγος* «вчення, наука, слово»), *деетимологізація* (*ἔτυμον* «правда, істина; перше значення слова» + *λόγος* «вчення, наука; слово»), *дериватологія* (*λόγος* «слово, вчення, наука»), *детермінологізація* (*λόγος* «слово, вчення, наука»), *діалектологія* (*διάλεκτος* «говірка, наріччя» < *διαλέγομαι* «розмовляю» < *διά* «через; роздільно» + *λέγω* «говорю, повідомляю» + *λόγος* «слово, вчення, наука»), *діалог* (*διάλογος* «розмова, бесіда» < *διά* «через, крізь» + *λόγος* «слово»), *діалогічність* (*διάλογος* «розмова, бесіда» < *διά* «через, крізь» + *λόγος* «слово»), *етимологія* (*ἔτυμον* «правда, істина; перше значення слова» + *λόγος* «вчення, наука; слово»), *інтонологія* (*λόγος* «слово, вчення, наука»), *лексикологія* (*λεξικός* «належний до слова, словесний, словниковий» < *λέξις* «слово, вираз» < *λέγω* «говорю» + *λόγος* «слово, вчення, наука»), *лінгвокультурологія* (*λόγος* «слово, вчення, наука»), *лінгвоперсонологія* (*λόγος* «слово, вчення, наука»), *монолог* (*μόνος* «один, єдиний» + *λόγος* «слово, вчення, наука»), *морфологія* (*μορφή* «форма, образ, вигляд» + *λόγος* «слово, вчення, наука»), *нейропсихолінгвістика* (*νεῦρον* «нерв» + *ψυχή* «душа» + *λόγος* «наука, вчення; слово»), *ономасіологія* (*ὀνομασία* «назва» < *ὀνομάζω* «називаю» < *ὄνομα* «ім'я» + *λόγος* «вчення, наука»), *ортологія* (*ὀρθός* «правильний» + *λόγος* «слово, вчення, наука»), *пареміологія* (*παροιμία* «прислів'я, приказка» + *λόγος* «слово, вчення, наука»), *псевдоетимологія* (*ψευδής* «брехливий, вигаданий» + *ἔτυμον* «правда, істина; перше значення слова» + *λόγος* «слово, вчення, наука»),

ретермінологізація (λόγος «слово, вчення, наука»), семасіологія (σῆμα «знак» + λόγος «вчення, наука, слово»), тавтологія (ταὐτό = τὸ αὐτό «те саме» + λόγος «слово, вчення, наука»), термінологія (λόγος «вчення, наука; слово»), термінологізація (λόγος «вчення, наука; слово»), філологія (φιλολογία < φιλέω «люблю» + λόγος «слово, вчення, наука»), фонологія (φωνή «звук» + λόγος «вчення, наука»), фразеологізація (φράσις «вираз, слово» < φράζω «говорю, стверджую» + λόγος «вчення»), фразеологізм (φράσις «вираз, слово» < φράζω «говорю, стверджую» + λόγος «вчення»), фразеологія (φράσις «вираз, слово» < φράζω «говорю, стверджую» + λόγος «вчення»), характерологія (χαρακτήρ «риса, ознака, відбиток» < χαράσσω «вирізаю, різблю» + λόγος «вчення, наука»). Отже, **λόγος** є центральним етимомом, який забезпечує наукову класифікацію понять і формує назви цілих мовознавчих дисциплін.

Іншим базовим етимомом є **λέξις** зі значенням «слово», «мовлення». Він має вужчу, але дуже важливу спеціалізацію, оскільки пов'язаний із лексичним рівнем мови: *алексія* (ἀ «без, не» + λέξις «слово, мова» < λέγω «говорю»), *лакуна* (λεξικός «належний до слова, словесний, словниковий» < λέξις «слово, вираз» < λέγω «говорю»), *лексема* (λέξις «слово, вираз, мовний зворот» < λέγω «говорю»), *лексика* (λεξικός «належний до слова, словесний, словниковий» < λέξις «слово, вираз» < λέγω «говорю»), *лексикалізація* (λεξικός «належний до слова, словесний, словниковий» < λέξις «слово, вираз» < λέγω «говорю»), *лексикографія* (λεξικός «належний до слова, словесний, словниковий» < λέξις «слово, вираз» < λέγω «говорю»), *лексикологія* (λεξικός «належний до слова, словесний, словниковий» < λέξις «слово, вираз» < λέγω «говорю»). Продуктивність цього етимона виявляється не в кількісному домінуванні, а в системному закріпленні за лексикологічною сферою.

Велику групу становлять етимони, пов'язані з письмом і графічною фіксацією мовлення. Насамперед це **γράφή** / **γράφω** зі значенням «писати»: *графема* (γράφή «запис, напис»), *аграфія* (ἀ «не, без» + γράφω «пишу»), *алограма* (ἄλλος «інший» + γράμμα «літера, письмо» < γράφω «пишу»), *глосографія* (γλῶσσα, γλῶττα «мова, говірка; язык» + γράφω «пишу»), *граматика*

(*γραμματική* «мистецтво писати» < *γράμμα* «літера, письмо» < *γράφω* «пишу»), *граматикалізація* (*γραμματική* «мистецтво писати» < *γράμμα* «літера, письмо» < *γράφω* «пишу»), *графіка* (*γραφικός* «письменний, намальований; той, що стосується письма» < *γράφω* «пишу, креслю»), *графіті* (*γράφω* «пишу, креслю»), *диграф* (*δίς* «двічі» < *δύο* «два» + *γράφω* «пишу»), *епіграфіка* (*ἐπιγράφω* «надписую» < *ἐπί* «на, над, біля, навколо» + *γράφω* «пишу»), *етнографізм* (*ἔθνος* «народ, плем'я» + *γράφω* «пишу»), *ідеографія* (*ἰδέα* «ідея, образ, вигляд, вид» + *γράφω* «пишу»), *каліграфія* (*καλλιγραφία* «гарний почерк, мистецтво гарно писати» < *καλός* «гарний» + *γράφω* «пишу»), *лексикографія* (*λεξικός* «належний до слова, словесний, словниковий» < *λέξις* «слово, вираз» < *λέγω* «говорю» + *γράφω* «пишу»), *лінгвогеографія* (*γεωγραφία* «географія» < *γῆ* «земля» + *γράφω* «пишу»), *омографи* (*ὁμός* «подібний, той самий» + *γράφω* «пишу»), *орфографія* (*ὀρθός* «правильний» + *γράφω* «пишу»), *палеографія* (*παλαιός* «давній» + *γράφω* «пишу»), *пінтографія* (*γράφω* «пишу»). Цей етимон є надзвичайно продуктивним, оскільки охоплює графеміку, орфографію, лексикографію, історію письма та суміжні сфери.

Спорідненим із ним є етимон **γράμμα** зі значенням «літера»: *алограма* (*ἄλλος* «інший» + *γράμμα* «літера, письмо» < *γράφω* «пишу»), *граматика* (*γραμματική* «мистецтво писати» < *γράμμα* «літера, письмо» < *γράφω* «пишу»), *граматологія* (*γράμμα* «літера, письмо» + *λόγος* «вчення, наука, слово»), *грамема* (*γράμμα* «літера, письмо»), *грамотність* (*γράμματα* «письмена; запис; писемність; грамотність» < *γράμμα* «літера, письмо»), *ідеограма* (*ἰδέα* «ідея, образ, вигляд, вид» + *γράμμα* «літера»), *орфограма* (*ὀρθός* «правильний» + *γράμμα* «буква»), *пунктограма* (*γράμμα* «літера»), *спектограма* (*γράμμα* «літера, письмо»). На відміну від *γράφω*, який акцентує процес письма, **γράμμα** репрезентує результат графічної фіксації — літеру, знак, напис.

Семантичну підсистему термінології формує етимон **σημα** зі значенням «знак»: *автосемантизм* (*αὐτός* «сам» + *σημα* «знак»), *архісема* (*ἀρχι-* «старший, головний» < *ἀρχή* «початок, основа» + *σημα* «знак»), *полісемія* (*πολυσημεία* «багатозначність» < *πολύς* «великий, численний» + *σημα* «знак»),

десемантизація (σημαντικός «значний, значущий, показовий; вказівний» < σῆμα «знак»), енантіосемія (ἐναντίος «протилежний» < ἐν- «в, на» + ἀντίος «протилежний» < ἀντί «проти, замість» + σῆμα «знак»), сема (σῆμα «знак»), семантика (σημαντικός «значний, значимий, показовий; вказівний» < σῆμα «знак»), семасіологія (σῆμα «знак» + λόγος «вчення, наука, слово»), семіотика (σῆμα «знак»). Цей етимон є одним із ключових для опису значення, знаковості й семантичної структури мовних одиниць.

До продуктивних належить також **φράσις** зі значенням «вираз»: антифразис (ἀντίφρασις «антифраза, вживання слова у протилежному значенні» < ἀντί «проти, замість» + φράσις «вираз, слово» < φράζω «говорю, стверджую»), парафраз, перифраз (παράφρασις «переказ» < παρά «близько, поруч, біля» + φράσις «вираз, слово» < φράζω «говорю, стверджую»), фраза (φράσις «вираз, слово» < φράζω «говорю, стверджую»), фразеологізація (φράσις «вираз, слово» < φράζω «говорю, стверджую» + λόγος «вчення»), фразеологізм (φράσις «вираз, слово» < φράζω «говорю, стверджую» + λόγος «вчення»), фразеологія (φράσις «вираз, слово» < φράζω «говорю, стверджую» + λόγος «вчення»). Його функціонування пов'язане з номінацією фразових, фразеологічних і стилістичних явищ.

Одним із найрозгалуженіших є етимон **ὄνομα** зі значенням «ім'я». Він лежить в основі великої кількості термінів, пов'язаних із називанням, власними назвами, відношеннями між назвами та номінативними процесами: агіонім (ἅγιος «святий, священний» + ὄνομα «ім'я»), акронім (ἄκρος «верхній» + ὄνομα «ім'я»), алонім (ἄλλος «інший» + ὄνομα «ім'я»), антонім (ἀντί «проти, замість» + ὄνομα «ім'я»), антономазія (ἀντονομασία «антономасія» < ἀντονομάζω «заміняю одне іншим» < ἀντί «проти, замість» + ὀνομάζω «називаю» < ὄνομα «ім'я»), антропонім (ἄνθρωπος «людина» + ὄνομα «ім'я»), антропоніміка (ἄνθρωπος «людина» + ὄνομα «ім'я»), астронім (ἄστρον «зірка» + ὄνομα «ім'я»), гідронім (ὕδωρ «вода» + ὄνομα «ім'я»), гідроніміка (ὕδωρ «вода» + ὄνομα «ім'я»), гіперонім (ὑπέρ «занадто, сильно, дуже, над» + ὄνομα «ім'я»), гіпонім (ὑπό «під, нижче» + ὄνομα «ім'я»), деомонімізація (ὁμός «подібний» + ὄνομα

«ім'я»), деонімізація (ὄνομα «ім'я»), десинонімізація (συνώνυμος «синонім; однойменний» < σύν «з, разом, одночасно» + ὄνομα «ім'я»), епонім (ἐπώνυμος «однойменний» < ἐπί «на» + ὄνομα «ім'я, назва»), етніонім (ἔθνος «народ, плем'я» + ὄνομα «ім'я»), зоонім (ζῷον «жива істота» + ὄνομα «ім'я»), метонімія (μετωνυμία «метонімія, перейменування» < μετά «через, крізь» + ὄνομα «ім'я»), метронім, матронім (μήτηρ «мати» + ὄνομα «ім'я»), міфонім (μῦθος «міф» + ὄνομα «ім'я»), ойконім (οἶκος «житло, дім» + ὄνομα «ім'я»), океанонім (Ὠκεανός «Океан» + ὄνομα «ім'я»), омоніми (ὁμός «подібний, той самий» + ὄνομα «ім'я»), онімізація (ὄνομα «ім'я»), ономасіологія (ὀνομασία «назва» < ὀνομάζω «називаю» < ὄνομα «ім'я» + λόγος «вчення, наука»), ономастика (ὀνομαστική «ономастика; мистецтво давати імена» < ὀνομάζω «називаю» < ὄνομα «ім'я»), ономастикон (ὀνομαστικός «вправний у даванні імен» < ὀνομάζω «називаю» < ὄνομα «ім'я»), оноματοпεία (ὀνοματοποιία «словотворення» < ὄνομα «ім'я» + ποιέω «роблю, творю»), оронім (ὄρος «гора» + ὄνομα «ім'я»), пароніми (παρώνυμος «близький за назвою» < παρά «близько, поруч, біля» + ὄνομα «ім'я»), парономазія (παρονομασία «парономазія» < παρά «близько, поруч, біля» + ὀνομάζω «називаю» < ὄνομα «ім'я»), патронім (πατήρ «батько» + ὄνομα «ім'я»), псевдонім (ψευδώνυμος «той, що має несправжнє ім'я» < ψευδής «брехливий, вигаданий» + ὄνομα «ім'я»), синонім (συνώνυμος «однойменний» < σύν «з, разом, одночасно» + ὄνομα «ім'я»), синонімія (συνώνυμος «однойменний» < σύν «з, разом, одночасно» + ὄνομα «ім'я»), теонім (θεός «бог, божество» + ὄνομα «ім'я»), топонім (τόπος «місце, місцевість» + ὄνομα «ім'я»), топоніміка (τόπος «місце, місцевість» + ὄνομα «ім'я»). За кількістю похідних цей етимон належить до найпродуктивніших, особливо в ономастичній, лексико-семантичній і номінативній підсистемах.

Окремий блок становлять етимони, пов'язані зі звуком і мовленням. Центральним тут є **φωνή** зі значенням «звук»: евфонія (εὐφωνία «благозвуччя» < εὖ «добре» + φωνή «звук»), морфеміка (μορφή «форма, образ, вигляд» + φωνή «звук»), морфонема (μορφή «форма, образ, вигляд» + φώνημα = φωνή «звук»), омофони (ὁμός «подібний, той самий» + φωνή «звук»), фонема (φώνημα = φωνή

«звук»), *фонетика* (*φωνητική* «фонетика» < *φωνή* «звук»), *фоніка* (*φωνητική* «фонетика» < *φωνή* «звук»), *фонологія* (*φωνή* «звук» + *λόγος* «вчення, наука»). Менш продуктивним, але семантично важливим є етимон *ἀκούω* «чути», представлений терміном *акустика* (*ἀκουστικός* «той, що стосується слуху, слуховий» < *ἀκούω* «слухаю, чую»). До цієї групи належить і *ὀξύς* «гострий»: *акут* (*ὀξεῖα προσῳδία* «акут, гострий наголос»; *ὀξύς* «гострий»; *προσῳδία* «вимова»), *оксиморон* (*ὀξύμωρον* «оксиморон» < *ὀξύς* «гострий» + *μωρός* «дурний»). Ці етимони менш численні, однак вони фіксують важливі поняття фонетики, фонології та стилістики.

Морфологічну сферу репрезентує етимон *μορφή* «форма»: *аломорф* (*ἄλλος* «інший» + *μορφή* «форма, вигляд, образ»), *антропоморфізм* (*ἄνθρωπος* «людина» + *μορφή* «вигляд, образ»), *ізоморфізм* (*ἴσος* «однаковий, рівнозначний» + *μορφή* «форма, вигляд»), *морф* (*μορφή* «форма, образ, вигляд»), *морфема* (*μορφή* «форма, образ, вигляд»), *морфеміка* (*μορφή* «форма, образ, вигляд» + *φωνή* «звук»), *морфологія* (*μορφή* «форма, образ, вигляд» + *λόγος* «слово, вчення, наука»), *морфонема* (*μορφή* «форма, образ, вигляд» + *φώνημα* = *φωνή* «звук»), *уніфікс* (*μορφή* «форма, образ, вигляд»). Його продуктивність пояснюється тим, що поняття форми є одним із базових для морфеміки, морфології та структурного опису мовних одиниць.

Синтаксичну організацію передає етимон *τάξις* «порядок»: *гіпотаксис* (*ὑπόταξις* «підпорядкування» < *ὑπό* «під, нижче» + *τάξις* «стрій, порядок» < *τάσσω* «ставлю, шикую»), *паратаксис* (*παράταξις* «розміщення поруч» < *παρά* «близько, поруч, біля» + *τάξις* «стрій, порядок» < *τάσσω* «ставлю, шикую»), *синтаксема* (*σύνταξις* «організація, конструкція» < *σύν* «з, разом, одночасно» + *τάξις* «бойова лінія, порядок» < *τάσσω* «ставлю, шикую»), *синтаксис* (*σύνταξις* «організація, конструкція» < *σύν* «з, разом, одночасно» + *τάξις* «бойова лінія, порядок» < *τάσσω* «ставлю, шикую»), *таксис* (*τάξις* «стрій, порядок» < *τάσσω* «ставлю, шикую»), *таксономія* (*τάξις* «стрій, порядок» < *τάσσω* «ставлю, шикую» + *νόμος* «закон»). Отже, етимон *τάξις* об'єднує поняття порядку, розміщення, підпорядкування й організації.

До логічних та аналітичних етимонів належить **θέσις** «положення»: *антитеза* (*ἀντίθεσις* «протиставлення» < *ἀντί* «проти, замість» + *θέσις* «розташування; твердження» < *τίθημι* «кладу, ставлю»), *епентеза* (*ἐπένθεσις* «вставка» < *ἐπί* «на, над, біля, навколо» + *έν-* «в, на» + *θέσις* «розташування; твердження» < *τίθημι* «кладу, ставлю»), *метатеза* (*μετά* «після, за, між» + *θέσις* «розташування; твердження» < *τίθημι* «кладу, ставлю»), *синтетизм* (*σύνθεσις* «з'єднання, сполучення, зв'язування, синтез» < *σύν* «з, спільно» + *θέσις* «положення, твердження» < *τίθημι* «ставлю, кладу»). Цей етимон функціонує у термінах, що позначають розташування, вставлення, перестановку, поєднання або протиставлення.

Сферу варіантності й відмінності репрезентує етимон **ἄλλος** «інший»: *алегорія* (*ἀλληγορία* «алегорія» < *ἄλλος* «інший» + *ἀγορεύω* «говорю»), *алограма* (*ἄλλος* «інший» + *γράμμα* «літера, письмо» < *γράφω* «пишу»), *аломорф* (*ἄλλος* «інший» + *μορφή* «форма, вигляд, образ»), *алонім* (*ἄλλος* «інший» + *ὄνομα* «ім'я»), *алофон* (*ἄλλος* «інший» + *φωνή* «звук»). Поруч із ним функціонує етимон **ἴδιος** «власний»: *ідіолект* (*ἴδιος* «свій, своєрідний, особливий» + *λέγω* «говорю»), *ідіом* (*ἰδίωμα* «особливість, своєрідність; своєрідний вираз, особливий зворот» < *ἴδιος* «свій, своєрідний, особливий»), *ідіома*, *ідіоматизм* (*ἰδίωμα* «особливість, своєрідність; своєрідний вираз, особливий зворот» < *ἴδιος* «свій, своєрідний, особливий»), *ідіоматичність* (*ἰδίωμα* «особливість, своєрідність; своєрідний вираз, особливий зворот» < *ἴδιος* «свій, своєрідний, особливий»). Отже, ці етимони позначають відмінність, іншість, варіантність і специфічність мовних одиниць.

Етимони протиставлення представлені насамперед **ἀντί** «проти»: *антитеза* (*ἀντίθεσις* «протиставлення» < *ἀντί* «проти, замість» + *θέσις* «розташування; твердження» < *τίθημι* «кладу, ставлю»), *антифразис* (*ἀντίφρασις* «антифраза, вживання слова у протилежному значенні» < *ἀντί* «проти, замість» + *φράσις* «вираз, слово» < *φράζω* «говорю, стверджую»), *антонім* (*ἀντί* «проти, замість» + *ὄνομα* «ім'я»), *антономазія* (*ἀντονομασία* «антономасія» < *ἀντονομάζω* «замінюю одне іншим» < *ἀντί* «проти, замість» + *ὀνομάζω* «називаю» < *ὄνομα* «ім'я»),

енантиосемія (ἐναντίος «протилежний» < ἐν- «в, на» + ἀντίος «протилежний» < ἀντί «проти, замість» + σῆμα «знак»). Цей етимон особливо важливий для формування термінів, що позначають опозиційні, контрастивні та семантично протилежні явища.

Етимони заперечення представлені формами **ἀ-** і **ἀν-**. Етимон **ἀ-** «не, без» фіксуємо у термінах *алексія* (ἀ «без, не» + λέξις «слово, мова» < λέγω «говорю»), *аграфія* (ἀ «не, без» + γράφω «пишу»), *аорист* (ἀόριστος «необмежений, невизначений» < ἀ «не, без» + ὀριστός «визначений» < ὀρίζω «визначаю, обмежую» < ὄρος «межа, визначення»), *асиндетон* (ἀσύνδετον «безсполучниковість» < ἀ «не, без» + σύνδετος «зв'язаний, з'єднаний» < συνδέω «зв'язую» < σύν «з, разом, одночасно» + δέω «зв'язую»). Варіант **ἀν-** представлений терміном *анаколуф* (ἀνακόλουθον «анаколуф, синтаксична чи логічна непослідовність, порушення конструкції» < ἀν «не, без» + ἀκολουθέω «слідую, йду за кимось / чимось»). Отже, заперечні етимони беруть участь у творенні назв дефектності, відсутності або порушення певної мовної ознаки.

Важливу роль відіграють просторові етимони, які в термінології часто переосмислюються як абстрактні показники наряду, відношення, розміщення або взаємодії. Етимон **ἀνά** «вгору» представлений термінами *анадиплосис* (ἀναδίπλωσις «анадиплосис; здвоєність, повторення» < ἀνά «вгорі, по, на, крізь, між» + δίπλωσις «подвоєння» < διπλόω «подвоюю»), *аналіз* (ἀνάλυσις «розкладання, розчинення» < ἀνά «вгорі, по, на, крізь, між» + λύσις «розв'язування, дозвіл, звільнення» < λύω «розв'язую, звільняю»), *аналітизм* (ἀναλυτικός «аналітичний» < ἀναλύω «розкладаю, розв'язую» < ἀνά «вгорі, по, на, крізь, між» + λύω «розв'язую, звільняю»), *аналогія* (ἀναλογία «відповідність, співмірність» < ἀνάλογος «співмірний, відповідний» < ἀνά «вгорі, по, на, крізь, між» + λόγος «слово, вчення, наука»), *анафора* (ἀναφορά «анафора; підйом, сходження» < ἀναφέρω «підношу, піднімаю» < ἀνά «вгорі, по, на, крізь, між» + φέρω «несу»), *анахронізм* (ἀνά «вгорі, по, на, крізь, між» + χρόνος «час»).

Етимон **κατά** «вниз» репрезентований у термінах *категоризація* (κατηγορία «звинувачення; категорія» < κατηγορέω «звинувачую, доводжу» < κατά «проти»

+ ἀγορεύω «говорю, виступаю публічно»), *предикат* (κατηγορούμενον «предикат» < κατηγορέω «звинувачую, доводжу; визначаю» < κατά «проти» + ἀγορεύω «говорю, виступаю публічно»). Етимон **παρά** «поруч» формує широкий ряд: *парадигма* (παράδειγμα «приклад, взірець» < παρά «близько, поруч, біля» + δείγμα «зразок, взірець» < δείκνυμι «показую, виявляю, демонструю»), *парадигматика* (παράδειγμα «приклад, взірець» < παρά «близько, поруч, біля» + δείγμα «зразок, взірець» < δείκνυμι «показую, виявляю, демонструю»), *парадокс* (παράδοξος «несподіваний, дивний» < παρά «близько, поруч, біля» + δόξα «думка, погляд, слава»), *паралелізм* (παράλληλισμός «паралелізм; розташування поруч, повторення» < παράλληλος «той, що іде поруч» < παρά «близько, поруч, біля» + ἀλλήλων «між собою, один одного» < ἄλλος «інший»), *паралінгвістика* (παρά «близько, поруч, біля»), *парамова* (παρά «близько, поруч, біля»), *паратаксис* (παράταξις «розміщення поруч» < παρά «близько, поруч, біля» + τάξις «стрій, порядок» < τάσσω «ставлю, шикую»), *парафраз*, *перифраз* (παράφρασις «переказ» < παρά «близько, поруч, біля» + φράσις «вираз, слово» < φράζω «говорю, стверджую»), *пароніми* (παρώνυμος «близький за назвою» < παρά «близько, поруч, біля» + ὄνομα «ім'я»).

Етимон **ἀπό** «від» функціонує у термінах *апокопа* (ἀποκοπή «усічення» < ἀποκόπτω «відсікаю» < ἀπό «від, без» + κόπτω «січу, ріжу»), *апостроф* (ἀπόστροφος «повернутий убік чи назад» < ἀποστρέφω «повертаю» < ἀπό «від, без» + στρέφω «верну, повертаю»). Етимон **διά** «через» представлений у термінах *діакритика* (διακριτική «діакритика» < διά «через; роздільно» + κριτικός «здатний судити про щось» < κρίνω «суджу»), *діалектологія* (διάλεκτος «говірка, наріччя» < διαλέγομαι «розмовляю» < διά «через; роздільно» + λέγω «говорю, повідомляю» + λόγος «слово, вчення, наука»), *діалог* (διάλογος «розмова, бесіда» < διά «через, крізь» + λόγος «слово»), *діалогічність* (διάλογος «розмова, бесіда» < διά «через, крізь» + λόγος «слово»), *діахронія* (διά «через, крізь» + χρόνος «час»). Етимон **ἐπί** «на» реалізується в термінах *епентеза* (ἐπένθεσις «вставка» < ἐπί «на, над, біля, навколо» + ἐν- «в, на» + θέσις «розташування; твердження» < τίθημι «кладу, ставлю»), *епіграфіка* (ἐπιγράφω «надписую» < ἐπί «на, над, біля,

навколо» + *γράφω* «пишу»), *епіδигматика* (*ἐπίδειγμα* «зразок, взірець, приклад» < *ἐπί* «на, над, біля, навколо» + *δείγμα* «зразок, взірець» < *δείκνυμι* «показую, виявляю, демонструю»), *епістемічність* (*ἐπιστήμη* «знання, вміння, наука» < *ἐπίσταμαι* «знаю, вмію»), *епітет* (*ἐπίθετον* «епітет» < *ἐπίθετος* «доданий, додатковий» < *ἐπιτίθημι* «накладаю, додаю» < *ἐπί* «на, над, біля, навколо» + *τίθημι* «ставлю, кладу»), *епіфора* (*ἐπιφορά* «епіфора; принесення, додавання» < *ἐπιφέρω* «переношу» < *ἐπί* «на, над, біля, навколо» + *φέρω* «несу, приношу»), *епонім* (*ἐπώνυμος* «однойменний» < *ἐπί* «на» + *ὄνομα* «ім'я, назва»). Етимон *ὑπό* «під» представлений термінами *гіпалага* (*ὑπαλλαγή* «підміна, заміна» < *ὑπαλλάσσω* «змінюю, підмінюю» < *ὑπό* «під, нижче» + *ἀλλάσσω* «змінюю»), *гіпонім* (*ὑπό* «під, нижче» + *ὄνομα* «ім'я»), *гіпотаксис* (*ὑπόταξις* «підпорядкування» < *ὑπό* «під, нижче» + *τάξις* «стрій, порядок» < *τάσσω* «ставлю, шикую»).

Часову семантику формує етимон *χρόνος* «час»: *анахронізм* (*ἀνά* «вгорі, по, на, крізь, між» + *χρόνος* «час»), *діахронія* (*διά* «через, крізь» + *χρόνος* «час»), *панхронія* (*πᾶς, πᾶσα, πᾶν* «увесь» + *χρόνος* «час»), *синхронізм* (*σύν* «з, разом, одночасно» + *χρόνος* «час»), *синхронія* (*σύν* «з, разом, одночасно» + *χρόνος* «час»), *хронотон* (*χρόνος* «час» + *τόπος* «місце, місцевість»). Менш численними, але важливими є етимони *νέος* «новий»: *неологізація* (*νέος* «новий, молодий» + *λογισμός* «судження, вислів» < *λόγος* «слово, вчення»), *неологізм* (*νέος* «новий, молодий» + *λογισμός* «судження, вислів» < *λόγος* «слово, вчення»), а також *ἀρχή* «початок»: *архетип* (*ἀρχέτυπον* «архетип, праобраз» < *ἀρχή* «початок, основа» + *τύπος* «удар, слід, відбиток» < *τύπτω* «б'ю»), *архісема* (*ἀρχι-* «старший, головний» < *ἀρχή* «початок, основа» + *σῆμα* «знак»).

Етимони процесу й дії представлені *γένεσις* «виникнення»: *глотогенез* (*γλῶσσα, γλῶττα* «мова, говірка; язык» + *γένεσις* «походження, виникнення» < *γίγνομαι* «виникаю, постаю, відбуваюся»), *етногенез* (*ἔθνος* «народ, плем'я» + *γένεσις* «походження, виникнення» < *γίγνομαι* «виникаю, постаю, відбуваюся»), а також *κίνησις* «рух»: *кінесика* (*κίνησις* «рух» < *κινέω* «рухаю»). Ці етимони позначають виникнення, розвиток, рух і процесуальність.

Кількісні та ступеневі значення передають етимони **μόνος**, **πολύς**, **πᾶς**. Етимон **μόνος** «один» формує *μονολογ* (μόνος «один, єдиний» + λόγος «слово, вчення, наука») і *монофтонг* (μόνος «один, єдиний» + φθόγγος «звук»). Етимон **πολύς** «багато» представлений у термінах *полісемія* (πολυσημεία «багатозначність» < πολύς «великий, численний» + σῆμα «знак»), *поліглот* (πολύγλωττος «багатомовний» < πολύς «великий, численний» + γλῶττα, γλῶσσα «мова»).. Етимон **πᾶς** «весь» реалізується у терміні *панхронія* (πᾶς, πᾶσα, πᾶν «увесь» + χρόνος «час»). Ці одиниці утворюють терміни, що позначають одиничність, множинність або всеохопність.

Антропоцентричний блок представлений етимоном **ἄνθρωπος** «людина»: *антропоморфізм* (ἄνθρωπος «людина» + морφή «вигляд, образ»), *антропонім* (ἄνθρωπος «людина» + ὄνομα «ім'я»), *антропоніміка* (ἄνθρωπος «людина» + ὄνομα «ім'я»), *антропоцентризм* (ἄνθρωπος «людина»). Поряд із ним функціонує етимон **γλῶσσα** «мова, язык»: *глоса* (γλῶσσα, γλῶττα «мова, говірка»), *глосарій* (γλῶσσα, γλῶττα «мова, говірка; язык»), *глосографія* (γλῶσσα, γλῶττα «мова, говірка; язык» + γράφω «пишу»), *глоталізація* (γλῶσσα, γλῶττα «мова, говірка; язык»), *глотогенез* (γλῶσσα, γλῶττα «мова, говірка; язык» + γένεσις «походження, виникнення» < γίγνομαι «виникаю, постаю, відбуваюся»), *диглосія* (δίγλωσσος «двомовний; той, хто говорить двома мовами» < δίς «двічі» < δύο «два» + γλῶσσα, γλῶττα «мова, говірка»), *ізоглоса* (ἴσος «однаковий, рівнозначний» + γλῶσσα, γλῶττα «мова»), *поліглот* (πολύγλωττος «багатомовний» < πολύς «великий, численний» + γλῶττα, γλῶσσα «мова»), *фарингалізація* (φάρυγξ «глотка, горло, гортань» + γλῶσσα, γλῶττα «мова, говірка; язык»). Ця група засвідчує, що грецькі етимони використовуються для позначення як людини як суб'єкта мови, так і самої мови як об'єкта опису.

Етимони назви та простору репрезентує **τόπος** «місце»: *топонім* (τόπος «місце, місцевість» + ὄνομα «ім'я»), *топоніміка* (τόπος «місце, місцевість» + ὄνομα «ім'я»), *хронотоп* (χρόνος «час» + τόπος «місце, місцевість»). У цій групі просторове значення етимона переходить у терміни, що позначають

локалізацію, просторову організацію або поєднання просторово-часових координат.

Нарешті, до технічної та метамовної сфери належить етимон **αὐτός** «сам»: *автокомунікація* (**αὐτός** «сам»), *автосемантизм* (**αὐτός** «сам» + **σῆμα** «знак»). Він не є кількісно найпродуктивнішим, однак відіграє важливу роль у творенні термінів, пов'язаних із самостійністю, самореференцією та внутрішньою спрямованістю мовного процесу.

Отже, аналіз грецьких етимонів дає підстави виокремити кілька рівнів їхньої продуктивності. Найвищу продуктивність мають **λόγος**, **ὄνομα**, **γράφω** / **γραφή**, **γράμμα**, **σῆμα**, **μορφή**, **φωνή**, оскільки вони формують широкі термінологічні ряди та охоплюють центральні мовознавчі сфери — науку про мову, номінацію, письмо, знак, форму й звук. Середньопродуктивними є **φράσις**, **τάξις**, **θεσις**, **χρόνος**, **γλῶσσα**, які структурують окремі підсистеми — фразеологічну, синтаксичну, логіко-аналітичну, часову та мовну. Менш продуктивні етимони, зокрема **ἀκούω**, **ὄξύς**, **κίνησις**, **αὐτός**, мають вужчу спеціалізацію, однак забезпечують точну номінацію окремих понять. Особливо важливо, що значна частина грецьких етимонів функціонує не лише як коренева основа, а і як семантичний формант, здатний комбінуватися з іншими грецькими, латинськими або інтернаціональними компонентами. Саме це засвідчує системоутворювальну роль грецького етимологічного пласта в українській лінгвістичній термінології.

2.3.2. Латинські етимони в системі української лінгвістичної термінології

Латинські етимони, як і грецькі, становлять важливий продуктивний пласт української лінгвістичної термінології. Їхня роль пов'язана передусім із формуванням назв базових мовознавчих понять, граматичних категорій, процесів, відношень, способів мовної організації, комунікативних явищ і текстових одиниць. Аналіз матеріалу засвідчує, що латинські етимони не лише входять до складу окремих термінів, а й утворюють розгалужені словотвірні ряди, у яких повторювані компоненти набувають статусу продуктивних термінотворчих основ.

До базових наукових етимонів, що формують ядро латинського термінотворення, належить **verbum** зі значенням «слово». Він репрезентований у термінах *адвербіалізація* (*adverbiālis* «прислівниковий» < *adverbium* «прислівник» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *verbum* «дієслово; слово»), *вербалізація* (*verbālis* «словесний» < *verbum* «дієслово; слово»). Цей етимон є семантично важливим, оскільки пов'язаний із позначенням слова, словесності та граматичної категорії дієслова, однак за кількістю прикладів він поступається іншим латинським основам.

Спорідненим за семантикою є **vocabŭlum** зі значенням «назва», «слово», представлений терміном *вокабула* (*vocabŭlum* «слово, назва» < *vocāre* «кликати, звати, називати»). Його продуктивність у наведеному матеріалі є низькою, проте він важливий для позначення лексичної одиниці як назви.

Натомість етимон **nomen** зі значенням «ім'я» формує продуктивніший ряд термінів, пов'язаних із називанням, іменністю та граматичною репрезентацією імені: *займенник* (*pronōmen* «займенник» < *pro* «вперед, для, за, замість» + *nomen* «ім'я»), *номенклатура* (*nomenclatŭra* «список, перелік» < *nomen* «ім'я, назва»), *номіналізація* (*nominālis* «іменний; той, що стосується імені» < *nomen* «ім'я, назва»), *номінація* (*nominatio* «найменування» < *nomen* «ім'я, назва»), *прономіналізація* (*pronōmen* «займенник» < *pro* «перед, замість» + *nomen* «ім'я, назва»). Цей етимон є одним із центральних для номінативної та граматичної підсистем латинського походження.

Особливо продуктивним у лінгвістичній терміносистемі є **lingua** зі значенням «мова». Саме цей етимон формує один із найширших рядів термінів, що позначають мовознавчі напрями, міждисциплінарні галузі й поняття, пов'язані з мовою як об'єктом дослідження: *аксіолінгвістика* (*lingua* «мова»), *лінгвогеографія* (*lingua* «мова»), *білінгвізм* (*bi (bis)* «два, двічі» + *lingua* «мова»), *еколінгвістика* (*lingua* «мова»), *етнолінгвістика* (*lingua* «мова»), *інтерлінгва* (*inter* «між, всередині» + *lingua* «мова»), *інтерлінгвістика* (*inter* «між, всередині» + *lingua* «мова»), *лінгвістика* (*lingua* «мова»), *лінгвокраїнознавство* (*lingua* «мова» + *studium* «старанність; заняття, наука» < *studēre* «прагнути;

старанно займатися, вивчати»), *лінгвокультурологія* (*lingua* «мова» + *cultūra* «розвиток, освіта; обробка, землеробство» < *colĕre* «обробляти, займатися, шанувати»), *лінгвоперсонологія* (*lingua* «мова» + *persōna* «особа»), *лінгвостилістика* (*lingua* «мова»), *лінгвофілософія* (*lingua* «мова»), *лінгвофольклористика* (*lingua* «мова»), *лінгвоцид* (*lingua* «мова»), *медіалінгвістика* (*medius* «проміжний; посередник» + *lingua* «мова»), *металінгвістика* (*lingua* «мова»), *нейропсихолінгвістика* (*lingua* «мова»), *паралінгвістика* (*lingua* «мова»), *пато психолінгвістика* (*lingua* «мова»), *полілінгвізм* (*lingua* «мова»), *психолінгвістика* (*lingua* «мова»), *соціолінгвістика* (*lingua* «мова»), *юрислінгвістика* (*lingua* «мова»). Отже, **lingua** є одним із найпродуктивніших латинських етимонів, оскільки саме він забезпечує номінацію широкого спектра мовознавчих і міждисциплінарних напрямів.

До базових також належить **dictum** зі значенням «висловлення»: *диктум* (*dictum* «вираз, слово, висловлювання» < *dicĕre* «говорити, повторювати»). Цей етимон не формує численного ряду, проте має важливе значення для комунікативно-семантичного опису висловлення.

Окрему групу становлять етимони мовлення й комунікації. Найпоказовішим тут є **communicatio** зі значенням «спілкування»: *автокомунікація* (*communicatio* «єдність, передача, з'єднання» < *communicāre* «робити спільним, об'єднувати» < *commūnis* «спільний» < *com* (*sum*) «з, разом» + *munus* «обов'язок, завдання»), *комунікація* (*communicatio* «єдність, передача, з'єднання» < *communicāre* «робити спільним, об'єднувати» < *commūnis* «спільний» < *com* (*sum*) «з, разом» + *munus* «обов'язок, завдання»). Цей етимон репрезентує процес передавання інформації та мовної взаємодії.

З мовленнєвою діяльністю пов'язаний також етимон **locutio** «мовлення»: *іллокуція* (*in* «в, на» + *locutio* «розмова, бесіда» < *loqui* «говорити»), *локуція* (*locutio* «розмова, бесіда» < *loqui* «говорити»), *перлокуція* (*per* «крізь, через, пере-» + *locutio* «розмова, бесіда» < *loqui* «говорити»). Цей ряд є важливим для прагмалінгвістики, оскільки пов'язаний із описом мовленнєвого акту.

Етимон **vox** «голос» формує терміни, пов'язані з голосом, голосними звуками та граматичною формою звертання: *вокалізація* (*vocālis* «голосний, голосовий» < *vox* «голос»), *вокалізм* (*vocālis* «голосний, голосовий» < *vox* «голос»), *вокатив* (*Vocatīvus* «вокатив» < *vocāre* «кликати, звати, називати» < *vox* «голос»). У межах цієї групи продуктивність етимона є середньою, однак його семантична роль досить чітка.

Морфологічну, структурну й формальну сферу репрезентує **forma** «форма»: *алегроформи* (*forma* «вигляд, утворення, форма»), *омоформи* (*forma* «форма, вигляд»), *перформатив* (*performāre* «утворювати, створювати» < *per* «крізь, через, пере-» + *forma* «форма, вигляд»), *словоформа* (*forma* «форма, вигляд»), *формант* (*forma* «форма, вигляд»), *формотворення* (*forma* «форма, вигляд»). Етимон **forma** є одним із ключових для морфологічного й словотвірного опису, адже забезпечує номінацію форми як результату або способу організації мовної одиниці.

Етимони процесу й дії представлені насамперед **actio / actus** «дія» та **agĕre** «діяти». Етимон **actio / actus** реалізується в терміні *актант* (*actus* «рух, дія» < *agĕre* «робити, діяти»). Етимон **agĕre** «діяти» формує терміни *актант* (*actus* «рух, дія» < *agĕre* «робити, діяти»), *інтерація* (*inter* «між, всередині» + *agĕre* «діяти, робити»), *інтерактивність* (*inter* «між, всередині» + *agĕre* «діяти, робити»). Отже, цей етимологічний блок пов'язаний із позначенням дії, взаємодії та учасника процесу.

Етимони логіки та відношень репрезентує **relatio** «відношення»: *декореляція* (*de* «від, з» + *correlatio* «взаємозв'язок» < *com* (*cum*) «з, разом» + *relatio* «перенесення, відношення» < *referre* «нести назад, співставляти» < *re* «зворотна дія, протидія, повторюваність» + *ferre* «носити»), *кореляція* (*correlatio* «співвідношення» < *com* (*cum*) «з, разом» + *relatio* «перенесення, відношення» < *referre* < «нести назад, співставляти» < *re* «зворотна дія, протидія, повторюваність» + *ferre* «носити»). Цей етимон має спеціалізовану функцію, пов'язану з вираженням взаємозалежності, співвідношення й системних зв'язків між мовними одиницями.

Надзвичайно продуктивну групу становлять просторові префікси латинського походження. Найширше представлений префікс **ad-** зі значенням «до», «при», що реалізується в багатьох термінах: *аббревіатура* (*abbreviāre* «скорочувати» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *breviāre* «скорочувати» < *brevis* «короткий»), *аббревіація* (*abbreviāre* «скорочувати» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *breviāre* «скорочувати» < *brevis* «короткий»), *аглотинація* (*agglutināre* «склеювати» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *glutināre* «клеїти» < *gluten* «клей»), *агрегування* (*aggregāre* «збирати, поєднувати» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *gregāre* «зганяти до купи» < *grex, gregis* «натовп, юрба; зграя»), *адаптація* (*adaptatio* «пристосування» < *adaptāre* «пристосовувати, прилаштовувати» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *aptāre* «прилаштовувати, готувати» < *aptus* «відповідний»), *адвербіалізація* (*adverbiālis* «прислівниковий» < *adverbium* «прислівник» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *verbum* «дієслово; слово»), *адгезія* (*adhaesio* «прилипання» < *adhaerēre* «триматися, прикріплюватися, примикати» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *haerēre* «виснути, прилипати, горнутися»), *ад'єктивація* (*adjectīvus* «прикметниковий» < *adjicere* «додавати, приєднувати» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *jacere* «кидати»), *адстрат* (*adstrātum* «нашарування» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *stratum* «шар, пласт»), *акомодація* (*accommodatio* «пристосування» < *accommodāre* «прилаштовувати, пристосовувати» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *commodāre* «догоджати» < *commōdus* «належний; зручний» < *com (cum)* «з, разом» + *modus* «міра, помірність»), *акультирація* (*ad* «до, на, при, поблизу» + *cultūra* «розвиток, освіта; обробка, землеробство» < *colere* «обробляти, займатися, шанувати»), *акцент* (*accentus* «наголос, притиск, посилення» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *cantus* «спів, мелодія, звук»), *акцентологія* (*accentus* «наголос, притиск, посилення» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *cantus* «спів, мелодія, звук»), *алітерація* (*ad* «до, на, при, поблизу» + *littera* «буква»), *алюзія* (*allusio* «гра» < *alludere* «жартувати, натякати» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *ludere* «грати»), *апелятив* (*appellatīvus* «апелятив; іменний, загальний; належний до виду» < *appellāre* «називати; звертатися» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *pellere* «бити,

штовхати, приводити в рух»), *аппозиція* (*apponĕre* «додавати, приставляти» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *ponĕre* «ставити, класти»), *асиміляція* (*assimilatio* «уподібнення» < *assimilāre* «уподібнювати» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *similis* «схожий, подібний»), *асонанс* (*assonāre* «відзиватися, відкликатися» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *sonāre* «звучати» < *sonus* «звук»), *аспектологія* (*aspectus* «вид» < *aspicĕre* «дивитися, оглядати» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *specĕre* «дивитись»), *атрибут* (*attribūtus* «наділений» < *tribuĕre* «надавати, призначати» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *tribuĕre* «ділити, давати»), *атрибуція* (*attributio* «якість, атрибут, ознака» < *tribuĕre* «надавати, призначати» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *tribuĕre* «ділити, давати»), *афікс* (*affixus* «прикріплений» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *fixus* «прикріплений» < *figĕre* «кріпити, вішати»), *афіксоїд* (*affixus* «прикріплений» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *fixus* «прикріплений» < *figĕre* «кріпити, вішати»), *африкам* (*affricāre* «притирати» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *fricāre* «терти»). Така кількість прикладів засвідчує, що **ad-** є одним із найпродуктивніших латинських префіксальних етимонів.

Префікс **ab-** зі значенням «від» представлений термінами *абдукція* (*abductio* «виведення» < *ab* «від, з» + *ductio* «виведення, відведення» < *ducĕre* «водити, вести»), *абсорбція* (*absorptio* = *absorbitio* «поглинання» < *absorbĕre* «поглинати, пожирати; всмоктувати» < *ab* «від, з» + *sorbĕre* «сьорбати, втягувати в себе, поглинати, вбирати»). Його продуктивність менша, однак він виразно передає семантику відведення, відокремлення або спрямування від чогось.

Префікс **sub-** зі значенням «під» утворює низку термінів: *суб'єкт* (*subjectum* «підмет» < *subjectus* «підпорядкований» < *subjicĕre* «підкорювати, ставити під» < *sub* «поблизу, біля, під» + *jacĕre* «кидати»), *субстантивація* (*substantivum* (*nomen*) «іменник» < *substāre* «стояти, тривати» < *sub* «поблизу, біля, під» + *stāre* «стояти, тривати» + *nominālis* «іменний; той, що стосується імені» < *nomen* «ім'я, назва»), *субституція* (*substitutio* «підстановка, заміщення, заміна» < *substituĕre* «підставляти, заміщати, замінювати» < *sub* «поблизу, біля, під» + *statuĕre* «ставити, зупиняти»), *субстрат* (*substrātus* «підстилка» < *sub*

«поблизу, біля, під» + *stratum* «основа, підстилка»), *суплемівізм* (*suppletio* «відновлення, поповнення» < *supplēre* «поповнювати, відновлювати» < *sub* «поблизу, біля, під» + *plēre* «наповнювати»), *суфікс* (*suffixus* «прикріплений» < *sub* «поблизу, біля, під» + *fixus* «прикріплений» < *figēre* «кріпити, вішати»), *суфіксація* (*suffixus* «прикріплений» < *sub* «поблизу, біля, під» + *fixus* «прикріплений» < *figēre* «кріпити, вішати»). Тут просторове значення «під» переосмислюється як підпорядкування, основа, заміщення або приєднання.

Префікс **super-** «над» представлений терміном *суперстрат* (*super* «над, зверху; дуже висока якість, посилена дія» + *stratum* «основа, підстилка»). У цьому випадку префікс позначає надбудову або верхній шар у мовному контакті.

Префікс **inter-** «між» також характеризується високою продуктивністю: *інтерація* (*inter* «між, всередині» + *agēre* «діяти, робити»), *інтерактивність* (*inter* «між, всередині» + *agēre* «діяти, робити»), *інтерлінгва* (*inter* «між, всередині» + *lingua* «мова»), *інтерлінгвістика* (*inter* «між, всередині» + *lingua* «мова»), *інтерпозиція* (*inter* «між, всередині» + *positio* «розташування, позиція» < *ponēre* «ставити, класти»), *інтертекст* (*inter* «між, всередині» + *textum* «зв'язок, побудова» < *texēre* «ткати, плести»), *інтертекстуальність* (*inter* «між, всередині» + *textum* «зв'язок, побудова» < *texēre* «ткати, плести»), *інтерференція* (*inter* «між, всередині» + *ferens, ferentis* «той, що несе, приносить» < *ferre* «носити»), *інтерфікс* (*inter* «між, всередині» + *fixus* «прикріплений» < *figēre* «кріпити, вішати»). Цей префікс є особливо важливим для позначення міжмовних, міжтекстових, міжпозиційних і взаємодійних явищ.

Префікс **trans-** «через» реалізується в термінах *транскрипція* (*transcriptio* «переписування» < *trans* «через» + *scribēre* «писати»), *транслітерація* (*trans* «через» + *littēra* «буква»). Його семантика пов'язана з перенесенням, переходом і передаванням мовної форми з однієї системи в іншу.

Префікс **per-** «крізь» представлений термінами *персуазивність* (*persuasio* «переконування, умовляння» < *persuadēre* «переконувати» < *per* «крізь, через,

пере-» + *suadēre* «радити, рекомендувати, умовляти»), *перлокуція* (*per* «крізь, через, пере-» + *locutio* «розмова, бесіда» < *loqui* «говорити»). Він передає значення проходження, впливу або спрямованості дії крізь певний процес.

Часові етимони репрезентує **finis** «кінець»: *дефініція* (*definitio* «визначення» < *definīre* «обмежувати, замикати; визначати» < *de* «від, з» + *finīre* «обмежувати; закінчувати» < *finis* «межа, кінець»), *інфінитив* (*infinitīvus* «неозначений» < *infinītus* «необмежений, нескінченний» < *in* «не» + *finītus* «означений» < *finis* «кінець»). У цих термінах значення межі й кінця переосмислюється як визначеність або, навпаки, неозначеність.

Етимони кількості та ступеня представлені **unus** «один» і **pars** «частина». Етимон **unus** формує терміни *універсалиї* (*universālis* «загальний» < *unus* «один» + *versāre* «змінювати, перевертати»), *уніфікс* (*unus* «один» + *fixus* «прикріплений» < *figēre* «кріпити, вішати»). Етимон **pars** «частина» репрезентований термінами *партитив* (*pars, partis* «частина»), *парцеляція* (*particūla* «частка» < *pars, partis* «частина»). Ці етимони передають значення одиничності, цілісності або частковості.

Етимони людини та соціуму представлені **persona** «особа» й **socius** «спільник». Етимон **persona** функціонує у термінах *лінгвоперсонологія* (*lingua* «мова» + *persōna* «особа»), *персоніфікація* (*persōna* «особа» + *facēre* «робити»). Етимон **socius** репрезентований у термінах *соціолект* (*sociālis* «товариський, громадський» < *socius* «спільний, загальний»), *соціолінгвістика* (*sociālis* «товариський, громадський» < *socius* «спільний, загальний» + *lingua* «мова»). Ця група пов'язана з людиною як мовною особистістю та соціальним виміром функціонування мови.

Етимони зв'язку і взаємодії репрезентує **referre** «відносити»: *референт* (*referre* «доповідати» < *re-* «назад, знову, проти» + *ferre* «нести»), *референція* (*referre* «доповідати» < *re-* «назад, знову, проти» + *ferre* «нести»). Цей етимон важливий для семантики, прагматики та теорії референції, оскільки пов'язаний із віднесенням мовної одиниці до об'єкта.

Етимони руху і зміни представлені **derivatio** «похідність»: *декупація* (*derivatio* «утворення, запозичення» < *derivāre* «виводити, відводити» < *de* «від, з» + *rivus* «потік» < *rivĕre* «плисти, рухатися»), *редерупація* (*re-* «назад, знову, проти» + *derivatio* «утворення» < *derivāre* «виводити, відводити» < *de* «від, з» + *rivus* «потік» < *rivĕre* «плисти, рухатися»). Цей етимон є ключовим для словотвору, адже позначає похідність, утворення та повторне виведення мовної одиниці.

Етимони граматичних категорій представлені **genus** «рід» і **modus** «спосіб». Етимон **genus** формує терміни *генералізація* (*generālis* «загальний» < *genus* «походження, рід»), *гендер* (*genus* «рід»). Етимон **modus** представлений у термінах *акомодація* (*accommodatio* «пристосування» < *accommodāre* «прилаштовувати, пристосовувати» < *ad* «до, на, при, поблизу» + *commodāre* «догоджати» < *commōdus* «належний, зручний» < *com* (*cum*) «з, разом» + *modus* «міра, помірність»), *модальність* (*modālis* «модальний» < *modus* «міра, спосіб»), *модельовання* (*modālis* «модальний» < *modus* «міра, спосіб»), *модус* (*modus* «міра, спосіб»). Ці етимони засвідчують зв'язок латинського пласта з граматичними та категорійними поняттями.

Етимони тексту й письма репрезентує **littera** «літера»: *алітерація* (*ad* «до, на, при, поблизу» + *littĕra* «буква»), *літера* (*littĕra* «буква»), *транслітерація* (*trans* «через» + *littĕra* «буква»). Цей етимон пов'язаний із графічною формою мовної одиниці та передаванням письмових знаків.

Отже, латинські етимони в українській лінгвістичній термінології характеризуються різним ступенем продуктивності. Найпродуктивнішими є **lingua**, **ad-**, **inter-**, **sub-**, **forma**, **nomen**, оскільки вони формують широкі термінологічні ряди й охоплюють центральні сфери мовознавства — мову, номінацію, форму, структуру, взаємодію, підпорядкування та процеси пристосування. Середньопродуктивними є **verbum**, **communicatio**, **locutio**, **vox**, **relatio**, **finis**, **modus**, **littera**, які забезпечують номінацію окремих граматичних, комунікативних, логічних і текстових понять. Менш продуктивні етимони, зокрема **vocabŭlum**, **dictum**, **actus**, **persona**, **socius**, **referre**, **derivatio**, мають

вужчу спеціалізацію, однак виконують важливу функцію в окремих підсистемах лінгвістичної термінології. Загалом латинський етимологічний пласт демонструє високу системність і здатність до словотвірного розгортання, що підтверджує його важливу роль у формуванні української лінгвістичної терміносистеми.

2.3.3. Адаптаційні процеси лінгвістичних термінів іншомовного походження в українській мові

Адаптація лінгвістичних термінів грецького й латинського походження в українській мові має системний і багаторівневий характер. Вона не є одноманітною, оскільки передбачає не механічне перенесення іншомовної одиниці, а її поступову інтеграцію до української мовної системи. Матеріал словника засвідчує, що цей процес охоплює як зовнішню форму терміна, так і його внутрішню структуру, реалізуючись на фонетико-графічному, морфемному, словотвірному, граматичному та семантичному рівнях.

Найнижчий ступінь адаптації демонструють терміни, що входять до української мови без істотної структурної перебудови. У таких випадках зберігається основа іншомовної одиниці, а зміни обмежуються її включенням до граматичної системи української мови. До цієї групи належать *agens* — агенс, *allegoria* — алегорія, *anadiplōsis* — анадиплосис, *dictum* — диктум, а також логос, дискурс, корпус, модус, референт.

Наступним етапом адаптації є фонетико-графічне пристосування, яке забезпечує відповідність іншомовної форми нормам української вимови та правопису. При цьому зберігається етимологічна основа, однак її звукова й графічна реалізація змінюється: *phonē* → фонема, *morphē* → морфема. Характерною ознакою цього процесу є передавання специфічних звукосполучень через усталені відповідники: *ph* → ф (*φωνή* / *phonē* → фонема, фонетика, фонологія), *th* → т (*thema* → тема), *ch* → х (*character* → характерологія). Таким чином, забезпечується базова інтеграція терміна в українську мовну систему.

Подальша адаптація пов'язана з перебудовою словоформи, яка відбувається у двох взаємопов'язаних напрямках — усіченні іншомовних флексій і їх трансформації. Усічення передбачає вилучення характерних для мови-джерела закінчень із подальшим закріпленням основи в українській мові. Найпослідовніше усікається латинське -us: *actus* — акт, *acūtus* — акут, *accentus* — акцент, *appellatīvus* — апелятив, *articūlus* — артикль, *attribūtus* — атрибут, *affixus* — афікс, *barbarismus* — варваризм, *vocatīvus* — вокатив, *deminutīvus* — демінутив, *derivatīvus* — дериват, *discursus* — дискурс, *diphthongus* — дифтонг, *dialogus* — діалог, *imperatīvus* — імператив, *imperfectus* — імперфект, *infixus* — інфікс, *infinitīvus* — інфінітив, *compositus* — композит, *comparatīvus* — компаратив, *contextus* — контекст, *confixus* — конфікс, *optatīvus* — оптатив, *perfectus* — перфект, *adjunctus* — ад'юнкт, *suffixus* — суфікс, *tactus* — такт, *textus* — текст, *terminus* — термін, *chiasmus* — хіазм. Подібним чином відбувається усічення -um: *alphabētum* — алфавіт, *gerundīvum* — герундив, *denotātum* — денотат, *imperfectum* — імперфект, *objectum* — об'єкт, *perfectum* — перфект, *praedicātum* — предикат, *segmentum* — сегмент, а також -on: *anacoluthon* — анаколуф і -is: *classis* — клас. У всіх цих випадках адаптація реалізується через втрату іншомовної флексії.

Паралельно з усіченням функціонує процес трансформації іншомовних закінчень, у межах якого вони замінюються відповідними українськими формантами. Так, -ia передається як -ія (*logia* → -логія), -ica — як -ика (*phonica* → фонетика), -tio — як -ція (*abductio* — абдукція, *absorptio* — абсорбція, *adaptatio* — адаптація, *accommodatio* — акомодация, *alternatio* — альтернація, *amplificatio* — ампліфікація, *assimilatio* — асиміляція, *distributio* — дистрибуція), -sio — як -зія (*adhaesio* — адгезія, *allusio* — алюзія). На цьому етапі адаптація має характер формального перетворення морфемної структури іншомовного слова.

Після перебудови словоформи відбувається глибша інтеграція — морфемне переоформлення етимонів, унаслідок якого вони переходять до функціонування як продуктивні терміноелементи. Так, грецький *λόγος* реалізується як -логія

(фонологія, морфологія, лексикологія, семасіологія, термінологія), $\gamma\rho\acute{\alpha}\phi\omega$ / $\gamma\rho\alpha\phi\acute{\eta}$ — як -графія (орфографія, лексикографія, аграфія, палеографія), $\delta\nu\omicron\mu\alpha$ — як -онім (синонім, антонім, антропонім, гідронім, гіперонім, гіпонім, топонім), $\phi\omega\nu\acute{\eta}$ — як фон- / -фонія (фонема, фонетика, фонологія, евфонія, омофони), $\mu\omicron\rho\phi\acute{\eta}$ — як морф- (морфема, морфологія, аломорф, ізоморфізм). У латинському матеріалі аналогічно функціонують *lingua* → лінгв- (лінгвістика, соціолінгвістика, психолінгвістика, інтерлінгвістика), *forma* → форм- (словоформа, формант, формотворення), *nomen* → номін- / номен- (номінація, номіналізація, номенклатура). У результаті цього етимони закріплюються як стабільні словотвірні форманти: -логія, -графія, -фонія, -ика, а також -ема (лексема, морфема, графема, синтаксема), -ізм, -изм (білінгвізм, аналітизм, автосемантизм, антропоморфізм), -ат (денотат, аффрикат), -ант (актант, формант), -ив (перформатив, партитив, герундив), що забезпечують системність термінотворення.

Подальший рівень адаптації полягає у включенні цих основ до української дериваційної системи, де вони стають базою для творення нових термінів. Найпродуктивнішим є формант -ація, який використовується для позначення процесів і результатів дії: номіналізація, вербалізація, генералізація, граматикалізація, лексикалізація, субстантивація, адвербіалізація, детермінологізація, термінологізація. Поряд із ним функціонують форманти -ість (модальність, варіативність, аксіологічність, діалогічність, ідіоматичність) і -ння (узагальнення, членування, моделювання, формотворення), а також прикметникові суфікси -н-, -альн-, -увальн-, -ичн- (лексичний, граматичний, бінарний, гібридний, номінальний, функціональний, номінувальний, лінгвістичний, семантичний, морфологічний, фонетичний).

Важливу роль у процесі адаптації відіграє префіксальна система. Латинський префікс *ad-* унаслідок фонетичної асиміляції реалізується у варіантах *ag-* (аглютинація), *ac-* (акцент, акомодация, акультурація), *ad-* (адаптація, адвербіалізація, адстрат), *al-* (алітерація, алюзія), *ap-* (апелятив, апозиція), *as-* (асиміляція, асонанс), *af-* (афікс, афіксоїд, аффрикат). Інші

латинські префікси — ab- (абдукція, абсорбція), sub- (суб'єкт, субстантивація, субституція, субстрат, суфікс, суфіксація, суплетивізм), super- (суперстрат), inter- (інтерація, інтерактивність, інтерлінгва, інтерлінгвістика, інтерпозиція, інтертекст, інтертекстуальність, інтерференція, інтерфікс), trans- (транскрипція, транслітерація), per- (перлокуція, персуазивність), re- (референція, референт, редеривація), de- (дефініція, деривація, декореляція), in- (інфінітив, інфікс), com- / con- (контекст, конфікс, композит, кореляція) — зберігають свою семантику і здебільшого форму. Грецькі префікси й префіксоїди також зберігають значення, зазнаючи лише графічного пристосування: a- (аграфія, алексія, асиндетон, аорист), an- (анаколуф), anti- (антонім, антитеза, антифразис, антономазія), ana- (аналіз, анафора, аналогія, анадиплосис), dia- (діалог, діакронія, діалектологія, діакритика), para- (парадигма, паралелізм, парафраз, паратак西斯, паронім), epi- (епентеза, епіграфіка, епітет, епіфора, епонім), hypo- (гіпонім, гіпотаксис, гіпалага), hyper- (гіперонім).

Після морфемної та словотвірної адаптації терміни проходять граматичне освоєння, набуваючи категорій роду, числа і відмінка та здатності вступати в синтаксичні зв'язки: фонема — фонемі — фонемою, лексема — лексеми — лексемою, морфема — морфемі, дискурс — дискурсу, синтаксис — синтаксису, термін — терміна, акцент — акценту.

Завершальним етапом є комбінування вже адаптованих елементів у складних і гібридних термінах: *соціолінгвістика, психолінгвістика, нейропсихолінгвістика, лінгвокультурологія, лінгвоперсонологія*, що свідчить про їх повну інтеграцію та продуктивність.

Водночас адаптація має і семантичний вимір, який полягає у звуженні та спеціалізації значення етимонів: λόγος реалізується як «наука про...», forma — як граматична або словотвірна форма, nomen — як називання, lingua — як мова як об'єкт дослідження.

Отже, адаптаційні процеси лінгвістичних термінів іншомовного походження мають системний характер і охоплюють усі рівні мовної організації — від формального пристосування до глибокої структурної та семантичної

інтеграції, забезпечуючи функціонування грецьких і латинських елементів як органічних і продуктивних компонентів української лінгвістичної терміносистеми.

2.3. Репрезентація та співвідношення питомих і запозичених елементів в українській лінгвістичній термінології

Аналіз походження лінгвістичних термінів набуває особливої наукової ваги тоді, коли він виходить за межі суто класифікаційного опису й спрямовується на виявлення закономірностей їх функціонування в межах цілісної терміносистеми. У цьому аспекті ключовим є встановлення співвідношення питомих і запозичених елементів, оскільки саме воно дозволяє не лише окреслити джерела формування української лінгвістичної термінології, а й з'ясувати її внутрішню структурну організацію, ступінь інтернаціоналізації та характер взаємодії національного і міжнародного компонентів.

Як ми вже зазначали, формування наукової мови, зокрема лінгвістичної термінології, відбувається під впливом двох взаємопов'язаних і взаємозумовлених тенденцій — інтернаціоналізації та націоналізації. З одного боку, терміносистема активно засвоює іншомовні елементи, передусім грецького й латинського походження, що забезпечує універсальність, точність і міжмовну співвідносність наукового дискурсу; з іншого — прагне до вироблення власних номінативних засобів і використання внутрішніх ресурсів мови. У цьому зв'язку І. Кочан наголошує, що «проблема національного та запозиченого в українському термінознавстві завжди була важливою», оскільки саме вона визначає баланс між доступністю й інтернаціональною зрозумілістю наукової мови [Кочан, 2012, с. 268].

З метою об'єктивного встановлення цього співвідношення у межах дослідження було здійснено спеціальний кількісно-якісний аналіз термінологічного матеріалу. Як емпіричну базу обрано «Українсько-англійсько-литовсько-польсько-грецько-латинський словник лінгвістичної термінології» за редакцією О. Ніки та С. Гриценко. Вибір саме

цього джерела зумовлений його високим ступенем репрезентативності: словник поєднує тлумачний і перекладний принципи подання матеріалу з етимологічною характеристикою термінів, що дозволяє точно визначити їх походження та простежити міжмовні відповідники. Крім того, багатомовний формат словника створює можливості для аналізу ступеня інтернаціоналізації термінів і виявлення спільних етимологічних основ.

У процесі дослідження було здійснено суцільний відбір і класифікацію термінологічних одиниць із реєстру словника. Загалом проаналізовано близько тисячі термінів, що дозволяє вважати отримані результати статистично обґрунтованими для характеристики сучасного стану української лінгвістичної терміносистеми. Усі терміни було розподілено за походженням на чотири основні групи:

1. питомі українські терміни;
2. запозичення з грецької та латинської мов;
3. кальковані терміни;
4. запозичення з інших мов.

Кількісний аналіз засвідчив нерівномірний розподіл термінів між зазначеними групами (рис.2.3). Найчисленнішу групу становлять запозичення з грецької та латинської мов — 663 одиниці, що становить 73,18 % від загальної кількості. Питомі українські терміни представлені 126 одиницями (13,91 %). Кальковані терміни охоплюють 75 одиниць (8,28 %), тоді як запозичення з інших мов (передусім англійської, німецької та французької) становлять 42 одиниці, або 4,64 %.

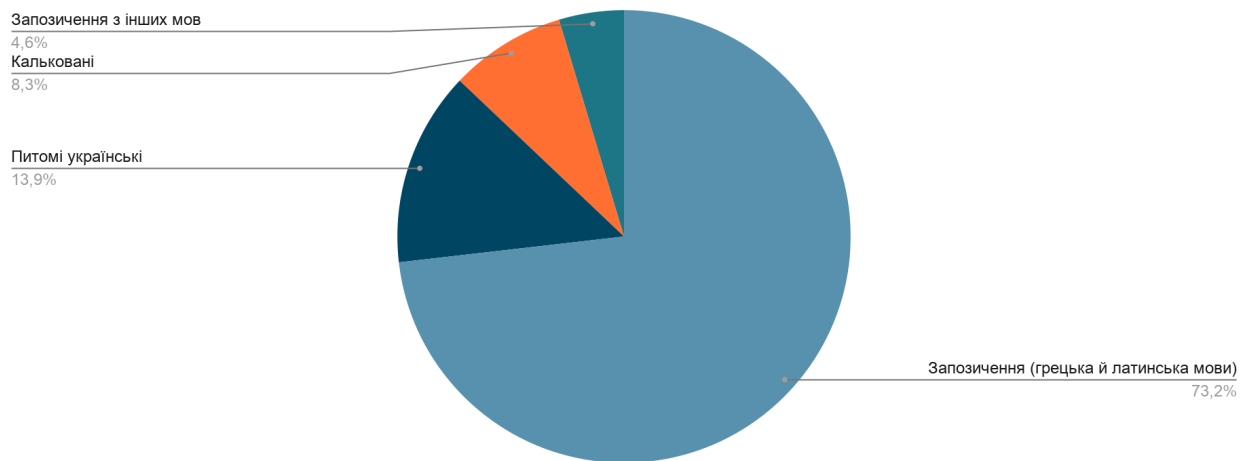


Рис. 4.2. Співвідношення лінгвістичних термінів за походженням (за матеріалами словника)

Наведені кількісні показники переконливо засвідчують домінування грецько-латинського компонента в українській лінгвістичній термінології. Такий розподіл є закономірним і має як історичне, так і функціональне підґрунтя. Історично саме класичні мови сформували основу європейської наукової метамови, а функціонально — інтернаціональні терміни забезпечують точність, однозначність і стандартизованість наукової номінації. Як зазначає П. О. Селігей, використання інтернаціональної лексики є характерною рисою наукового стилю, оскільки вона сприяє уніфікації термінологічного апарату [Селігей, 2007, с. 21]. Таким чином, кількісне переважання запозичених елементів не суперечить національному характеру мови, а відображає специфіку функціонування наукового дискурсу. Водночас питомі українські терміни, незважаючи на їх відносно невелику частку, відіграють принципово важливу роль у структурі терміносистеми. Вони формують її базовий рівень, безпосередньо пов'язаний із загальнонародною мовою, і забезпечують когнітивну доступність наукового знання. Їх функціонування не обмежується словниковою фіксацією: вони активно використовуються у навчальній літературі, наукових дослідженнях і практиці викладання, виступаючи основою для пояснення складніших термінологічних понять. Кальковані терміни посідають проміжне місце між питомими та запозиченими одиницями. Їх специфіка полягає у відтворенні іншомовних термінів засобами української

мови, що дозволяє зберегти семантичну структуру поняття при адаптації його формального вираження. Калькування є важливим інструментом націоналізації термінології, оскільки сприяє гармонізації інтернаціонального змісту з мовною нормою української мови. Запозичення з інших мов, насамперед англійської, німецької та французької, становлять найменшу групу в межах словникового матеріалу, однак їх роль у сучасному науковому дискурсі є значно ширшою. Це пояснюється тим, що значна частина таких термінів перебуває на стадії активного входження до терміносистеми і ще не повністю відображена у лексикографічних джерелах. Відтак реальне співвідношення термінів у мовній практиці може дещо відрізнятися від словникових показників, що зумовлено динамічністю наукового дискурсу.

Особливо показовим є явище паралельної номінації, коли одному науковому поняттю відповідають як запозичений, так і питомий або калькований термін: *полісемія* — *багатозначність*, *білінгвізм* — *двомовність*, *альтернація* — *чергування*. Такі варіантні пари відображають співіснування різних номінативних стратегій — інтернаціональної та національної — і свідчать про гнучкість терміносистеми. Як підкреслює О. Д'яков, варіантність є закономірним явищем у процесі розвитку термінології, оскільки відображає етапи її становлення та унормування [Д'яков, 2000, с. 87].

Отже, проведений аналіз близько тисячі термінологічних одиниць на матеріалі спеціалізованого словника дозволяє дійти висновку, що українська лінгвістична термінологія характеризується виразною перевагою запозичених, передусім грецько-латинських, елементів, які формують її ядро. Водночас функціонування питомих і калькованих термінів забезпечує національну специфіку терміносистеми, її зрозумілість і доступність для носіїв мови. У поєднанні з динамічним входженням новітніх запозичень це формує складну, багаторівневу й відкриту до розвитку систему, яка відображає як історичні традиції мовознавства, так і сучасні тенденції наукової комунікації.

Висновки до другого розділу

Узагальнення всього проведеного дослідження дає підстави стверджувати, що українська лінгвістична терміносистема сформована як багаторівнева, внутрішньо організована структура, у якій поєднуються різні за походженням елементи, що відображають як історію становлення мовознавства, так і сучасні тенденції його розвитку. Встановлено, що класифікація термінів за походженням є ефективним інструментом аналізу, оскільки дозволяє системно окреслити джерела формування термінології та виявити принципи її організації.

З'ясовано, що питомі українські терміни становлять концептуальну основу терміносистеми, забезпечуючи її національну специфіку, семантичну прозорість і безпосередній зв'язок із мовною практикою. Водночас вони демонструють здатність до термінологізації та розвитку, що підтверджує продуктивність внутрішніх ресурсів мови у створенні наукової номінації.

Доведено, що провідну роль у формуванні української лінгвістичної термінології відіграють запозичення з грецької та латинської мов, які становлять найбільш численний і системно організований шар. Саме вони формують основний поняттєвий апарат мовознавства, забезпечують точність, абстрактність і уніфікованість наукової мови, а також визначають її інтернаціональний характер.

Виявлено, що запозичення з інших мов, зокрема французької, німецької та англійської, виконують додаткову, але важливу функцію, репрезентуючи окремі етапи розвитку наукової думки та відображаючи вплив різних лінгвістичних традицій. Особливо показовими є англійські запозичення, які фіксують сучасний етап розвитку мовознавства й засвідчують активну взаємодію української терміносистеми з глобальним науковим простором.

Обґрунтовано, що кальковані терміни виступають проміжною ланкою між національними та іншомовними елементами, забезпечуючи адаптацію інтернаціональних понять до української мовної системи та сприяючи підвищенню зрозумілості термінології.

У ході аналізу продуктивних грецьких і латинських етимонів встановлено, що вони функціонують як базові структурно-семантичні компоненти термінотворення, формуючи розгалужені словотвірні парадигми та забезпечуючи системність терміносистеми. Водночас з'ясовано, що їх функціонування супроводжується різнотипними адаптаційними процесами — фонетичними, графічними та морфологічними, які визначають характер інтеграції запозичених одиниць у сучасну українську мову .

Отже, проведене дослідження засвідчило, що українська лінгвістична термінологія формується внаслідок складної взаємодії національного й інтернаціонального компонентів, причому домінування класичних (грецько-латинських) елементів поєднується з активним використанням власних мовних ресурсів і новітніх запозичень. Така взаємодія забезпечує одночасно наукову точність, системність і національну своєрідність терміносистеми, визначаючи її сучасний стан і перспективи розвитку.

РОЗДІЛ 3. СЕМАНТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ ТА ЇХ ФУНКЦІЙНА РОЛЬ У ЛІНГВІСТИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

3.1. Синонімічні відношення в лінгвістичній термінології

Однією з традиційних вимог до терміна вважають його прагнення до однозначності, а відтак і небажаність синонімічних дублювань. Проте реальний стан лінгвістичної термінології засвідчує, що повне усунення синонімії є неможливим. Це зумовлено і розвитком самої науки, і множинністю наукових шкіл, і паралельним функціонуванням питомих та інтернаціональних номінацій. Саме тому в сучасному термінознавстві синонімію дедалі частіше тлумачать не лише як ознаку неупорядкованості, а і як закономірний вияв динаміки терміносистеми. О. А. Мартиняк слушно підкреслює, що наявність синонімів у термінологічній лексиці не можна пояснювати тільки її недосконалістю, оскільки синонімія властива різним терміносистемам на всіх етапах їх розвитку [Мартиняк, 2008, с. 100]. Подібно І. Кочан, аналізуючи терміни лінгвістики тексту, зауважує, що становлення молодшої наукової дисципліни природно супроводжується накопиченням кількох назв для того самого поняття, а подальший розвиток науки зумовлює їхній відбір, уточнення та функційне розмежування [Кочан, 2019, с. 347–348]. Цю ж тенденцію фіксує О. Чуєшкова, яка наголошує, що на сучасному етапі синонімія в терміносистемі може відігравати позитивну роль, оскільки сприяє пошукові найдоцільнішої номінації, зокрема питомого відповідника запозиченню [Чуєшкова, 2017, с. 105]. Водночас І. Рибак, Т. Рибак та Н. Хомик акцентують на динамічному характері цього явища, зазначаючи, що співіснування дублетних термінів є показником безперервного процесу творення термінології [Рибак, Рибак, Хомик, 1996, с. 20]. Для нашого дослідження важливо не лише констатувати наявність синонімів у лінгвістичній термінології, а й простежити, які саме типи синонімічних відповідностей у ній реалізуються найпослідовніше.

Найпомітніше в лінгвістичній термінології представлена *абсолютна синонімія*, за якої кілька термінів співвіднесені з одним поняттям і в основному

не розрізняються за обсягом значення. Саме такі одиниці традиційно називають дублетами. У цьому випадку йдеться про терміни, що можуть взаємозамінюватися без істотних семантичних втрат, хоч походження, внутрішня форма або сфера переважного вживання в них різні. О. В. Чуєшкова, аналізуючи терміносистему гендерної лінгвістики, також констатує наявність абсолютних синонімів і підкреслює, що саме вони найчастіше виникають унаслідок конкуренції запозиченого й питомого найменувань [Чуєшкова, 2017, с. 105–106]. У лінгвістичній термінології української мови абсолютна синонімія найчастіше реалізується в опозиції «інтернаціональний термін — український відповідник». Показовими є пари *евфонія* — *милослушність*, *лінгвістика* — *мовознавство*, *асиміляція* — *уподібнення*, *полісемія* — *багатозначність*, *білінгвізм* — *двомовність*, *полілінгвізм* — *багатомовність*, *дери́вація* — *словотвір*, *евіденційність* — *засвідченість*, *номінація* — *називання*, *літера* — *буква*, *флексія* — *закінчення*. У кожній з цих пар обидва компоненти називають те саме поняття, проте виконують дещо різні функції в науковому дискурсі. Інтернаціональний термін забезпечує зв'язок із загальноєвропейською науковою традицією, тоді як питомий відповідник робить зміст поняття прозорішим для українськомовного адресата. Так, термін *асиміляція* є усталеним у фонетичних описах, але відповідник *уподібнення* точніше відображає явище наближення одного звуку до іншого. Подібно *полісемія* функціонує як компактна наукова назва, тоді як *багатозначність* прямо вказує на наявність у слова кількох значень. Отже, навіть у межах абсолютної синонімії один компонент може бути семантично прозорішим, а другий — термінологічно стандартизованишим.

Поряд із цим словник і наукові спостереження фіксують випадки, коли абсолютні синоніми мають не змішане, а однакове — іншомовне — походження. До таких належать, наприклад, пари *дери́ватор* — *формант*, *деонімізація* — *апелятивація*, *океанонім* — *гідронім*, *астронім* — *космонім*, *ад'юнкт* — *сирконстант*. Такі ряди особливо цікаві, бо засвідчують, що джерелом синонімії є не лише співіснування «свого» і «чужого», а й

конкуренція різних наукових традицій, шкіл та метамов. У цьому разі поняття позначається двома іншомовними термінами, кожен із яких закріпився в певній описовій традиції. Наприклад, *ад'юнкт* і *сирконстант* належать до різних систем синтаксичного опису, але в певних контекстах можуть функціонувати як кореферентні найменування. Саме тут синонімія вже починає межувати з аспектною або концепційною диференціацією, на чому акцентує Є. А. Карпіловська: нова назва нерідко не просто дублює стару, а висвітлює іншу грань того самого поняття [Карпіловська, 2019, с. 19–20].

Меншою мірою в лінгвістичній термінології представлені абсолютні синоніми, утворені винятково засобами української мови. Проте й такі приклади є: *мовлення* — *говоріння*, *галицизм* — *рутенізм*, *довгота* — *тривалість* звука. Їхня наявність показує, що синонімія виникає не лише як наслідок запозичення, а й унаслідок внутрішньомовної номінативної конкуренції, коли для того самого поняття співіснують дві семантично близькі українські назви. У таких випадках вибір одного з термінів зумовлюється традицією, жанром праці або ступенем усталеності конкретного найменування.

Окремої уваги потребують багатокomпонентні абсолютні синонімічні ряди, оскільки саме вони найпереконливіше демонструють розгалуженість терміносистеми. Наприклад, фіксуємо ряд *абетка*, *азбука*, *алфавіт* для позначення сукупності літер, прийнятих у писемності певної мови. Аналогічну багаточленну побудову мають ряди *синдезис* — *полісиндетон* — *багатосполучниковість* та *персоніфікація* — *прозопопея* — *уособлення*, у яких поєднано одразу кілька способів номінації одного явища — інтернаціональний, вузькоспеціальний і питомий. Таким чином, абсолютна синонімія в лінгвістичній термінології є не випадковим нашаруванням назв, а системним наслідком взаємодії кількох чинників: інтернаціоналізації наукової мови, прагнення до національного термінотворення, співіснування різних наукових традицій та пошуку найбільш прозорої або найзручнішої номінації. Саме тому аналіз абсолютних синонімів дає змогу побачити не лише дублетність назв, а й внутрішню логіку розвитку лінгвістичної терміносистеми.

Окрім семантичного аспекту, синонімія в лінгвістичній термінології виразно проявляється на рівні структури терміна. Аналіз матеріалу засвідчує, що значна частина синонімічних відповідностей формується не лише через різне походження лексем, а й через різні способи мовної репрезентації одного поняття. Йдеться насамперед про співвідношення однослівних термінів і термінологічних словосполучень, а також про протиставлення повної та скороченої форми. Однією з найпоширеніших моделей є відповідність типу «слово — словосполучення», де однослівний термін співвідноситься з розгорнутим описовим відповідником. Так, у лінгвістичній термінології функціонують пари *інфінітив* — *неозначена форма дієслова*, *імператив* — *наказовий спосіб дієслова*, *оптатив* — *бажальний спосіб дієслова*, *перфектив* — *доконаний вид дієслова*, *сибілянт* — *свистячий приголосний звук*, *комполит* — *складне слово*, *дериват* — *похідне слово*, *вокатив* — *кличний відмінок*, *топонім* — *географічна назва*, *депалаталізація* — *втрата м'якості*, *інверсія* — *зміна порядку слів*, *спірант* — *щільний приголосний звук*, *вібрант* — *дрижачий приголосний звук*. У кожному з наведених випадків однослівний термін є компактною науковою номінацією, тоді як словосполучення виконує пояснювальну функцію, розкриваючи зміст поняття через внутрішню форму. Подібні відповідності демонструють подвійність функціонування термінів: з одного боку, науковий дискурс потребує стислих, уніфікованих одиниць, з іншого — виникає необхідність у семантичній прозорості, особливо в навчальних або популяризаторських текстах. Саме тому обидві форми (і однослівна, і розгорнута) співіснують у межах однієї терміносистеми. Іншою поширеною моделлю є відповідність типу «словосполучення — словосполучення», де обидва компоненти синонімічного ряду мають складну структуру. Наприклад: *альвеолярний приголосний звук* — *ясенний приголосний звук*, *щільний приголосний звук* — *фрикативний приголосний звук*, *фарингальний приголосний звук* — *глотковий приголосний звук*, *вербальна комунікація* — *словесна комунікація*, *діахронічна лінгвістика* — *історична лінгвістика*, *номінативне речення* — *називне речення*, *побічний наголос*

— *другорядний наголос, іношомовне слово*— *запозичене слово*. У таких випадках синонімія реалізується через заміну одного з компонентів словосполучення — або родового, або видової ознаки, або обох одночасно. З огляду на це, можна виокремити кілька підтипів таких відповідностей:

по-перше, заміна видової частини за незмінності родової (*функціональна граматика* — *функційна граматика*); по-друге, заміна родового компонента (*усне спілкування* — *усна комунікація*); по-третє, повна перебудова словосполучення (*контрастивна лінгвістика* — *зіставне мовознавство*). Такі приклади засвідчують, що синонімія на рівні словосполучень часто пов'язана не лише з номінацією, а й із різними способами концептуалізації явища, коли той самий об'єкт описується через різні семантичні ознаки. Водночас у лінгвістичній термінології чітко простежується тенденція до мовної економії, що зумовлює появу синонімічних пар типу «повна форма — скорочена форма». До них належать: *словотвірний процес* — *словотвір*, *лінгвістична філософія* — *лінгвофілософія*, *ареальна лінгвістика* — *лінгвогеографія*, *аксіологічна лінгвістика* — *аксіолінгвістика*, *лінгвістична прагматика* — *лінгвопрагматика*, *медійна лінгвістика* — *медіалінгвістика*. У цих випадках скорочена форма є результатом конденсації змісту і прагнення до зручності використання в науковому тексті. Однак така економія не є абсолютною: повні форми продовжують функціонувати, оскільки забезпечують точність і розгорнутість семантики. Це особливо важливо на початкових етапах засвоєння терміна або в ситуаціях, де необхідно уникнути неоднозначності.

Отже, структурний аналіз синонімії показує, що паралельне функціонування різних форм термінів є наслідком взаємодії двох протилежних тенденцій: до точності та до економії мовних засобів. Саме ця взаємодія зумовлює різноманітність структурних моделей синонімії в лінгвістичній термінології.

Поряд з абсолютною синонімією в лінгвістичній термінології функціонують і такі терміни, які не є повністю тотожними за значенням, але співвідносяться з одним і тим самим об'єктом дійсності. Йдеться про *відносні*

синоніми — одиниці, що мають спільне ядро значення, однак відрізняються семантичним обсягом або додатковими смисловими компонентами. Цей тип синонімії в терміносистемах є менш поширеним, ніж абсолютна, проте він має особливу наукову цінність, оскільки відображає процес уточнення й деталізації понять. Як зазначає О. Чуєшкова, терміни можуть співвідноситися як синонімічні, але водночас один із них містить додаткові семантичні ознаки, що звужують або конкретизують значення іншого [Чуєшкова, 2017, с. 108]. Показовим у цьому плані є співвідношення *гендерлект* — *чоловіче й жіноче мовлення*. Обидва терміни використовуються для опису мовної поведінки, зумовленої статтю мовця, однак їх не можна вважати повністю взаємозамінними. Термін *гендерлект* охоплює систему стійких мовних характеристик, пов'язаних із гендерною ідентичністю, тоді як словосполучення *чоловіче й жіноче мовлення* має більш описовий характер і не передає ідеї системності та стабільності цих ознак. Таким чином, у цьому випадку один термін є семантично ширшим і концептуально більш навантаженим, ніж інший. До відносних синонімів можна також віднести співвідношення *дискурс* — *мовлення*, де перший термін охоплює ширший соціокультурний контекст функціонування мови, тоді як другий має більш загальний і менш спеціалізований характер. Такі приклади засвідчують, що відносна синонімія в лінгвістичній термінології часто виникає внаслідок різного ступеня узагальнення поняття або різного рівня його теоретичного осмислення. У таких випадках синонімічні відповідники не є рівнозначними, а перебувають у відношеннях часткового перетину, що обмежує можливість їх повної взаємозаміни. Отже, відносна синонімія відображає тенденцію до семантичної диференціації термінів і свідчить про поглиблення наукового знання, у межах якого поняття уточнюються, деталізуються й отримують більш спеціалізовані номінації.

Особливе місце в системі синонімічних відношень посідає *квазісинонімія*, або так звана концептуальна синонімія. На відміну від абсолютних і відносних синонімів, у цьому випадку йдеться про терміни, які лише частково збігаються

за значенням і належать до різних наукових підходів або теоретичних моделей. Як зазначає О. І. Васецька, такі терміни не можна розглядати як повні синоніми, оскільки кожен із них репрезентує окремий аспект опису мовного явища і функціонує в межах певної наукової парадигми [Васецька, 2015, с. 43–44]. Саме тому їх доцільно визначати як квазісиноніми або концептуально споріднені терміни. Найвиразнішим прикладом цього типу є ряд *підмет* — *суб'єкт* — *актант* — *агенс* — *аргумент*. Усі ці терміни пов'язані з позначенням учасника дії або носія предикативної ознаки, однак кожен із них відображає різні теоретичні підходи до синтаксичного аналізу. Термін *підмет* належить до традиційної шкільної граматики, *суб'єкт* має ширше логіко-семантичне значення, *актант* використовується в межах валентнісної теорії, *агенс* акцентує на виконавцеві дії, а *аргумент* функціонує в сучасних формально-синтаксичних моделях. Подібний характер мають також співвідношення *речення* — *висловлення* — *предикативна одиниця*, де кожен термін репрезентує різні аспекти синтаксичного аналізу — формально-граматичний, комунікативний або функціональний. Таким чином, ці одиниці не є взаємозамінними, хоча й перетинаються за змістом. Їхнє співіснування зумовлене не варіативністю назв одного поняття, а множинністю наукових інтерпретацій. Саме тому квазісинонімія є показником не стільки номінативної надлишковості, скільки концептуальної багатовимірності лінгвістичного знання. У цьому контексті доречно згадати і підхід Є. А. Карпіловської, яка розглядає подібні явища як аспектну синонімію, підкреслюючи, що різні терміни можуть репрезентувати різні ознаки одного об'єкта, а не дублювати його назву [Карпіловська, 2019, с. 19–20]. Отже, квазісинонімія в лінгвістичній термінології є свідченням розвитку наукових підходів і відображає процес ускладнення та уточнення наукової картини світу.

Аналіз синонімічних відношень у лінгвістичній термінології неможливий без розмежування власне синонімії та варіантності, оскільки ці явища часто перетинаються, але не є тотожними. Як зазначає О. І. Радченко, варіантність у термінології є природним мовним явищем, однак для практичного

користувача вона може створювати труднощі, оскільки різні форми не несуть нової інформації, а лише дублюють одна одну [Радченко, 2000, с. 26]. У цьому випадку йдеться про формальні різновиди одного терміна, а не про різні номінації одного поняття. До таких варіантів належать, зокрема, пари *парафраз* — *перифраз*, *метронім* — *матронім*, *оксиморон* — *оксюморон*, *елятив* — *елатив*, *фемінітив* — *фемінатив*, *англізм* — *англіцизм*, *галицизм* — *галичанізм*. Ці одиниці не утворюють повноцінних синонімічних рядів, оскільки відрізняються лише формально (фонетично або словотвірно), але не семантично. Таким чином, варіантність слід розглядати як окреме явище, яке відрізняється від синонімії відсутністю семантичної диференціації.

3.2. Антонімічні відношення в системі лінгвістичних термінів

Антонімічні відношення в системі лінгвістичної термінології становлять один із ключових механізмів організації наукового знання, оскільки саме через протиставлення понять формується їхня чітка диференціація та системна впорядкованість. У межах терміносистеми антонімія не є випадковим семантичним явищем, а виступає закономірною формою репрезентації наукових категорій, у яких протилежність відображає не просто контраст, а внутрішню логіку структурування мовознавчих понять. У цьому сенсі антонімічні відношення слід розглядати як складник парадигматичної організації термінології, що забезпечує її цілісність і функціональну ефективність. Як наголошує І. Ю. Василяйко, антоніми є однією з провідних категорій системної організації термінології, оскільки саме через них відбувається впорядкування поняттєвого простору науки [Василяйко, 2015, с. 265]. Осмислення антонімії безпосередньо пов'язане з поняттям парадигматичних відношень, які, за визначенням О. І. Новоставської, об'єднують мовні одиниці на основі спільності та відмінності їхніх значень і формують відповідні класи та категорії [Новоставська, 2013, с. 58]. У цьому контексті антонімія постає як один із найчіткіших типів таких відношень, оскільки вона не лише виявляє відмінності між поняттями, а й встановлює їхню взаємозалежність. Це особливо важливо

для лінгвістичної термінології, де значення терміна не може бути повністю зрозумілим поза системою протиставлень, у якій він функціонує. Наприклад, такі терміни, як *дзвінки приголосні* і *глухі приголосні*, *м'які приголосні* і *тверді приголосні*, *відкритий склад* і *закритий склад*, не існують ізольовано, а утворюють взаємопов'язані опозиційні пари, у межах яких кожен елемент отримує своє значення через протиставлення іншому.

Важливо підкреслити, що антонімія в термінології має не лише мовний, а й когнітивний характер. Вона відображає спосіб мислення, за якого наукові поняття осмислюються через дихотомії або ширші системи протиставлень. Саме тому антонімічні відношення в лінгвістичній термінології часто співвідносяться з базовими категоріями мовознавства. Так, опозиції *просте речення* — *складне речення*, *синтетична форма* — *аналітична форма*, *активний стан* — *пасивний стан*, *пряма мова* — *непряма мова* не лише відображають різні мовні явища, а й виконують роль класифікаційних осей, навколо яких вибудовується відповідний розділ лінгвістичної теорії. У цьому сенсі антонімія виконує моделювальну функцію, оскільки через неї репрезентується сама структура знань про мову. Системний характер антонімії в термінології підкреслюється і в дослідженнях інших науковців. Зокрема, Г. П. Бондаренко та А. О. Романов зазначають, що терміносистема є сукупністю взаємопов'язаних елементів, у якій значення кожної одиниці визначається її місцем у системі та зв'язками з іншими одиницями, зокрема антонімічними [Бондаренко, Романов, 2020, с. 51–52]. Це означає, що антонімія виступає не лише як форма протиставлення, а як один із способів організації термінологічної системи.

Водночас у сучасному термінознавстві простежується тенденція до багатовимірного аналізу антонімії, що передбачає врахування як її формальних, так і змістових характеристик. Так, у працях І. Б. Ментинської антонімічні терміноодиниці аналізуються з урахуванням їхньої структурної організації, тоді як О. В. Колган звертає увагу на способи їх творення [Ментинська, 2021, с. 39; Колган, 2008, с. 200–201]. Водночас І. Ю. Василяйко підкреслює семантичний аспект антонімії, акцентуючи на характері протиставлення понять [Василяйко,

2015, с. 266]. Проте ізольоване використання цих підходів призводить до дублювання матеріалу, оскільки одні й ті самі терміни потрапляють до різних класифікацій. У зв'язку з цим доцільним є інтегрований підхід до аналізу антонімії, за якого кожна антонімічна пара розглядається одночасно з урахуванням її структурно-словотвірних особливостей і семантичного типу протиставлення. Такий підхід дозволяє уникнути повторів і розглядати антонімію як цілісне явище, у якому форма і зміст перебувають у нерозривній єдності. Наприклад, опозиція *повнозначні слова — неповнозначні слова* може бути інтерпретована не лише як словотвірна (з використанням частки *не-*), а й як привативна, оскільки вона відображає наявність або відсутність лексичного значення. Подібним чином пара *прогресивна асиміляція — регресивна асиміляція* поєднує структурну однокореневість із семантикою векторної протилежності, що виражає напрям фонетичного процесу. Таким чином, антонімія в лінгвістичній термінології постає як багатовимірне явище, яке не може бути адекватно описане в межах однієї класифікації. Тож розгляд антонімічних відношень у лінгвістичній термінології доцільно здійснювати крізь призму інтегрованого підходу, що передбачає одночасне врахування словотвірної організації термінів і характеру семантичної опозиції, тобто антонімічні терміноодиниці доцільно групувати за типами протиставлення, розглядаючи в межах кожного типу їхні формальні засоби вираження.

Найчіткіше в лінгвістичній термінології представлені *привативні антоніми*, для яких характерна бінарна структура та взаємна виключність значень. У таких опозиціях один термін фіксує наявність ознаки, тоді як інший — її відсутність, що унеможливорює існування проміжного варіанта. Структурно такі антоніми найчастіше є однокореневими і формуються за допомогою заперечних словотвірних елементів. Найпродуктивнішою моделлю є використання частки *не-*, як у парах *повнозначні слова — неповнозначні слова*, *відмінювані слова — невідмінювані слова*, *перехідні слова — неперехідні слова*, *повні — неповні речення*, *поширені — непоширені речення*, *наголошений склад — ненаголошений склад*, *змінювані форми — незмінювані форми*. У цих випадках

антонімія відображає фундаментальні класифікаційні ознаки мовних одиниць, що забезпечують їх чітке розмежування. Поряд із цим функціонують привативні опозиції, утворені за допомогою префікса без-, який також виражає відсутність ознаки, але на іншому словотвірному рівні. До таких належать *особове дієслово — безособове дієслово, сполучникове речення — безсполучникове речення, афіксні утворення — безафіксні утворення*. В обох випадках — як із часткою *не-*, так і з префіксом *без-* — спостерігається поєднання формальної однокореневості з семантикою повної протилежності, що є типовим для привативних антонімів. Окремий різновид привативної антонімії представлений у термінах із іншомовними префіксами, передусім *а-*: *тематичні дієслова — атематичні дієслова*. У цих випадках структурна модель відображає інтернаціональні принципи термінотворення, тоді як семантична опозиція зберігає той самий привативний характер.

Інший тип становлять *векторні антоніми*, у яких протиставлення ґрунтується на напрямі або характері процесу. Структурно вони можуть бути як однокореневими, так і різнокореневими, однак семантично завжди пов'язані з динамічними явищами. Найбільш показовими є пари *прогресивна асиміляція — регресивна асиміляція*, де протилежність визначається напрямом впливу звуків, а також *асиміляція — дисиміляція*, у яких протиставлення відображає протилежні типи фонетичних процесів — зближення і розподібнення. Подібні антонімічні пари демонструють, що антонімія може репрезентувати не лише статичні ознаки, а й динамічні характеристики мовних явищ.

Значну групу становлять антоніми, у яких протиставлення має *кількісно-градуальний характер*. У таких випадках значення термінів не є взаємовиключними, а формують певну шкалу, на якій можливі проміжні значення. Структурно ці антоніми часто є однокореневими й утворюються за допомогою кількісних компонентів, як-от *однозначне слово — багатозначне слово, одномовність — багатомовність, однокомпонентне речення — двокомпонентне речення*. Водночас у лінгвістичній термінології функціонують і градуальні опозиції, що не мають спільної словотвірної бази,

наприклад *сильна позиція — слабка позиція, високий стиль — середній — низький стиль*. У цих випадках антонімія поєднується з градацією, що дозволяє більш гнучко описувати мовні явища.

Окрему групу становлять *контрарні антоніми*, які виражають протилежні якісні характеристики в межах одного поняттєвого поля. На відміну від привативних, вони не передбачають повної взаємної виключності, однак репрезентують протилежні полюси певної ознаки. До таких належать *абстрактна лексика — конкретна лексика, усна мова — писемна мова, синтетична форма — аналітична форма, активний стан — пасивний стан, денотат — сигніфікат, експлікатура — імплікатура*. Структурно ці антоніми здебільшого є різнокореневими, що підкреслює їхню лексичну природу, тоді як семантично вони відображають базові категоріальні протиставлення в мовознавстві.

Особливу увагу в межах інтегрованого аналізу привертає той факт, що значна частина антонімічних відношень у лінгвістичній термінології реалізується у формі термінологічних сполук. Саме в них найчіткіше простежується взаємодія структурного і семантичного рівнів. Типовою є модель, у якій один компонент є спільним, а інший виконує функцію диференційної ознаки. Наприклад, у парах *м'який приголосний — твердий приголосний, дзвінкий приголосний — глухий приголосний, відкритий склад — закритий склад, вільний наголос — зв'язаний наголос, пряма мова — непряма мова, просте речення — складне речення* спільний іменниковий компонент визначає поняттєву сферу, тоді як прикметниковий репрезентує протилежну ознаку. Така структура забезпечує високий ступінь системності, оскільки дозволяє формувати цілі ряди взаємопов'язаних термінів.

Водночас антонімічні відношення в лінгвістичній термінології не обмежуються бінарними опозиціями. У ряді випадків вони розгортаються в багатокомпонентні системи, що відображають складніші моделі категоризації. Наприклад, у категорії числа функціонують терміни *однина — двоїна — множина*, які утворюють трикомпонентну систему, тоді як назви частин мови

або відмінків формують ширші парадигматичні ряди. У таких структурах антонімія трансформується з бінарного протиставлення в багатовимірну систему відмінностей, що ще раз підкреслює її роль у формуванні наукової картини мови.

3.3. Полісемія як семантичне явище в лінгвістичній термінології

Полісемія в сучасному термінознавстві постає не як периферійне чи випадкове явище, а як одна з істотних форм семантичної організації терміна. У цьому аспекті показовою є думка Н. Л. Краснопольської, яка визначає полісемію як «наявність у семантичній структурі мовної одиниці двох і більше значень» [Краснопольська, 2010, с. 362]. Водночас дослідниця наголошує, що в термінології багатозначність сприймається інакше, ніж у загальноновживаній мові: якщо для загальнономовної лексики вона є природною закономірністю, то в термінології її оцінюють значно критичніше через прагнення до точності фахового найменування [Краснопольська, 2010, с. 362–363]. Це спостереження є важливим для нашого дослідження, оскільки воно відразу окреслює головну суперечність: полісемія в терміносистемі одночасно сприймається і як небажане явище, і як закономірний наслідок розвитку мови науки. Саме ця подвійність оцінок чітко простежується у працях різних дослідників. Так, І. М. Фецько, аналізуючи терміносистему музейництва, підкреслює, що вимога моносемності залишається одним із визначальних принципів упорядкування термінології, проте уникнути лексико-семантичних процесів, властивих загальнономовному словнику, у спеціальній лексиці не вдається [Фецько, 2015, с. 272]. Л. А. Закреницька також зауважує, що в реальних терміносистемах полісемія є досить поширеним явищем, хоч її обсяг і менший, ніж у загальноновживаній мові [Закреницька, 2013, с. 26]. У такий спосіб обидві праці підводять до принципового висновку: багатозначність не можна пояснити лише як «порушення норми», оскільки вона є фактом реального функціонування термінів. Ми вважаємо, що саме ця теза має бути вихідною для аналізу лінгвістичної термінології: не заперечення полісемії, а її системне осмислення

відкриває можливість адекватного опису терміносистеми. Важливим етапом у переосмисленні статусу полісемії є також підхід Т. Я. Волкової, яка узагальнює три основні точки зору на термінологічну багатозначність: 1) полісемія — негативне явище, яке слід усувати; 2) полісемія природна для терміна, оскільки термін залишається словом; 3) однозначність терміна — лише тенденція й ідеал [Волкова, 2004, с. 1]. Саме третя позиція видається найбільш продуктивною для нашого дослідження, оскільки вона дозволяє поєднати нормативний і описовий підходи. Дослідниця також звертає увагу на семантичну варіативність термінів, яка виявляється в різних словникових тлумаченнях однієї й тієї самої одиниці та відбиває розвиток самої науки [Волкова, 2004, с. 1; Волкова, 2004, с. 4]. Отже, полісемія постає не тільки як сукупність кількох значень, а й як свідчення руху наукового поняття, його уточнення і переосмислення.

У межах лінгвістичної термінології ця проблема набуває особливої гостроти. Н. А. Ляшук переконливо доводить, що багатозначність є досить поширеним явищем саме в терміносистемі мовознавства: за результатами суцільної вибірки з лінгвістичних словників і енциклопедій нею зафіксовано понад 2000 багатозначних терміноодиниць, а середній відсоток полісемічних одиниць у лексикографічних працях становить приблизно 5 % [Ляшук, 2012, с. 295; Ляшук, 2011, с. 320]. Особливо важливо те, що, за спостереженнями дослідниці, багатозначність охоплює не випадкові периферійні одиниці, а й базові поняття на кшталт *знак*, *текст*, *стиль*, *мова*, які «не мають загальноприйнятого розуміння» і функціонують у різних значеннях [Ляшук, 2011, с. 319]. Отже, полісемія виявляється не на узбіччі лінгвістичної терміносистеми, а в її поняттєвому ядрі. Саме тому, на наш погляд, її не можна розглядати як виняток: вона є одним із принципів реального існування лінгвістичної термінології. Ще більш вагомим для нашого підходу є те, що Н. А. Ляшук не лише фіксує поширеність полісемії, а й пояснює її причини. Дослідниця пов'язує розвиток багатозначності зі зміною наукової парадигми, термінологізацією загальновживаної лексики та функціонуванням терміна в

науковому дискурсі, де постійно відбувається прирощення нового знання [Ляшук, 2011, с. 318, 320, 322]. Особливо продуктивним видається її положення про дві сфери існування терміна — фіксації та функціонування: у словнику термін постає як статична одиниця з чіткою дефініцією, тоді як у тексті він виявляє динаміку, контекстуально розширюється й набуває нових смислових відтінків [Ляшук, 2011, с. 322]. У цьому сенсі ми схильні вважати, що полісемія лінгвістичних термінів пов'язана не лише з формальною наявністю кількох значень, а й з дискурсивною природою науки: термін розгортає свою семантику в процесі функціонування, а не лише в момент словникової фіксації. Проблему причин формування полісемії доповнюють і галузеві дослідження. Н. А. Цимбал, аналізуючи термінологію органічної хімії, наголошує, що багатозначність є одним із продуктивних способів творення нових термінів, а розвиток значень відбувається шляхом метафоричних, метонімічних і функціональних перенесень [Цимбал, 2013, с. 132]. Ця думка є надзвичайно важливою для нашої роботи, оскільки вона переводить розмову про полісемію з площини недоліку в площину механізму розвитку. Аналогічний висновок робить Н. Л. Краснопольська, пов'язуючи полісемію з асиметрією мовного знака та підкреслюючи, що вона забезпечує економність знакової системи [Краснопольська, 2010, с. 363]. Подібно І. О. Бурлакова вказує, що термінна багатозначність є типовим явищем, а її причиною є еволюція логічної сфери, яка спричиняє появу нових лексико-семантичних варіантів [Бурлакова, 2019, с. 14]. Таким чином, полісемія постає не лише як семантичне ускладнення, а і як інструмент адаптації терміносистеми до нових пізнавальних потреб.

На характер полісемії істотно впливає й взаємодія різних терміносистем. Цю закономірність простежує О. М. Богуш, яка вказує на існування зовнішньосистемної, міжсистемної та внутрішньосистемної полісемії й показує, що багатозначність формується внаслідок рухомості мовної одиниці та її здатності переходити в інші термінологічні поля [Богуш, 2016, с. 5–6]. Подібний підхід знаходимо і в Н. Л. Краснопольської, яка, досліджуючи термінологію менеджменту, виділяє внутрішньосистемну, міжсистемну (міжгалузеву) та

зовнішньосистемну полісемію [Краснопольська, 2010, с. 365–366]. У свою чергу, І. М. Фецько говорить про зовнішньосистемну полісемію як паралельне вживання терміна в кількох терміносистемах або в загальновживаному просторі, а внутрішньосистемну — як полісемію в межах однієї терміносистеми [Фецько, 2015, с. 275–276]. Саме ці спостереження дозволяють узяти сферу функціонування терміна за основу майбутньої класифікації, оскільки вони демонструють, що багатозначність у термінології реалізується не абстрактно, а в конкретних просторах функціонування значення.

Проте однієї лише класифікації за сферою функціонування недостатньо, адже значення терміна мають ще й внутрішню організацію. Саме на цьому наголошує Л. А. Закреницька, яка розглядає регулярну полісемію як структуроване явище і виокремлює радіальну, ланцюжкову та кластерну моделі розвитку значень [Закреницька, 2013, с. 26–27]. Подібний підхід підтримує і Л. Т. Миклаш, яка пропонує класифікувати полісеманти за характером семантичного зв'язку та за типом розвитку значень, указуючи на ланцюжковий, радіальний і ланцюжково-радіальний механізми [Миклаш, 2015, с. 23]. Отже, багатозначність терміна не зводиться до простого співіснування кількох значень: ці значення можуть бути організовані по-різному, а тому потребують окремого структурного опису. Ми вважаємо, що залучення цього параметра є принципово необхідним для аналізу лінгвістичних термінів, оскільки саме він дозволяє побачити, як значення співвідносяться між собою — від центрального до периферійних, послідовно чи паралельно.

Ще один важливий аспект — семантична природа зв'язків між значеннями. І. В. Шматко пропонує розуміти полісемію як відношення між значеннями лексичної одиниці, які мають спільний семантичний компонент і між якими наявний смисловий зв'язок [Шматко, 2014, с. 76]. О. Л. Білка, розвиваючи цю думку, наголошує, що основним критерієм розмежування полісемії та омонімії має бути саме семантичний аналіз, тобто виявлення наявності чи відсутності значеннєвого зв'язку між семами [Білка, 2013, с. 45–46]. Л. Т. Миклаш також акцентує, що полісемічні терміни мають простіший і прозоріший семантичний

зв'язок, ніж загальноновживані полісеманти, а тому можуть бути описані за характером розвитку їх значень [Миклаш, 2015, с. 23]. У нашому дослідженні ця теза є особливо значущою, бо дає підставу не просто констатувати кілька значень терміна, а простежувати, на чому саме ґрунтується їхня єдність.

Нарешті, окремої уваги заслуговує підхід О. М. Красівського, який трактує полісемію терміна як ієрархічно організовану сукупність інваріантного значення та змінних смислів, що реалізуються в різних спеціальних контекстах [Красівський, 2023, с. 290]. Така інтерпретація є надзвичайно корисною для нашого дослідження, оскільки дозволяє поєднати структурний і функціональний виміри: полісемія постає як система значень, що утримується спільним семантичним інваріантом, але розгортається через різні контекстуальні смисли.

Саме тому, на нашу думку, лінгвістичні терміни доцільно аналізувати не за одним, а за кількома параметрами одночасно. У межах цього дослідження за основу взято класифікацію за *сферою функціонування терміна*, відповідно до якої розмежовуються внутрішньогалузева, міжгалузева та загальномовна полісемія. Такий підхід дозволяє визначити, у якому середовищі реалізуються значення терміна. Водночас цей поділ має умовний характер, оскільки значна частина термінів функціонує одночасно в кількох сферах. Для уточнення аналізу доцільно враховувати також *характер семантичних зв'язків між значеннями*. Як зазначають Л. А. Закреницька [Закреницька, 2013, с. 26–27] та Л. Т. Миклаш [Миклаш, 2015, с. 23], значення полісемічної одиниці можуть організовуватися за радіальною, ланцюжковою або кластерною моделлю, що відображає різні типи їхнього розвитку. Окрім цього, важливим є врахування *механізмів формування полісемії*, серед яких основними виступають семантична конкретизація, узагальнення, метафоричне перенесення, функціональне переосмислення та історична трансформація значення [Цимбал, 2013, с. 134; Ляшук, 2011, с. 320]. Таким чином, полісемія лінгвістичних термінів розглядається як інтегроване явище, аналіз якого здійснюється за трьома

взаємопов'язаними параметрами: сферою функціонування, характером семантичних зв'язків і механізмами формування значень.

Полісемія лінгвістичних термінів найвиразніше виявляється у процесі їхнього функціонування, де значення розгортаються, уточнюються або переосмислюються залежно від контексту використання. У межах лінгвістичної терміносистеми це насамперед проявляється через внутрішнє розширення або конкретизацію значення. Показовим є термін *лексика*, який уживається як на позначення словникового складу мови загалом, так і окремих його підсистем, зокрема *розмовна лексика*, *професійна лексика*, *діалектна лексика*. У цьому випадку друге значення формується шляхом звуження першого і прив'язується до конкретної ознаки. Подібно функціонує термін *семантика*, який одночасно означає розділ мовознавства і значення мовної одиниці (*семантика слова*, *семантика речення*), що відображає перехід від узагальненого поняття до конкретного рівня аналізу. Термін *лексикографія* демонструє ще складнішу структуру, оскільки позначає і галузь мовознавства, і практичну діяльність зі створення словників, і сукупність словникових праць, унаслідок чого значення послідовно розгортаються від абстрактного до результативного. Аналогічну організацію мають терміни *номінація* (процес називання і його результат), *деривація* (процес словотворення і система похідних одиниць), *трансформація* (операція зміни структури і її результат), де поєднуються процесуальне та результативне значення. Водночас у межах лінгвістичної термінології функціонують терміни, значення яких не утворюють послідовного переходу, а співіснують паралельно. Так, *вербалізація* означає як словотвірний процес, так і психолінгвістичний етап реалізації мовлення; *текст* може розглядатися як продукт мовленнєвої діяльності, як об'єкт лінгвістичного аналізу або як комунікативна одиниця; *дискурс* уживається на позначення процесу мовлення, сукупності текстів або соціально зумовленої мовної практики. У цих випадках значення не зводяться одне до одного, а співвідносяться через належність до різних аспектів опису мовного явища. Часто багатозначність зумовлюється зміною рівня абстракції: термін *структура* означає як загальний принцип

організації, так і конкретну модель (*структура речення*), а *система* — як мову в цілому і як її окремі підсистеми (*фонологічна система, граматична система*). Подібно термін *категорія* функціонує як загальнонаукове поняття і як конкретні граматичні категорії (*категорія числа, роду, виду*), що відображає поступову деталізацію значення.

Полісемія лінгвістичних термінів виявляється також у їх функціонуванні в різних галузях знання. У таких випадках значення об'єднуються спільним смисловим ядром, але конкретизуються залежно від об'єкта дослідження. Наприклад, *акомодація* у мовознавстві означає взаємодію звуків, тоді як у біології — пристосування організму; *нейтралізація* в лінгвістиці позначає зняття фонологічного протиставлення, а в хімії — взаємодію кислот і основ; *валентність* у мовознавстві означає здатність слова поєднуватися з іншими словами, а в хімії — здатність атома утворювати зв'язки. Особливо показовим є термін *корінь*, що в лінгвістиці означає основну частину слова, у математиці — числову величину, у біології — частину рослини, проте в усіх випадках зберігається спільне уявлення про основу. Значна частина термінів формується на межі загальнонавчованої та спеціальної лексики, що також сприяє виникненню полісемії. Так, слово *поле* в загальному значенні означає простір, а в лінгвістиці — сукупність одиниць (*лексико-семантичне поле*); *ядро* означає центральну частину об'єкта і водночас основний компонент структури (*ядро речення*). Подібні процеси спостерігаємо і в слові *алогізм*, яке в загальному значенні означає нелогічність, а в лінгвістиці — стилістичний прийом, а також у слові *лінгвіст*, яке поряд із фаховим значенням функціонує і в нетермінологічному значенні на позначення людини, що володіє мовами. Окремі терміни належать до загальнонаукових і функціонують у кількох галузях знання одночасно, що ускладнює їх однозначну класифікацію. Наприклад, *ряд* функціонує як у загальній мові, так і в різних науках і в лінгвістиці, позначаючи послідовність елементів; *позиція* може означати місце елемента в структурі (*позиція звука*), умови його реалізації або загальне положення; *структура* і *система* поєднують загальнонаукове і спеціалізоване значення, функціонуючи в різних галузях

і водночас у межах мовознавства. Таким чином, аналіз конкретних лінгвістичних термінів показує, що полісемія реалізується через різні сфери функціонування, у межах яких значення можуть звужуватися, розширюватися або співіснувати паралельно. У більшості випадків вони зберігають спільне смислове ядро, проте відрізняються за рівнем абстракції, сферою застосування та контекстом уживання, що і визначає специфіку полісемії в лінгвістичній термінології.

3.4. Функційна роль синонімії, антонімії та полісемії в лінгвістичній термінології

Функційний аспект семантичних відношень у лінгвістичній термінології є одним із ключових для розуміння принципів організації терміносистеми, оскільки саме через функції виявляється роль синонімії, антонімії та полісемії у процесах номінації, пізнання, систематизації та комунікації наукового знання. Аналіз цих явищ дає підстави стверджувати, що вони виконують не низку важливих функцій, без яких повноцінне функціонування терміносистеми є неможливим.

Передусім синонімія, антонімія та полісемія реалізують *номінативну функцію*, проте у різний спосіб. Синонімія забезпечує номінативну гнучкість наукової мови, оскільки наявність кількох термінів для позначення одного поняття дає змогу обирати найдоречнішу одиницю залежно від комунікативної ситуації. Так, у фаховому дискурсі перевага надається інтернаціональним термінам (*асиміляція, полісемія, білінгвізм*), тоді як у навчальному або популярному викладі частіше використовуються питомі відповідники (*уподібнення, багатозначність, двомовність*). Полісемія, своєю чергою, дозволяє одній мовній одиниці позначати кілька взаємопов'язаних понять, як це спостерігається в термінах *лексика, семантика, деривація*, де значення розширюється або уточнюється залежно від потреб опису. Антонімія ж формує номінацію через протиставлення, уточнюючи значення терміна через його співвіднесення з протилежним.

У межах синонімії виразно реалізується також *пояснювальна (інтерпретаційна) функція*, оскільки один із членів синонімічного ряду часто є семантично прозорішим і сприяє кращому розумінню поняття. Саме цю роль виконують відповідники типу *чергування звуків* щодо терміна *альтернація* або *неозначена форма дієслова* щодо *інфінітива*. Як слушно зауважує Є. А. Карпіловська, різні номінації можуть відображати різні аспекти осмислення наукового об'єкта, а отже, виконувати когнітивну функцію [Карпіловська, 2019, с. 19–20] .

Важливе місце посідає *когнітивна функція*, яка полягає в тому, що семантичні відношення беруть участь у формуванні й структуруванні знань про мовні явища. У випадку синонімії це особливо виразно простежується у квазісинонімічних рядах, де кожен термін акцентує окремий аспект поняття, наприклад: *підмет — суб'єкт — актант — агенс — аргумент*, що відображає різні підходи до опису синтаксичних відношень. Антонімія також виконує когнітивну функцію, оскільки значення терміна розкривається через його співвіднесення з протилежним поняттям, що сприяє формуванню цілісного уявлення про відповідну категорію; на це звертає увагу І. М. Фецько, підкреслюючи роль антонімії у пізнавальному процесі [Фецько, 2022, с. 64]. Полісемія ж відображає динаміку наукового пізнання, що простежується в розвитку значень термінів *дискурс, текст, структура*.

Тісно пов'язаною з когнітивною є *системоорганізувальна (систематизувальна) функція*, яка забезпечує впорядкування терміносистеми. Антонімія виконує тут провідну роль, формуючи цілісні опозиційні структури, як-от: *просте — складне речення, головні — другорядні члени речення, підрядний — сурядний зв'язок, пряма — непряма мова, синтетична — аналітична форма*. Як зазначає І. Ю. Василяйко, антонімія сприяє систематизації наукових понять і визначенню їхніх взаємозв'язків [Василяйко, 2015, с. 266] . У межах цієї функції реалізуються також *диференційна функція*, яка забезпечує чітке розмежування понять (*повнозначні — неповнозначні слова, відмінювані — невідмінювані слова, м'які — тверді приголосні, дзвінки — глухі*

приголосні), і *класифікаційна функція*, що лежить в основі поділу мовних явищ (*сполучникове — безсполучникове речення, усна — писемна мова, однозначне — багатозначне слово*) . Полісемія підтримує системність через спільне смислове ядро значень (*система, категорія, модель*), а синонімія формує паралельні ряди термінів.

Не менш вагомою є *комунікативна функція*, яка забезпечує передачу наукової інформації. Синонімія дозволяє адаптувати термінологію до рівня адресата, поєднуючи інтернаціональні та національні відповідники; доцільність такого співіснування підкреслює Н. Ф. Непийвода [Непийвода, 1997, с. 25] . Полісемія забезпечує гнучкість уживання терміна в різних контекстах (*модель, поле, валентність*), а антонімія сприяє логічності викладу через протиставлення. У цьому контексті реалізується також *метамовна функція антонімії*, оскільки протиставлення активно використовується у визначеннях і поясненнях термінів.

Суттєвою є і *функція економії мовних засобів*. Синонімія забезпечує можливість вибору між розгорнутими і скороченими формами (*лінгвістична прагматика — лінгвопрагматика, аксіологічна лінгвістика — аксіолінгвістика*), антонімія — утворення системних опозицій за допомогою афіксів, а полісемія — використання вже наявних одиниць у нових значеннях (*корінь, модель, система*) .

Важливою є також *адаптаційна функція*, яка проявляється в інтеграції національної термінології у світовий науковий простір. Інтернаціональні терміни забезпечують міжмовну комунікацію, тоді як національні відповідники сприяють укоріненню терміносистеми у власному мовному середовищі .

Водночас семантичні відношення можуть виконувати і *потенційно ускладнювальну функцію*, оскільки синонімія і полісемія іноді створюють труднощі у процесі засвоєння термінології. Це зумовлює необхідність її стандартизації, однак повне усунення таких явищ є недоцільним, оскільки вони забезпечують гнучкість і пізнавальну глибину наукової мови.

Отже, синонімія, антонімія та полісемія виконують комплекс взаємопов'язаних функцій (номінативну, пояснювальну, когнітивну, системоорганізувальну (з диференційним і класифікаційним аспектами), комунікативну (включно з метамовною), економії мовних засобів і адаптаційну), що забезпечують ефективне функціонування лінгвістичної термінології як цілісної, динамічної та відкритої системи.

Висновки до третього розділу

У другому розділі магістерської роботи здійснено комплексний аналіз семантичної організації лінгвістичної термінології, що передбачає розгляд основних типів семантичних відношень — синонімії, антонімії та полісемії — як взаємопов'язаних механізмів структурування терміносистеми. Проведене дослідження засвідчило, що зазначені явища не є ізольованими чи випадковими, а становлять системні чинники формування, упорядкування та розвитку лінгвістичної термінології.

Аналіз синонімічних відношень показав, що синонімія в лінгвістичній термінології має багаторівневий характер і реалізується у формі абсолютних, відносних і квазісинонімів, а також взаємодіє з явищем варіантності. Встановлено, що джерелами синонімії виступають як інтернаціоналізація наукової мови, так і внутрішньомовні процеси номінації. Матеріал словника лінгвістичної термінології дозволив виявити типові моделі синонімічних відповідностей, зокрема співвідношення інтернаціональних і питомих термінів, однослівних і розгорнутих найменувань, а також повних і скорочених форм. Це свідчить про динамічний характер терміносистеми, у межах якої синонімія виконує не лише номінативну, а й адаптаційну та когнітивну роль.

Дослідження антонімічних відношень дало змогу встановити, що антонімія є одним із провідних механізмів системної організації лінгвістичної термінології, оскільки саме через протиставлення забезпечується чітка диференціація понять. У роботі обґрунтовано доцільність інтегрованого підходу до аналізу антонімії, який поєднує структурно-словотвірний і семантичний

аспекти. У межах цього підходу виокремлено привативні, векторні, градуальні та контрарні антоніми, що відображають різні типи протиставлення мовознавчих понять. Залучення словникового матеріалу дозволило простежити регулярність антонімічних опозицій та їхню роль у формуванні поняттєвих полів і класифікаційних моделей.

Аналіз полісемії засвідчив, що багатозначність є органічною властивістю лінгвістичної термінології, яка виникає внаслідок розвитку наукового знання, зміни дослідницьких парадигм і функціонування терміна в різних контекстах. У роботі доведено, що полісемія не може розглядатися виключно як порушення принципу однозначності, а виступає закономірним результатом еволюції терміносистеми. На основі узагальнення наукових підходів і аналізу словникових даних запропоновано інтегровану модель опису полісемії, що враховує сферу функціонування терміна, характер семантичних зв'язків між значеннями та механізми їх формування. Це дозволило виявити різні типи багатозначності та простежити їхню роль у концептуалізації мовознавчих понять.

Узагальнення результатів аналізу дає підстави стверджувати, що синонімія, антонімія та полісемія виконують не лише номінативну, а й низку важливих функцій у лінгвістичній термінології. Вони забезпечують гнучкість і адаптивність наукової мови, сприяють диференціації та систематизації понять, а також відображають когнітивні процеси осмислення мовної дійсності. Саме через взаємодію цих явищ формується внутрішня структура терміносистеми, її ієрархічність і здатність до розвитку.

Отже, семантична організація лінгвістичної термінології постає як складна багаторівнева система, у межах якої синонімічні, антонімічні та полісемічні відношення виступають взаємодоповнювальними механізмами структурування та функціонування наукового знання. Їхній аналіз дозволяє глибше зрозуміти принципи формування терміносистеми та окреслити основні тенденції її розвитку в сучасному мовознавстві.

РОЗДІЛ 4 СЛОВОТВІРНІ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ

4.1. Способи термінотворення та дериваційні моделі в лінгвістичній термінології

У сучасному мовознавстві термінотворення розглядається як один із ключових механізмів формування спеціалізованої лексики, що забезпечує номінацію, систематизацію та функціонування наукових понять у межах фахової комунікації. Інтенсивний розвиток науки, зокрема лінгвістики, зумовлює постійне поповнення термінологічного складу мови, що актуалізує потребу в теоретичному осмисленні способів творення термінів та закономірностей їхньої деривації [Томіленко, 2015, с. 5]. Теоретичний аналіз термінотворення засвідчує, що цей процес має комплексний характер і поєднує мовні та позамовні чинники. Як зазначає Є. П. Копіца, «процес термінотворення має більш свідомий і регульований характер», а номінація наукових понять істотно відрізняється від загальномовної [Копіца, 2005, с. 123]. Це дозволяє розглядати термінотворення як цілеспрямовану діяльність, орієнтовану на забезпечення точності, однозначності та системності наукової комунікації.

У цьому контексті важливим є положення про системний характер термінології. Як підкреслює С. М. Дерба, лінгвістичні терміни функціонують як елементи цілісної системи, у якій встановлюються семантичні та дериваційні зв'язки між одиницями, що забезпечують її впорядкованість і структурованість [Дерба, 2012, с. 159]. Водночас дослідниця наголошує, що терміни «функціонують за законами обох систем» — загальномовної та термінологічної, поєднуючи мовну й спеціальну інформацію [Дерба, 2012, с. 160]. Системність термінотворення виявляється, зокрема, у формуванні словотвірних гнізд, у межах яких терміни пов'язані спільною основою та семантикою. Наприклад, ряди типу *синонім* — *синонімія* — *синоніміка* демонструють регулярність дериваційних процесів і засвідчують закономірний характер формування

терміносистеми [Дерба, 2012, с. 163]. Таким чином, деривація постає як ключовий механізм організації лінгвістичної термінології.

У сучасному термінознавстві не існує єдиної універсальної класифікації способів термінотворення, що зумовлено різними підходами до визначення їхньої сутності. Як зазначають Н. Дьячок і О. Івко, «у теоретичному мовознавстві було запропоновано декілька класифікацій способів словотворення» [Дьячок, Івко, 2024, с. 41]. Водночас найбільш поширеним є поділ на морфологічні та неморфологічні способи, що ґрунтується на характері використаних мовних засобів. Морфологічні способи термінотворення базуються на використанні словотвірних ресурсів мови й охоплюють афіксацію, композицію, аббревіацію та інші формальні механізми. Подібну думку висловлює і І. І. Судук, наголошуючи на високій продуктивності морфологічних способів у формуванні термінів [Судук, 2024, с. 21].

Центральне місце серед морфологічних способів посідає афіксація, зокрема суфіксація, яка забезпечує формування значної частини лінгвістичних термінів. Як зазначає І. Павлюк, афіксація є «продуктивним способом термінотворення», що дозволяє створювати системно пов'язані одиниці [Павлюк, 2016, с. 97]. Це узгоджується з положенням С. М. Дерби про домінування похідних термінів у лінгвістичній термінології [Дерба, 2012, с. 162]. Префіксація, своєю чергою, виконує переважно модифікаційну функцію, уточнюючи значення терміна, тоді як префіксально-суфіксальні моделі забезпечують формування складніших дериваційних структур. Важливу роль у морфологічному термінотворенні відіграє також композиція, яка передбачає поєднання кількох основ. Як засвідчують дослідження, складні терміни є результатом прагнення до точного відображення складних наукових понять [Книшенко, 2014, с. 214]. С. М. Дерба також зазначає, що поширення складних і складених термінів зумовлене складністю позначуваних явищ і процесів [Дерба, 2012, с. 162]. Окреме місце посідає аббревіація як спосіб мовної економії, що забезпечує компактність термінів, хоча її статус у системі словотвору залишається дискусійним [Дьячок, Івко, с. 41].

Поряд із морфологічними способами функціонують неморфологічні, які ґрунтуються на семантичних і синтаксичних трансформаціях мовних одиниць. До них належать лексико-семантичний, морфолого-синтаксичний і лексико-синтаксичний способи, що підтвержує О. О. Мунтян у своїй праці. [Мунтян, 2020, с. 24]. Лексико-семантичний спосіб передбачає переосмислення значення слова, що дозволяє використовувати загальноживану лексику як термінологічну. Як зазначає Л. В. Харчук, у цьому випадку «звукова оболонка слова залишається незмінною, але набуває нового значення» [Харчук, с. 254]. Семантичні процеси, зокрема метафоризація та метонімізація, відіграють важливу роль у формуванні термінології. Л. Є. Гапонова підкреслює, що метафора є ефективним засобом творення термінів, оскільки забезпечує перенесення значення на основі подібності [Гапонова, 2013, с. 97]. Подібні процеси засвідчені й у дослідженнях інших галузевих терміносистем, де семантична деривація виступає продуктивним способом термінотворення [Книшенко, 2014, с. 214]. Сучасні дослідження також акцентують на ролі міжгалузевих процесів, зокрема транстермінологізації, яка визначається як перенесення терміна з однієї галузі знань до іншої [Краснопольська, Ярошевич, 2024, с. 215]. Важливим джерелом поповнення термінології є й запозичення, що зумовлено необхідністю номінації нових понять і прагненням до інтернаціоналізації науки [Ковальчук, 2025, с. 149]. Як зазначає С. М. Дерба, значна частина лінгвістичних термінів має іншомовне походження, що пов'язано з розвитком наукового знання та потребою в точному позначенні понять [Дерба, 2012, с. 162].

Отже, термінотворення в лінгвістичній термінології є системно організованим процесом, що реалізується через взаємодію морфологічних і неморфологічних способів і відображається у формуванні типових дериваційних моделей. На нашу думку, визначальною рисою цього процесу є поєднання мовної закономірності з концептуальною вмотивованістю, що забезпечує не лише структурну впорядкованість терміносистеми, а й її здатність до подальшого розвитку.

4.1.1 Морфологічні способи термінотворення лінгвістичних термінів

Аналіз лінгвістичної термінології засвідчує, що її формування значною мірою зумовлене морфологічними способами словотворення, які забезпечують системність, структурну впорядкованість і семантичну диференціацію терміносистеми. У межах досліджуваного матеріалу чітко простежується домінування суфіксації, тоді як префіксація, префіксально-суфіксальні утворення та різні типи складення виконують допоміжні, але функційно важливі ролі.

Тож найбільш продуктивним способом творення лінгвістичних термінів є суфіксація, яка реалізується через систему спеціалізованих словотвірних формантів. У межах цієї системи виокремлюються кілька основних груп суфіксів, кожна з яких закріплена за певним типом значення, що підтверджується даними морфемної лексикографії [Полюга, 2001]. Передусім це суфікси процесуальності -аці- / -ізаці- / -фікаці-, що функціонують у термінах *асиміляція, дисиміляція, редукція, деривація, трансформація, актуалізація, граматикалізація, кодифікація, субстантивізація, адвербіалізація*. Саме ці форманти формують значення процесу, забезпечуючи регулярне творення похідних типу *дериваційний, трансформаційний, кодифікаційний*, а також іменників на позначення результату (*дериват*). Паралельно функціонують питомі суфікси процесуальності -енн- / -анн- / -інн-, представлені в термінах *словотворення, членування, узгодження, керування, порівняння*. Ці утворення формуються на базі дієслівних основ і відображають дію як абстрактний процес. Співіснування моделей типу *деривація – словотворення* або *трансформація – перетворення* засвідчує варіативність термінотворення та взаємодію інтернаціональних і національних словотвірних засобів. Для позначення абстрактних властивостей і ознак функціонують суфікси -ість, -ність, які реалізуються в термінах *експресивність, варіативність, нормативність, граматичність, когерентність*. Ці форманти формують узагальнені назви характеристик мовних явищ і утворюють регулярні дериваційні пари з прикметниковими основами: *нормативний – нормативність*,

варіативний – варіативність. Суфікси -ізм, -изм забезпечують творення термінів на позначення типів мовних явищ та одиниць: *архаїзм, неологізм, діалектизм, варваризм, солецизм, плеоназм*. Вони формують класифікаційний рівень терміносистеми й відзначається стабільністю функціонування. Окрему групу становлять терміни з суфіксом -ем-, що позначають елементарні одиниці мовної системи: *фонема, морфема, лексема, семема*. Цей формант формує значення «мінімальної одиниці» та є твірною основою для похідних слів: *фонемний, морфемний, фонеміка, морфеміка*. Для позначення галузей мовознавства та напрямів дослідження функціонують суфіксальні компоненти -логі-, -графі-, -ик-, представлені в термінах *фонологія, морфологія, синтаксисологія, лексикографія, стилістика, семіотика*. Вони забезпечують системну організацію термінології за принципом наукової диференціації. У межах терміносистеми також функціонують суфікси результативного та об'єктного значення -ат-, -ант-, -ент- (*дериват, формант, детермінант, компонент, корелят*), а також менш продуктивні, але наявні суфікси -ач, -атор (*означник, класифікатор*), що формують назви носіїв ознаки або структурних елементів. Важливу роль відіграють прикметникові суфікси -н-, -ичн-, -альн-, -ов- / -ев- / -єв-, які забезпечують формування атрибутивних термінів: *фонемний, морфемний, синтаксичний, вербальний, текстовий, значеннєвий*. Саме ці форми активно функціонують у складі складених термінів і термінологічних словосполучень.

Префіксація у лінгвістичній термінології виконує переважно семантико-модифікаційну функцію, уточнюючи або конкретизуючи значення базових термінів. Найбільш продуктивними є префікси іншомовного походження: анти- (*антитеза, антонім, антифразис*), де- (*десемантизація*), дис- (*дисиміляція*), ре- (*реаналіз, реінтерпретація*), суб- (*субкатегорія*), інтер- (*інтерференція*), транс- (*трансформація*), контр- (*контрпозиція*). Вони формують системні семантичні опозиції (*асиміляція – дисиміляція, семантизація – десемантизація*) та уточнюють структуру поняттєвих зв'язків. Поряд із ними функціонують питомі префікси без-, над-, під-, пере-, між-,

представлені в термінах *безособовий, надсегментний, підрядність, переосмислення, міжмовний*. Вони забезпечують вираження значень відсутності, ієрархії, повторності та взаємодії.

Префіксально-суфіксальні утворення ґрунтуються на одночасному використанні префіксальних і суфіксальних формантів, що забезпечує формування термінів із складною семантичною структурою. Найбільш продуктивними є моделі з префіксами іншомовного походження та суфіксами процесуальності: *десемантизація, реінтерпретація, субстантивізація, адвербіалізація*. У цих утвореннях префікс задає напрям зміни, а суфікс формує процесуальне значення. Також функціонують утворення з питомими префіксами і суфіксами -енн- / -анн-: *переосмислення, підпорядкування*.

Важливим способом термінотворення є основоскладання (композиція), яке передбачає поєднання кількох основ у межах одного слова. У лінгвістичній термінології це реалізується в термінах *мовознавство, словотвір, словоформа, звукопис, правопис*, а також у складних утвореннях іншомовного типу: *морфосинтаксис, психолінгвістика, соціолінгвістика*. Словоскладання (юкстапозиція) передбачає поєднання повних слів без їх морфемного злиття і реалізується в термінах типу *складнопідрядне речення, питально-окличне речення, звукобуквений аналіз*. У цих випадках компоненти зберігають формальну самостійність, але функціонують як єдина номінативна одиниця. Скорочення (аббревіація) є допоміжним способом термінотворення, що забезпечує компактність і стандартизацію термінів. У лінгвістичній сфері функціонують ініціальні аббревіатури (НЛП), а також утворення, що виникають унаслідок скорочення складних назв: *лінгвогеографія, психолінгвістика*. Хоча цей спосіб менш характерний для термінології, він активно використовується в сучасному науковому дискурсі.

Отже, морфологічні способи термінотворення забезпечують формування лінгвістичної термінології як системно організованої сукупності одиниць. Провідну роль відіграє суфіксація, яка формує ядро терміносистеми, тоді як

префіксація, префіксально-суфіксальні утворення та різні типи складення забезпечують уточнення, деталізацію та структурну диференціацію термінів.

4.1.2. Неморфологічні способи термінотворення

Аналіз лінгвістичної термінології засвідчує, що поряд із морфологічними способами важливу роль у її формуванні відіграють неморфологічні способи термінотворення, які не передбачають використання словотвірних афіксів, а ґрунтуються на переосмисленні вже наявних мовних одиниць або на зміні їх функційного статусу. До них належать лексико-семантичний, морфолого-синтаксичний та синтаксичний способи, кожен із яких забезпечує формування термінів через специфічні мовні процеси.

Найбільш продуктивним серед неморфологічних способів є лексико-семантичний, що реалізується через зміну значення загальновживаних слів і їхню спеціалізацію в науковій сфері. У лінгвістичній термінології це передусім виявляється у звуженні значення, коли слово набуває чітко окресленої дефініції: *корінь (слова)*, *основа (слова)*, *поле (лексичне)*, *гніздо (словотвірне)*, *дерево (синтаксичне)*. У цих випадках відбувається перехід від загального до спеціалізованого значення, що забезпечує точність наукової номінації. Окремим різновидом лексико-семантичного способу є метафоризація, яка ґрунтується на перенесенні значення за подібністю. У лінгвістичній термінології це простежується в термінах *мовне дерево*, *крилатий вислів*, *сильна позиція*, *слабка позиція*, *ланцюжок слів*. У цих утвореннях абстрактні мовні явища осмислюються через образні уявлення, що полегшує їх концептуалізацію. Метонімізація, на відміну від метафоризації, базується на перенесенні значення за суміжністю. Вона реалізується, зокрема, у випадках, коли назва певного явища використовується для позначення пов'язаного з ним об'єкта або функції: *форма* (як реалізація граматичної категорії), *позиція* (як місце функціонування мовної одиниці), *структура* (як організація елементів). У таких випадках відбувається уточнення значення без зміни форми слова.

Морфолого-синтаксичний спосіб термінотворення пов'язаний зі зміною частиномовної належності слова без формальної зміни його структури. У лінгвістичній термінології це реалізується через субстантивацію, коли прикметники або дієприкметники набувають функції іменника: *означуване, підрядне, сурядне*. Такі одиниці функціонують як іменники внаслідок еліпсиса означуваного компонента.

Синтаксичний спосіб термінотворення є надзвичайно продуктивним і реалізується через утворення термінів-словосполучень. Найпоширенішими є двокomпонентні моделі типу «прикметник + іменник»: *фонетичний закон, граматична категорія, мовна норма, стилістичний засіб, синтаксична функція*. У таких конструкціях прикметник виконує уточнювальну функцію, конкретизуючи родові поняття. Поширеною є також модель «іменник + іменник», представлена термінами *категорія виду, форма слова, тип речення*, де перший компонент визначає загальну категорію, а другий — конкретизує її зміст. Ці структури відображають ієрархічні зв'язки між поняттями. Багатокomпонентні терміни забезпечують ще вищий рівень точності: *актуальне членування речення, функціонально-стилістична диференціація мови, синтаксична структура висловлення, комунікативна організація тексту*. Вони дозволяють деталізувати складні наукові поняття, хоча й характеризуються меншою компактністю.

Отже, неморфологічні способи термінотворення забезпечують формування лінгвістичної термінології через переосмислення, функційні зміни та синтаксичне поєднання мовних одиниць. Найбільш продуктивним є лексико-семантичний спосіб, який дозволяє ефективно використовувати наявні мовні ресурси, тоді як синтаксичний спосіб забезпечує точність і деталізацію наукових понять. Саме взаємодія цих механізмів сприяє гнучкості та динамічному розвитку лінгвістичної терміносистеми.

4.2. Структурна організація лінгвістичних термінів

Структурна організація лінгвістичної термінології визначається кількістю компонентів, характером їх поєднання та ступенем семантичної цілісності терміна. Найпростішими за будовою є однокомпонентні терміни, які становлять основу терміносистеми. Вони репрезентують базові поняття мовознавства і функціонують як структурно неподільні одиниці на синтаксичному рівні. До них належать як загальномовні слова, що набули термінологічного значення (*звук, слово, речення, наголос*), так і спеціалізовані терміни (*фонема, морфема, лексема, синтаксис, парадигма*). Такі одиниці характеризуються високим ступенем узагальненості й виконують роль опорних елементів терміносистеми. Вони часто виступають ядром для побудови складніших термінів, входячи до їх структури як головні компоненти: *речення* → *складнопідрядне речення*, *слово* → *форма слова*.

Структурно складнішими є терміни-композиції (складні слова), які формуються шляхом об'єднання кількох основ у межах однієї лексичної одиниці. Їх особливістю є те, що вони функціонують як єдине слово, але водночас містять у своїй структурі кілька смислових центрів. У лінгвістичній термінології це, зокрема, *мовознавство, словотвір, словоформа, звукопис, правопис, морфосинтаксис*. Такі терміни характеризуються високим рівнем смислової насиченості, оскільки поєднують у собі кілька змістових компонентів, що дозволяє компактно виражати складні поняття. Важливою їх ознакою є здатність до подальшого функціонування як основи для нових термінів: *словотвір* → *словотвірний рівень*, *морфосинтаксис* → *морфосинтаксичний аналіз*.

Найбільш розгорнутим типом є терміни-словосполучення, які реалізують синтаксичний рівень структурної організації. Саме вони забезпечують максимальну точність і деталізацію наукових понять. За кількістю компонентів їх поділяють на двоконпонентні та багатоконпонентні. Двоконпонентні терміни є найпоширенішими. Вони будуються за кількома типовими моделями.

Найпродуктивнішою є модель «прикметник + іменник», наприклад: *фонетичний закон, граматична категорія, мовна норма, синтаксична функція*. У таких структурах іменник виконує роль ядра, а прикметник уточнює або конкретизує його значення, звужуючи обсяг поняття. Іншою поширеною моделлю є «іменник + іменник»: *категорія виду, форма слова, тип речення*, де перший компонент задає родові поняття, а другий — видові характеристики. Багатокomпонентні терміни відзначаються ще більшою структурною складністю і використовуються для позначення детально диференційованих наукових понять: *актуальне членування речення, функціонально-стилістична диференціація мови, синтаксична структура висловлювання, комунікативна організація тексту*. У таких утвореннях кожен компонент виконує уточнювальну функцію, поступово конкретизуючи значення базового поняття. Характерною ознакою є ієрархічність: компоненти підпорядковуються один одному, формуючи розгалужену семантичну структуру. Важливою тенденцією структурної організації є взаємопереходи між різними типами термінів. Зокрема, багатокomпонентні словосполучення можуть у процесі розвитку мови трансформуватися в складні слова: *звукове сполучення → звукосполучення, медійна лінгвістика → медіалінгвістика*. Це свідчить про прагнення терміносистеми до економії мовних засобів і підвищення компактності вираження.

Таким чином, структурна організація лінгвістичних термінів характеризується ієрархічністю та варіативністю. Усі типи термінів реалізують номінативну функцію, однак відрізняються за ступенем семантичної ємності та точності репрезентації наукових понять: однокомпонентні терміни забезпечують лаконічне найменування, складні слова — семантичну конденсацію, а терміни-словосполучення — максимальну точність і деталізацію. Сукупність цих типів формує цілісну, динамічну систему, здатну ефективно обслуговувати потреби наукової комунікації.

Висновки до четвертого розділу

У третьому розділі здійснено комплексний аналіз словотвірних і структурних особливостей лінгвістичної термінології сучасної української мови, що дало змогу виявити основні закономірності її формування, функціонування та організації як цілісної системи наукової номінації.

У процесі дослідження встановлено, що термінотворення в лінгвістичній галузі має системний і впорядкований характер, зумовлений потребами точного, однозначного й стандартизованого позначення наукових понять. Воно реалізується через сукупність дериваційних моделей, які характеризуються регулярністю, повторюваністю та семантичною спеціалізацією. Виявлено, що ці моделі формують своєрідний словотвірний каркас терміносистеми, забезпечуючи її стабільність і передбачуваність.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив домінування морфологічних способів термінотворення, серед яких провідну роль відіграє суфіксація. Саме вона забезпечує найвищий рівень продуктивності та формує основний масив термінів завдяки використанню спеціалізованих суфіксів із чітко закріпленими значеннями. Префіксація виконує переважно модифікаційну функцію, уточнюючи або протиставляючи значення термінів, тоді як префіксально-суфіксальні утворення дозволяють передавати складні динамічні процеси. Важливе місце посідають також різні типи складання — основоскладання, словоскладання та аббревіація, які забезпечують формування структурно компактних і семантично насичених одиниць.

Водночас встановлено, що неморфологічні способи термінотворення відіграють важливу допоміжну роль у розширенні лінгвістичної терміносистеми. Найбільш продуктивним серед них є лексико-семантичний спосіб, що реалізується через спеціалізацію значення загальноновживаних слів, а також через метафоризацію і метонімізацію. Морфолого-синтаксичний спосіб забезпечує перехід мовних одиниць до термінологічного вжитку без формальних змін, тоді як синтаксичний спосіб сприяє утворенню

термінів-словосполучень, які відзначаються високим рівнем точності та здатністю до деталізації складних понять.

Окрему увагу в розділі приділено структурній організації лінгвістичних термінів. Виявлено, що терміносистема має ієрархічну будову й представлена однокомпонентними та багатокомпонентними термінами, складними словами та термінами-словосполученнями. З'ясовано, що однокомпонентні терміни становлять базовий рівень і виконують функцію первинної номінації, багатокомпонентні терміни забезпечують семантичну концентрацію та компактність, а терміни-словосполучення дозволяють досягати максимальної точності й деталізації наукових понять. Установлено також динамічний характер цієї системи, що виявляється у взаємопереходах між різними структурними типами.

Отже, проведений аналіз підтверджує, що лінгвістична термінологія є складною, багаторівневою та динамічною системою, у якій словотвірні й структурні механізми тісно взаємодіють. На нашу думку, саме поєднання регулярності дериваційних моделей, семантичної диференціації та структурної варіативності забезпечує ефективність функціонування терміносистеми та її здатність до подальшого розвитку відповідно до потреб сучасного мовознавства.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено комплексне дослідження української лінгвістичної термінології в етимологічному, структурно-семантичному та словотвірному аспектах. Проведений аналіз дозволив з'ясувати закономірності формування та функціонування сучасної української лінгвістичної терміносистеми, визначити її основні структурні й семантичні характеристики, простежити процеси адаптації іншомовних елементів, а також охарактеризувати продуктивні моделі термінотворення. У результаті дослідження підтверджено, що українська лінгвістична термінологія є складною, динамічною та відкритою системою, яка відображає не лише розвиток мовознавчої науки, а й загальні тенденції розвитку наукової метамови.

У процесі опрацювання наукової літератури з'ясовано, що сучасне термінознавство сформувалося як окрема галузь мовознавства, яка поєднує традиційні лексикологічні підходи з когнітивним, комунікативним і функційним осмисленням терміна. Встановлено, що в сучасній лінгвістиці термін розглядається не лише як засіб номінації спеціального поняття, а як елемент цілісної терміносистеми, пов'язаний із процесами пізнання, систематизації та передавання наукового знання. Аналіз наукових підходів дав змогу визначити основні ознаки терміна, серед яких найважливішими є системність, дефінітивність, точність, тенденція до однозначності, стилістична нейтральність, спеціалізованість і кодифікованість. Водночас доведено, що сучасна лінгвістична термінологія характеризується варіантністю, динамічністю та відкритістю до змін, що пов'язано з розвитком мовознавства, виникненням нових наукових напрямів і посиленням міждисциплінарних зв'язків.

У роботі встановлено, що лінгвістична термінологія є особливою терміносистемою, специфіка якої визначається її метамовним характером. На відміну від інших галузевих терміносистем, вона спрямована на опис самої мови як об'єкта наукового пізнання, тому її одиниці характеризуються високим рівнем абстрактності та концептуальної зумовленості. Доведено, що

лінгвістична термінологія формується під впливом різних наукових шкіл і теоретичних парадигм, що зумовлює наявність варіантних термінів, синонімічних найменувань і неоднозначності окремих дефініцій. Водночас саме системний характер термінології забезпечує цілісність лінгвістичної метамови та її здатність репрезентувати структуру наукового знання.

У межах дослідження класифікації лінгвістичних термінів за походженням з'ясовано, що сучасна українська лінгвістична терміносистема поєднує питомі українські та запозичені елементи. Питомі терміни формуються на основі внутрішніх ресурсів української мови та відображають національні особливості термінотворення. Водночас значну частину сучасної лінгвістичної термінології становлять запозичення, передусім грецького й латинського походження, які є основою міжнародної наукової метамови. Крім того, у роботі виявлено терміни французького, англійського, німецького та іншого іншомовного походження, що засвідчує активну взаємодію української лінгвістичної термінології з європейським науковим простором. Доведено, що процеси запозичення є закономірним явищем розвитку наукової мови, оскільки забезпечують інтеграцію української терміносистеми у світову систему наукової комунікації.

Дослідження продуктивних класичних етимонів засвідчило, що грецькі та латинські компоненти відіграють провідну роль у формуванні української лінгвістичної термінології. Найвищу продуктивність виявляють грецькі етимони, пов'язані з назвами мовних рівнів, наукових напрямів, мовних процесів, типів мовних одиниць і категорій. Визначено, що саме грецькі компоненти становлять основу значної кількості складних термінів і забезпечують формування цілих словотвірних рядів. Латинські етимони також є важливими компонентами лінгвістичної метамови та активно функціонують у назвах граматичних категорій, процесів і наукових понять. Установлено, що класичні терміноелементи характеризуються високим рівнем продуктивності та здатністю поєднуватися як між собою, так і з українськими мовними елементами.

У роботі доведено, що адаптація лінгвістичних термінів іншомовного походження в українській мові має комплексний і системний характер. Вона охоплює графічний, фонетичний, морфологічний, словотвірний і семантичний рівні. Установлено, що в процесі адаптації іншомовні терміни підпорядковуються закономірностям української мови, набувають граматичних категорій роду, числа й відмінка, входять у словотвірні зв'язки та стають основою для творення нових термінологічних одиниць. Водночас адаптаційні процеси супроводжуються семантичним уточненням і спеціалізацією значення термінів, що забезпечує їх точне функціонування в межах лінгвістичної терміносистеми.

Аналіз співвідношення питомих і запозичених елементів у складі лінгвістичної термінології дозволив установити, що сучасна українська терміносистема розвивається на основі взаємодії національного та інтернаціонального компонентів. Питомі українські терміни забезпечують національну специфіку наукової мови, тоді як запозичені одиниці сприяють її міжнародній уніфікації. Доведено, що між цими компонентами не існує протиставлення, оскільки вони взаємодіють і доповнюють один одного в межах єдиної терміносистеми.

У межах дослідження семантичних відношень у лінгвістичній термінології встановлено, що сучасна терміносистема характеризується складною системою синонімічних, антонімічних і полісемічних зв'язків. Виявлено, що синонімія виникає внаслідок співіснування питомих і запозичених назв, функціонування різних наукових шкіл і паралельного використання варіантних термінів. Водночас синонімія в термінології не завжди є негативним явищем, оскільки може виконувати функцію уточнення та конкретизації значення. Антонімічні відношення забезпечують системність терміносистеми та відображають логічні протиставлення між науковими поняттями. Полісемія ж засвідчує багатофункційність окремих термінів і складність лінгвістичної метамови, у межах якої одна термінологічна одиниця може функціонувати в різних контекстах і наукових напрямках.

У роботі також встановлено, що семантичні відношення забезпечують системну організацію терміносистеми, відображають взаємозв'язки між науковими поняттями та сприяють точності наукової комунікації. Доведено, що синонімічні, антонімічні та полісемійні зв'язки є не випадковими явищами, а закономірними компонентами структури лінгвістичної терміносистеми.

Дослідження словотвірних і структурних особливостей лінгвістичних термінів дало змогу встановити, що сучасна українська лінгвістична термінологія характеризується високою продуктивністю термінотворчих процесів. Найактивнішими способами термінотворення є афіксація, основоскладання, словоскладання та творення складених термінів. Значну роль у формуванні термінології відіграють класичні терміноелементи, які активно поєднуються між собою та з українськими основами. Установлено, що морфологічні способи термінотворення є найбільш продуктивними, однак важливе місце посідають і неморфологічні способи, зокрема термінологізація загальновживаної лексики, переосмислення значень і калькування.

Аналіз структурної організації лінгвістичних термінів засвідчив переважання складних і складених конструкцій, що пов'язано з прагненням до максимальної точності й деталізації наукового поняття. Водночас у сучасній лінгвістичній термінології функціонують як однокомпонентні, так і багатоконпонентні терміни, що формують складну й ієрархічно організовану систему спеціальної номінації. Простежено тенденцію до ускладнення структури термінів унаслідок розвитку нових наукових напрямів і міждисциплінарних досліджень.

Отже, проведене дослідження підтвердило, що українська лінгвістична термінологія є цілісною, системною та динамічною терміносистемою, розвиток якої зумовлений взаємодією внутрішньомовних і зовнішньомовних чинників. Її формування відбувається через поєднання національних мовних ресурсів із міжнародними терміноелементами, насамперед грецького та латинського походження. Сучасна українська лінгвістична терміносистема характеризується відкритістю до оновлення, активними словотвірними процесами, складною

семантичною організацією та високим рівнем структурованості, що забезпечує її здатність адекватно репрезентувати сучасний стан мовознавчої науки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання їх у подальших дослідженнях українського термінознавства, у термінографічній і лексикографічній практиці, під час укладання словників лінгвістичних термінів, а також у викладанні курсів із термінознавства, лексикології, стилістики, сучасної української мови та історії лінгвістичних учень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій І. О., Голянич М. І., Стефурак Р. І. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія. 2-ге вид., виправ. і допов. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2024. 336 с.
2. Барань Є., Газдаг В. Словник філологічних термінів / Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II. Берегове, 2024. 108 с.
3. Баркасі В. В., Каленюк С. О., Коваленко О. В. Словник лінгвістичних термінів для студентів філологічних факультетів. Миколаїв : Яслав, 2017. 122 с.
4. Білка О. Л. Явище полісемії та лексичної омонімії в біологічній термінології української мови. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2013. Вип. 116. С. 44–48.
5. Богуш О. В. Полісемія та омонімія в українській астрономічній термінології. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2016. Вип. 1 (83). С. 3–7.
6. Бойко Н., Миронова В. Українсько-давньогрецько-латинський словник. – 2-ге вид., допов. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2012. – 271 с.
7. Бондаренко Г. П. Морфологічні способи творення галузевих термінів на позначення понять лінгвістики. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31 (70). № 4. Ч. 1. С. 12–17.
8. Бондаренко Г.П., Романов А.О. Синонімія та антонімія в українській лінгвістичній термінології. Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи : зб. статей. Полтава, 2020. URL: http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/14170/1/Bondarenko_Sinonimiya.pdf

9. Борисевич І. П., Ратомська Л. В. Особливості перекладу термінології в наукових текстах. Наукові записки. 2012. С. 82–87.
10. Бурлакова І. О. Проблема багатозначності в термінології (на прикладі соціально-економічної термінології). Молодий вчений. 2019. № 10 (74). С. 13–16.
11. Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. – 361 с.
12. Васецька О. І. Квасисинонімія в синтаксичній термінології: підмет, суб'єкт, актант, агенс, аргумент // Мовознавчі студії. 2015. С. 43–49.
13. Василяйко І. Ю. Антонімічні відношення в системі сучасної кінематографічної термінології // Термінологічний вісник. 2015. Вип. 3(2). С. 265–268.
14. Волкова Т. Я. Лінгвістичні аспекти термінологічної багатозначності. Донецьк: ДонНУ, 2004. 16 с.
15. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
16. Гапонова Л. Є. Роль метафори у формуванні української криміналістичної термінології. Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2013. Вип. 9. С. 97–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2013_9_17
17. Герасімова О. М. Особливості перекладу термінів (на прикладі прикордонного дискурсу) // Науковий вісник МГУ. 2016. № 22. С. 180–182.
18. Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 272 с.
19. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Видавничий дім «КМ Academia», 2000. 218 с.

- 20.Дерба С. М. Дери́вація українських лінгвістичних термінів. Мова і культура. 2012. Вип. 15. Т. 3. С. 158–165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2012_15_3_29
- 21.Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках : монографія. Львів, 2009. 358 с.
- 22.Думанська Л.Б. Терміни грецького походження в українській архітектурній термінології / Л.Б. Думанська, Г.М. Степанюк. Закарпатські філологічні студії; редкол. : І.М. Зимомря (голов. ред.), М.М. Палінчак, Ю.М. Бідзіля та ін. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика». 2023. Вип. 31. С. 9-14.
- 23.Дьячок Н., Івко О. Усічення (елізія) чи аббревіація у системі словотвору: проблема визначення.
- 24.Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів ; за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
- 25.Жалай В. Я., Биховець Н. М., Линник Т. Г., Пархоменко А. Ф., Рахманова І. І., Рубашова Л. М. Сучасна лінгвотермінографія і принципи створення нового словника-довідника української лінгвістичної термінології. Київ, 2011. 120 с.
- 26.Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 402 с.
- 27.Закреницька Л. А. До питання полісемії та омонімії у фаховій термінології. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. 2013. Вип. 36. С. 26–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_36_10
- 28.Іващенко В. Л. Історія становлення української наукової термінології. Київ, 2013. 250 с.
- 29.Ілуца А. Я. Системні зв'язки у парадигматиці термінології. Чернівці, 2010. 120 с.

- 30.Казими́рова І. А. Історія лінгвістичного терміна: лексикографічний аспект. Термінологічний вісник. 2019. Вип. 5. С. 36–42.
- 31.Казими́рова І. А. Українське термінознавство у загальнослов'янському контексті : монографія. Київ, 2023. 317 с.
- 32.Карпіловська Є. А. Терміни – аспекти синоніми в когнітивному просторі мови // Термінологічний вісник. 2019. Вип. 5. С. 18–21.
- 33.КІМ, С. Х. (2022). Лінгвістична термінологія як об'єкт дослідження в українському мовознавстві. Мовні і концептуальні картини світу, 2(72), 141-155. <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2022.2.11>
- 34.Книшенко Н. Семантичний спосіб творення термінів дорожнього будівництва. Лінгвістичні дослідження. 2014. Вип. 38. С. 214–218.
- 35.Ковальчук О. Я. Способи термінотворення в українській терміносистемі галузі енергетики. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2025. Вип. 212. С. 149–154. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-212-21>
36. Козелко І. Лінгвістична термінологія як об'єкт наукових досліджень наукових досліджень у дисертаціях кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя / І. Козелко. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми української термінології. 2016. № 842. С. 131-134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPUT_2016_842_28.
37. Колган О. В. Антонімія української гірничої термінології // Вісник Житомирського державного університету. 2008. № 38. С. 200–201.
- 38.Коломієць В. О. (укл.). Короткий англо-український словник з комп'ютерної лінгвістики. Київ : КНЛУ, 2022. 101 с.
- 39.Копіца Є.П. Термінотворення в українській терміносистемі. Наука і освіта. 2005. № 3-4. С. 125–129.
40. Космеда Т. Збагачення української лінгвістичної термінологічної лексикографії. Рец. на словник : Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни (Текст) / Анатолій Панасович Загнітко : у 4 т. – Донецьк : ДонНУ, 2012. / Т. Космеда. Лінгвістичні студії. 2014. Вип. 28. С. 194-198. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2014_28_33.

41. Кочан І. М. Проблема національного і запозиченого в термінології / І. М. Кочан. Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. 2012. № 1. С. 268-272. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2012_1_56.
42. Кочан І. М. Термінологічна варіативність: підходи до вивчення // Термінологічний вісник. 2019. Вип. 5. С. 347–354.
43. Кочан І. М. Українська лінгвістична термінографія: хронологія, класифікація, структура. Лінгвістичні дослідження. 2010. № 27. С. 12–20.
44. Кочан І. М. Українська термінологія: сучасний стан і перспективи розвитку. Київ, 2022. 120 с.
45. Кочан І. М. Українське термінознавство: етап утвердження. Термінологічний вісник. 2019. Вип. 5. С. 25–32.
46. Красівський О. М. Полісемія та омонімія термінів масмедійної сфери. Актуальні питання гуманітарних наук. 2023. Вип. 66, т. 2. С. 289–293.
47. Краснопольська Н. Л. Запозичення та їхні типи в українській термінології менеджменту // Серія: Філологічні науки. 2024. Вип. 3 (210). С. 171–176.
48. Краснопольська Н. Л. Полісемія в українській термінології менеджменту. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. 2010. Вип. 14. С. 362–370. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2010_14_61
49. Краснопольська Н. Л. Роль морфологічного словотворення у формуванні української термінології. Термінологічний вісник. 2019. С. 174–180.
50. Краснопольська Н. Л., Ярошевич І. А. Транстермінологізація як спосіб творення термінів менеджменту. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2024. Вип. 208. С. 215–220. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-208-29>
51. Кримець О. М. Запозичення в термінології нанотехнологій / О. М. Кримець. Лінгвістичні дослідження. 2021. Вип. 55. С. 68-75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2021_55_9.

- 52.Ляшук Н. А. Причини багатозначності в лінгвістичній термінології. Філологічні науки. 2011. № 1. С. 318–322.
- 53.Ляшук Н. А. Явище багатозначності лінгвістичної термінології як об'єкт наукових досліджень, лексикографічної фіксації та використання в навчальному процесі. Філологічні науки. 2012. № 2. С. 293–297.
- 54.Мазуріна Ю., Павленко Н., Степова Ю. Лінгвістична термінологія як особлива терміносистема. Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2022. № 35. С. 80–91.
- 55.Малевич Л. Д. Термінологічна полісемія: онтологія явища, різновиди, шляхи впорядкування / Л. Д. Малевич // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2007. – Вип. VII. – С. 78–81.
- 56.Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
- 57.Мартиняк О. Явище синонімії у термінологічній лексиці // Наукові записки. 2008. С. 47–101.
- 58.Ментинська І. Б. Антонімні відношення в українській комп'ютерній терміносистемі / І. Б. Ментинська. Закарпатські філологічні студії. 2021. Вип. 17(1). С. 39-43. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/trphst_2021_17\(1\)__10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/trphst_2021_17(1)__10).
- 59.Миклаш Л. Т. Особливості омонімічних і полісемічних лексем в англomовній термінології лісового господарства. Іноземна філологія. 2015. Вип. 128. С. 14–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/infil_2015_128_5
- 60.Михайлова Т. В. Антонімічні відношення українських науково-технічних термінів як мовне явище та об'єкт лексикографії / Т. В. Михайлова // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. пр. – К. : КНЕУ, 2003. – Вип. V. – С. 295–299.
- 61.Михайлова Т. Синонімічні відношення в українській науково-технічній термінології / Т. Михайлова. Українське мовознавство. 2003. Вип. 25. С. 24-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Um_2003_25_7.
- 62.Мунтян О. О. Неморфологічні способи словотвору лінгвістичних термінів в українській мові. С. 24–25.

- 63.Непийвода Н. Ф. Українська наукова термінологія: проблеми та перспективи розвитку. Київ, 1997. 200 с.
- 64.Ніка О., Гриценко С., та ін. Українсько-англійсько-литовсько-польсько-грецько-латинський словник лінгвістичної термінології. Київ, 2022. 108 с.
- 65.Новоставська О. І. Філософська термінологія: специфіка, класифікація, еволюція / О. І. Новоставська. Філологічні трактати. 2013. Т. 5, № 4. С. 52-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2013_5_4_9.
- 66.Овсієнко Л. Термін як складник різних терміносистем / Л. Овсієнко. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика. 2022. Т. 33(72), № 1(1). С. 72-77. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_filol_2022_33\(72\)_1\(1\)__15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_filol_2022_33(72)_1(1)__15).
- 67.Павлюк І. Б. Афіксація як продуктивний спосіб термінотворення (на прикладі термінів фітнесу). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2016. Вип. 25(2). С. 97–99. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_25\(2\)__30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_25(2)__30)
- 68.Полюга, Лев Михайлович. Словник українських морфем : близько 40 000 слів / Л. М. Полюга. Львів: Світ, 2001. 446, [1] с.
- 69.Попович Ю. В., Бялик В. Д. Поняття термінології та терміносистеми в сучасній лінгвістиці. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. 2020. Т. 31 (70), № 2. С. 205–210.
- 70.Радченко О. І. Варіантність у термінології: лінгвістичний аспект. Київ, 2000. 150 с.
71. Рибак Н., Рибак Т., Хомик Н. Існування дублетних термінів як показник безперервного процесу творення термінології // Проблеми української науково-технічної термінології: тези 4-ї Міжнар. наук. конф. Львів, 1996. С. 20–21.
- 72.Романова О. Запозичення в українській термінології швацької промисловості // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць. 2012. Вип. 14–15. С. 75–83.

73. Стасюк Т. В. Прологмени соціокогнітивного термінознавства та соціокогнітивна інтерпретація терміна. Термінологічний вісник. 2019. Вип. 5. С. 55–63.
74. Стасюк Т. В. Соціально-комунікативна природа терміна. Українська мова. 2013. № 2. С. 76–83.
75. Стацюк Р. В. Основні підходи до визначення поняття "термін" у сучасній лінгвістичній науці / Р. В. Стацюк. Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. : Філологічні науки (мовознавство). 2016. № 5(2). С. 112-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvddpufm_2016_2_5_29.
76. Судук І. І. Морфологічні способи термінотворення у галузі енергоефективності та відновлюваних джерел енергії. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика». Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Том 35 (74). № 4. Ч. 2. С. 21-29. URL: <https://philol.vernadskyjournals.in.ua/archive?id=129>
77. Таран А. А. Семантичні відношення між термінами у мові пошукової системи iSybislaw. Термінологічний вісник. 2019. С. 111–117.
78. Товстенко В. Р., Бондарчук Л. М., Подгурська Т. А. Інтернаціональне та національне в термінотворчому процесі // Термінологічний вісник. 2023. Вип. 7. С. 110–117.
79. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.
80. Туровська Л. В. Галузеве термінознавство в Україні на початку XXI століття. Дивослово. 2013. № 11. С. 38–42.
81. Туровська Л. Українське термінознавство XXI ст.: основні напрямки досліджень. Українська мова. 2018. № 1. С. 57 – 63.
82. Фецько І. М. Репрезентація антонімії в українській терміносистемі природничомузейної справи // Вчені записки ТНУ імені В. І.

- Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Т. 33 (72). № 3. С. 63–66.
83. Фецько І. М. Специфіка гібридизації як продуктивного джерела збагачення терміноскладу. Термінологічний вісник. 2019. С. 195–200.
84. Фецько І. М. Явище полісемії в сучасній українській терміносистемі музейництва. Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія: Філологічна. 2015. Вип. 53. С. 271–276.
85. Фурт Д. В., Дмитрук Л. А. Термінологія: навчальний посібник. М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. іноземної філології, українознавства та соціально-правових дисциплін; Д. В. Фурт, Л. А. Дмитрук. Кривий Ріг : [ДонНУЕТ], 2020. 172 с.
86. Харчук Л. В. Особливості неморфологічного способу термінотворення (на матеріалі української електроенергетичної термінології) / Л. В. Харчук. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Філологічні науки. 2020. № 2. С. 254–262. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduerpf_2020_2_29.
87. Хуртак І. В., Столярська О. В., Черкащенко О. М. Сучасна освітня термінологія в аспекті перекладу на українську мову // Вчені записки ТНУ. 2024. С. 265–268.
88. Цимбал Н. А. Полісемія в українській термінології органічної хімії. Термінологічний вісник. 2013. Вип. 2(2). С. 132–136.
89. Чуєшкова О. В. Синонімія в терміносистемі гендерної лінгвістики. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». Львів, 2017. № 869. С. 105 – 108.
90. Шматко І. В. Полісемія в українській бджільницькій термінології. Вісник Сумського державного університету. Серія: Філологія. 2014. № 1. С. 75–79.
91. Ярошевич І. А. Про питоме і запозичене в українській граматичній термінології // Література та культура Полісся. Серія: Філологічні науки. 2018. Вип. 93. С. 68–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkpfil_2018_93_9

92. Cabré, T., 1999. Terminology: theory, methods and applications. Amsterdam: John Benjamins.
93. Murphy, M. L. (2003). Semantic Relations and The Lexicon: Antonymy, Synonymy and Other Paradigms. Cambridge, UK: Cambridge University Press. doi: 10.1017/CBO9780511486494
94. Valeontis, K., Mantzari, E. (2006). The Linguistic Dimension of Terminology: Principles and Methods of Term Formation. 1st Athens International Conference on Translation and Interpretation Translation: Between Art and Social Science, 13 -14 October 2006. URL: <https://www.researchgate.net/publication/253024944>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Результати кількісного аналізу співвідношення лінгвістичних термінів за походженням (за матеріалами «Українсько-англійсько-литовсько-польсько-грецько-латинського словника лінгвістичної термінології»)

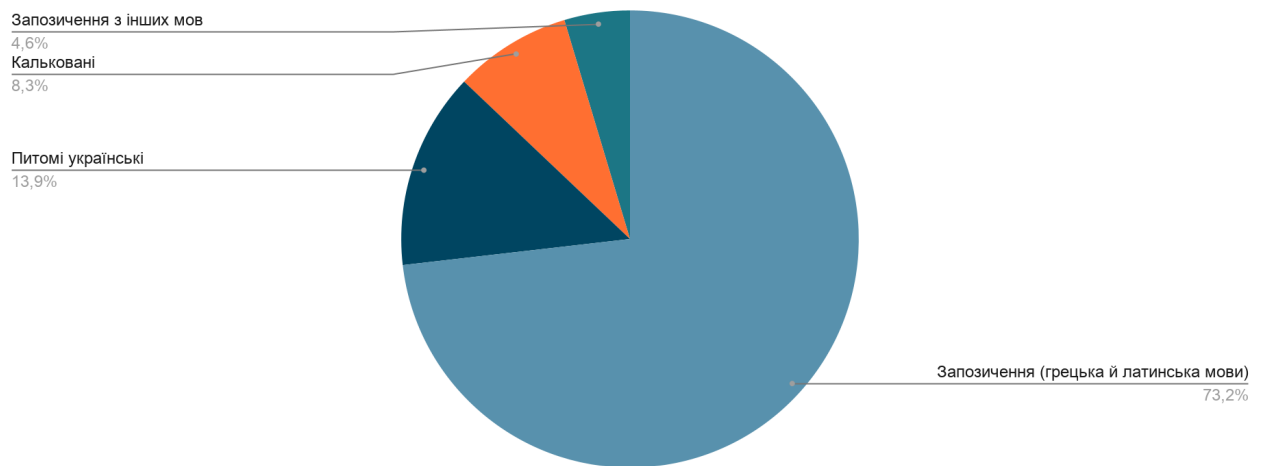


Рис. 4.2. Співвідношення лінгвістичних термінів за походженням (за матеріалами словника)

Предметний покажчик лінгвістичних термінів

- | | |
|---|--|
| абдукція, 66, 71, 73 | аксіологічність, 72 |
| абетка, 82 | аксіологія, 50 |
| абзац, 43 | актант, 64, 72, 85, 100 |
| аблаут, 43 | активний стан, 88, 91 |
| аббревіатура, 65 | актуалізація, 107 |
| аббревіація, 65 | актуальне членування речення, 111, 113 |
| абстрактна лексика, 91 | аккультурація, 65, 73 |
| автокомунікація, 61, 63 | акустика, 55 |
| автосемантизм, 52, 61, 72 | акут, 55, 71 |
| агенс, 70, 86, 100 | акцент, 65, 73 |
| агіонім, 53 | акцентологія, 50, 65, |
| аглютинація, 65, 72 | алегорія, 39, 56, 70 |
| аграфія, 51, 57, 72, 73 | алегроформи, 64 |
| агрегатування, 65 | алексія, 51, 57, 73 |
| ад'єктивація, 65 | алітерація, 65, 69, 73 |
| ад'юнкт, 71, 81, 82 | алогізм, 98 |
| адаптація, 65, 71, 73 | алограма, 51, 52, 56 |
| адвербіалізація, 62, 65, 71, 72, 107, 109 | аломорф, 39, 55, 56, 72 |
| адгезія, 65, 71 | алонім, 53, 56 |
| адстрат, 65, 73 | алофон, 39, 56 |
| азбука, 82 | алфавіт, 71, 82, |
| акомодація, 65, 69, 71, 73, 98 | альвеолярний приголосний звук, 83 |
| акронім, 53 | альтернація, 46, 71, 77, 100 |
| аксіолінгвістика, 50, 62, 84, 101 | алюзія, 65, 71, 73 |
| аксіологічна лінгвістика, 84, 101 | ампліфікація, 71 |

анадиплосис, 39, 57, 70, 73
анаколуф, 39, 57, 71, 73
аналіз, 57, 73
аналітизм, 52, 72
аналітична форма, 88, 91, 100
аналогія, 50, 57, 73
анафора, 57, 73
анахронізм, 57, 59
англізм, 87
англіцизм, 87
антитеза, 56, 73, 108
антифразис, 53, 56, 73, 108
антонім, 53, 56, 72, 73
антонімія, 39
антономазія, 53, 56, 73
антропоморфізм, 55, 60, 72
антропонім, 53, 60, 72
антропоніміка, 53, 60
антропоцентризм, 60
аорист, 57, 73
апелятив, 65, 71, 73
апелятивація, 81
апозиція, 73
апокопа, 58
апостроф, 58
аппозиція, 66
арго, 41, 42
арготизм, 41, 42
аргумент, 86, 100
ареальна лінгвістика, 84
артикль, 71
архаїзм, 108
архетип, 59
архісема, 52, 59
асиміляція, 66, 71, 73, 81, 89, 90, 99, 107, 108
асиндетон, 57, 73
асонанс, 66, 73
аспектологія, 50, 66
астронім, 53, 81
атематичні дієслова, 90
атрибут, 66, 71
атрибуція, 66
афікс, 66, 71, 73
афіксні утворення, 90
афіксоїд, 66, 73
африкат, 66, 72, 73
багатозначне слово, 90, 100
багатозначність, 46, 47, 52, 60, 77, 81, 99
багатомовність, 81, 90
багатосполучниковість, 82
бажальний спосіб дієслова, 83
безафіксні утворення, 90
безособове дієслово, 90, 109
безсполучникове речення, 90, 100
білінгвізм, 46, 62, 72, 77, 81, 99
блендинг, 44, 45
будова слова, 38, 46
буква, 81

валентність, 39, 98, 101
варваризм, 71, 108
варіативність, 107, 108
вербалізація, 62, 72, 97
вербальна комунікація, 83
висловлення, 86
високий стиль, 91
вібрант, 83
відкритий склад, 88, 91
відмінок, 38
відмінювані слова, 89, 100
вільний наголос, 91
вокалізація, 64
вокалізм, 64
вокатив, 64, 71, 83
втрата м'якості, 83
галицизм, 82, 87
галичанізм, 87
гендер, 69
гендерлект, 85
генералізація, 69, 72
географічна назва, 83
герундив, 71, 72
гідронім, 53, 72, 81
гідроніміка, 53
гіпалага, 59, 73
гіперонім, 53, 72, 73
гіпонім, 53, 59, 72, 73
гіпотаксис 55, 59, 73
гласа, 60

гласарій, 60
глосографія, 51, 60
глоталізація, 60
глотковий приголосний звук, 83
глотогенез, 59, 60
глухий приголосний, 91
говоріння, 82
граматика, 51, 52
граматикалізація, 39, 52, 72, 107
граматикологія, 50
граматична категорія, 111, 113
граматична система, 97
граматичність, 107
граматологія, 52
грамема, 39, 52
грамотність, 52
графема, 51, 72
графіка, 52
графіті, 52
двокомпонентне речення, 90
двомовність, 46, 47, 77, 81, 99
деетимологізація, 50
декореляція, 64, 73
демініутив, 71
денотат, 71, 72, 91
деомонімізація, 53
деонімізація, 54, 81
депалаталізація, 83
дериват, 71, 83, 108
дериватологія, 50

дериватор, 81
 деривація, 69, 73, 81, 97, 99, 107
 десемантизація, 53, 108, 109
 десинонімізація, 54
 детермінант, 108
 детермінологізація, 50, 72
 дефініція, 68, 73
 дзвінкий приголосний, 88, 91, 100
 диглосія, 60
 диграф, 52
 диктум, 63, 70
 дисиміляція, 90, 107, 108
 дискурс, 28, 40, 70, 73, 85, 97, 100
 дистрибуція, 71
 дисфемізм, 39
 диференціація мови, 111, 113
 дифтонг, 71
 діакритика, 58, 73
 діалектизм, 108
 діалектна лексика, 97
 діалектологія, 50, 58, 73
 діалог, 50, 57, 71, 73
 діалогічність, 50, 57, 72
 діяхронічна лінгвістика, 83
 діяхронія, 58, 59, 73
 довгота звука, 82
 додаток, 38
 dokonаний вид дієслова, 83
 дрижачий приголосний звук, 83
 другорядний наголос, 84
 другорядні члени речення, 100
 евіденційність, 81
 евфемізм, 39
 евфонія, 54, 72, 81
 еколінгвістика, 62
 експлікатура, 91
 експресивність, 107
 елатив, 87
 елятив, 87
 енантіосемія, 53, 57
 епентеза, 56, 58, 73
 епіграфіка, 52, 58, 73
 епідигматика, 59
 епістемічність, 59
 епітет, 59, 73
 епіфора, 59, 73
 епонім, 54, 59, 73
 етимологія, 50
 етногенез, 59
 етнографізм, 52
 етнолінгвістика, 62
 етнонім, 54
 жаргон, 41, 42
 жаргонізм, 41
 займенник, 62
 закінчення, 38, 81
 закритий склад, 88, 91
 запозичене слово, 84
 засвідченість, 81

зв'язаний наголос, 91
 зв'язок слів, 38
 звертання, 38
 звук, 112
 звукобуквений аналіз, 109
 звукова система, 46
 звукопис, 109, 112
 зіставне мовознавство, 84
 змінювані форми, 89
 знак, 93
 зоонім, 54
 ідеограма, 52
 ідеографія, 52
 ідіолект, 56
 ідіом, 56
 ідіома, 56
 ідіоматизм, 56
 ідіоматичність, 56, 72
 ізогласа, 60
 ізоморфізм, 55, 72
 іллокуція, 63
 імператив, 71, 83
 імперфект, 71
 імплікатура, 91
 інверсія, 83
 інтерактивність, 64, 67, 73
 інтеракція, 64, 67, 73
 інтерлінгва, 62, 67, 73
 інтерлінгвістика, 62, 67, 72, 73
 інтерпозиція, 67, 73
 інтертекст, 67, 73
 інтертекстуальність, 40, 67, 73
 інтерференція, 67, 73, 108
 інтерфікс, 67, 73
 інтонологія, 50
 інфікс, 71, 73
 інфінітив, 68, 71, 73, 83, 100
 іншомовне слово, 84
 іронія, 39
 історична лінгвістика, 83
 каліграфія, 52
 категоризація, 57
 категорія, 98, 101
 категорія виду, 98, 111, 113
 категорія роду, 98, 111, 113
 категорія числа, 98, 111, 113
 керування, 107
 кінесика, 59
 класифікатор, 108
 кличний відмінок, 83
 кліше, 41, 42
 ключове слово, 38
 когерентність, 107
 когнітивізм, 40
 кодифікація, 107
 компаратив, 71
 композит, 71, 73, 83,
 комунікативна організація тексту,
 111, 113
 комунікація, 63

конкретна лексика, 91
 контекст, 71, 73
 контрастивна лінгвістика, 84
 конфікс, 71, 73
 концепт, 40
 корелят, 108
 кореляція, 64, 73
 корінь, 38, 98, 101, 110
 корпус, 70
 космонім, 81
 крилатий вислів, 110
 лакуна, 51
 ланцюжок слів, 110
 лексема, 39, 51, 72, 73, 108, 112
 лексико-семантичне поле, 98
 лексикографія, 51, 52, 72, 97, 108
 лексикологія, 50, 51, 72
 лінгвістика, 72, 81
 лінгвістична прагматика, 84, 101
 лінгвістична філософія, 84
 лінгвогеографія, 52, 62, 109
 лінгвокраїнознавство, 62
 лінгвокультурологія, 50, 63, 73
 лінгвоперсонологія, 50, 63, 68, 73
 лінгвопрагматика, 84, 101
 лінгвостилістика, 63
 лінгвофілософія, 63, 84
 лінгвофольклористика, 63
 лінгвоцид, 63
 літера, 69, 81
 локуція, 63
 м'який приголосний, 91
 матронім, 54, 87
 медіалінгвістика, 84, 113
 медійна лінгвістика, 84, 113
 металінгвістика, 63
 метатеза, 56
 метафора, 39
 метонімія, 39, 54
 метронім, 54, 87
 милозвучність, 81
 міфонім, 54
 мова, 38, 93
 мовлення, 38, 82
 мовна норма, 46, 111, 113
 мовна одиниця, 38, 46
 мовне дерево, 110
 мовознавство, 81, 109, 112
 модальність, 69, 72
 моделювання, , 69, 72
 модус, 69, 70
 монолог, 50, 60
 монофтонг, 60
 морф, 55
 морфема, 39, 54, 70, 72, 73, 108, 112
 морфеміка, 54, 55, 108
 морфологія, 39, 50, 55, 72, 108
 морфонема, 54, 55
 морфосинтаксис, 109, 112
 наголос, 38, 112

наголошений склад, 89
 назалізація, 39
 називання, 81
 називне речення, 83
 наказовий спосіб дієслова, 83
 невідмінювані слова, 89, 100
 незмінювані форми, 89
 нейропсихолінгвістика, 50, 73
 нейтралізація, 98
 ненаголошений склад, 89
 неозначена форма дієслова, 83, 100
 неологізація, 59
 неологізм, 59, 108
 неперехідні слова, 89
 неповні речення, 89
 неповнозначні слова, 89, 100
 непоширені речення, 89
 непряма мова, 88, 90, 100
 низький стиль, 91
 номенклатура, 62, 72
 номіналізація, 62, 72
 номінативне речення, 83
 номінація, 62, 72, 81, 97
 нормативність, 107, 108
 об'єкт, 71
 обставина, 38
 оглушення, 38
 однозначне слово, 90
 однокомпонентне речення, 90
 одномовність, 90
 означення, 38
 означник, 108
 ойконім, 54
 океанонім, 54, 81
 оксиморон, 55, 87
 оксюморон, 87
 омографи, 62
 омоніми, 54
 омонімія, 39
 омофони, 54, 72
 омоформи, 64
 онімізація, 54
 ономасіологія, 50, 54
 ономастика, 54
 ономастикон, 54
 ономато́пєя, 54
 оптатив, 71, 83
 оронім, 54
 ортологія, 50
 орфограма, 52
 орфографія, 52, 72
 основа слова, 38
 особове дієслово, 90
 палеографія, 52, 72
 панхронія, 59, 60
 парадигма, 58, 73, 112
 парадигматика, 58
 парадокс, 58
 паралелізм, 58, 73
 паралінгвістика, 58, 63

парамова, 58
 паратаксист, 55, 58, 73
 парафраз, 53, 58, 73, 87
 пареміологія, 50
 пароніми, 54, 58
 парономазія, 54
 партитив, 68, 72
 парцеляція, 68
 пасивний стан, 88, 91
 патопсихолінгвістика, 63
 патронім, 54
 переосмислення, 109
 перетворення, 107
 перехідні слова, 89
 перифраз, 53, 58, 87
 перлокуція, 63, 68, 73
 персоніфікація, 68, 82
 персуазивність, 68, 73
 перфект, 71, 83
 перфектив, 83
 перформатив, 64, 72
 писемна мова, 91, 100
 питально-окличне речення, 109
 піджин, 44
 підмет, 38, 66, 86, 100
 підпорядкування, 109
 піктографія, 52
 плеоназм, 108
 побічний наголос, 83
 повні речення, 89
 повнозначні слова, 89, 100
 подовження, 38
 позиція звука, 98
 поліглот, 60
 полілінгвізм, 63, 81
 полісемія, 39, 46, 52, 60, 77, 81, 99
 полісиндетон, 82
 пом'якшення, 38
 порівняння, 107
 порядок слів, 38
 похідне слово, 83
 поширені речення, 89
 правопис, 109, 112
 прагматика, 39, 40
 предикат, 39, 58, 71
 предикативна одиниця, 86
 присудок, 38
 прогресивна асиміляція, 89, 90
 прозопопея, 82
 прономіналізація, 62
 просодія, 39
 просте речення, 88, 91, 100
 професійна лексика, 97
 пряма мова, 88, 91
 псевдоетимологія, 50
 псевдонім, 54
 психолінгвістика, 63, 72, 73, 109
 пунктограма, 52
 регресивна асиміляція, 89, 90
 редеривація, 69, 73

редукція, 107
 реінтерпретація, 108, 109
 ретермінологізація, 51
 референт, 68, 70, 73
 референція, 68, 73
 речення, 86, 112
 розмовна лексика, 97
 рутенізм, 82
 свистячий приголосний звук, 83
 сегмент, 71
 сема, 53
 семантика, 39, 53, 97, 99
 семантика речення, 97
 семантика слова, 97
 семасіологія, 50, 53, 72
 семема, 108
 семіотика, 53, 108
 середній стиль, 91
 сибілянт, 83
 сигніфікат, 91
 сильна позиція, 90, 110
 синдезис, 82
 синонім, 54, 72, 104
 синоніміка, 104
 синтаксема, 55
 синтаксис, 39, 55, 73, 112
 синтаксисологія, 108
 синтаксична структура висловлення
 синтетизм
 синтетична форма
 синхронізм
 синхронія
 сирконстант
 склад, 38, 88, 89, 91
 складне речення, 88, 100
 складне слово, 83
 складнопідрядне речення, 109, 112
 скрипт, 44, 45
 слабка позиція, 91, 110
 словесна комунікація
 словниковий склад, 38, 46
 слово, 112
 словотвір, 81, 84, 109, 112
 словотвірний процес, 84
 словотворення, 107
 словоформа, 64, 72, 109, 112
 солецизм, 108
 соціолект, 68
 соціолінгвістика, 63, 68, 72, 73, 109
 спектограма, 52
 спелінг, 44, 45
 спірант, 83
 сполучникове речення, 99, 100
 спрощення, 38
 стилістика, 108
 стилістичний засіб, 111
 стиль, 93
 суб'єкт, 66, 73, 86, 100
 субстантиваци́я, 66, 72, 73, 107, 109
 субститу́ція, 66, 73

субстрат, 66, 73
 суперстрат, 67, 73
 суплетивізм, 67, 73
 суфікс, 67, 71, 73
 суфіксація, 67, 73
 тавтологія, 51
 таксис, 55
 таксономія, 55
 такт, 71
 твердий приголосний, 91
 тематичні дієслова, 90
 тембр, 41, 42
 теонім, 54
 термін, 73
 термінологізація, 51, 72
 термінологія, 51, 72
 тире, 41, 42
 топонім, 54, 60, 72, 83
 топоніміка, 54, 60
 транскрипція, 67, 73
 транслітерація, 67, 69, 73
 трансформація, 97, 107, 108
 тривалість звуку, 82
 узагальнення, 72
 узгодження, 107
 умлаут, 43
 універсалії, 68
 уніфікс, 55, 68
 уособлення, 82
 уподібнення, 38, 81, 99
 усна комунікація, 84
 усна мова, 91
 усне спілкування, 84
 фарингалізація, 60
 фарингальний приголосний звук, 83
 фемінатив, 887
 фемінітив, 87
 філологія, 51
 флексія, 81
 фольклоризм, 44
 фонема, 39, 54, 70, 72, 73, 108, 112
 фонетика, 39, 55, 70, 71, 72
 фонетичний закон, 111, 113
 фоніка, 55
 фонологічна система, 97
 фонологія, 39, 51, 55, 70, 72, 108
 формант, 64, 72, 81, 108
 формотворення, 64, 72
 фраза, 53
 фразеологізація, 51, 53
 фразеологізм, 51, 53
 фразеологія, 51, 53
 фрейм, 44, 45
 фреймінг, 44, 45
 фрикативний приголосний звук, 83
 характерологія, 51, 71
 хіазм, 71
 хронотоп, 59, 60
 частина мови, 38
 чергування звуків, 38, 46, 77, 100

членування речення, 38, 72, 107, 111,

113

шрифт, 43

щілинний приголосний звук, 82

юрислінгвістика, 63

ядро речення, 98

ясенний приголосний звук, 83